DÖNEM : VIII CİLT : 7 TOPLANTI : 2

T. B. M. M.

TUTANAK DERGİSİ

Sekizinci Birleşim

19 . XI . 1947 Çarşamba

İçindekiler

	Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	98
2. — Havale edilen kâğıtlar	98
3. — Sorular ve cevaplar	98
2. — İstanbul Milletvekili Senihi Yürüten'in, Nakil Vasıtaları hakkındaki Kanunda gösterilen makam otomobillerinden gayri makam otomobilleri alınıp alınmadığının bildirilmesine dair sorusuna Başbakan Hasan Saka'nın sözlü cevabı	98 :104
3. — Kırklareli Milletvekili Dr. Fuad Umay'ın, musikide olağanüstü bir kabiliyet gösteren İdil Biret adındaki çocuğun istikbali hakkında ne düşünüldüğüne dair sorusuna Millî Eğitim Bakanı Reşat Semsettin Sirer'in sözlü cevabı	104 :106
4. — Görüşülen işler	106
1. — Büyük Millet Meclisi 1947 yılı Mart ve Nisan ayları hesabı hakkında Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu raporu (5/63)	106

1. — GEÇEN TUTANAK ÖZETİ

Yetersayı bulunmadığından Birleşim 19.XI.1947 Çarşamba gününe bırakıldı.

Başkanvekil
Bingöl Milletvekili
F. F. Düşünsel

Kâtip
Tunceli Milletvekili
Necmeddin Sâhir Sılan

Kâtip
İsparta Milletvekili
Sait Köksal

3. — SORULAR

1. — Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu'nun, Sülfat damonyum adlı suni gübrenin getirtilmemesi sebebinin açıklanması hakkındaki sözlü sorusu Tarım ve Maliye Bakanlıklarına gönderilmiştir.

2. — HAVALE EDİLEN KÂĞITLAR

Tasarı

1. — Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 13 Şubat 1946 tarihinde kabul edilen ve üye Devletlerin tasdikına sunulan « Birleşmiş Milletlerin Ayrıcalık ve Muafiyetlerine dair Sözleşmeye » Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin katılması hakkında kanun tasarısı (1/268) (Dışişleri, Millî Savunma, Ticaret, Gümrük ve Tekel, Maliye ve Bütçe Komisyonlarına).

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 15

BAŞKAN — Kâzım Karabekir (İstanbul)

KÂTİPLER : Sait Köksal (İsparta), Atalay Akan (Urfa)

BAŞKAN — Oturum açılmıştır.

3. — SORULAR VE CEVAPLAR

2. — *İstanbul Milletvekili Senihi Yürüten'in, Nakil Vasıtaları hakkındaki Kanunda gösterilen makam otomobillerinden gayri makam otomobilleri alınıp alınmadığının bildirilmesine dair sorusuna Başbakan Hasan Saka'nın sözlü cevabı*

BAŞKAN — Sözlü soruyu okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

Aşağıdaki sorularım Hükümetin Başbakanının sözlü olarak cevaplandırmasını arz ve teklif ederim.

1. — Nakil Vasıtaları hakkındaki 3827 sayılı Kanuna bağlı bir ve iki sayılı cetvelde gösterilen makam otomobillerinden gayri (Resmî daireler), (Belediyeler) ve (İktisadi Devlet Teşekkülleri) tarafından makama mahsus binek otomobilleri alınmış mıdır? Alınmış ise bunların adedi nedir? Bu otomobiller hangi daireler ve müesseseler tarafından alınarak kimlerin emrine tahsis edilmiştir?

2. — Cetvelde gösterilen makam otomobillerinden gayri alınan binek otomobillerine belediyelerce plâka verilmiş midir? Verilmiş ise kanu-

nun 15 nci maddesi muvacehesinde ne tarzda ve nasıl verilmiştir?

3. — Bu otomobillerin satınalma evrakını tasdik ve vize edenler hangi makamlardır?

4. — Resmî daireler, belediyeler ve İktisadi Devlet Teşekküllerince hizmet otomobilleri şeklinde gösterilen lüks binek otomobilleri alınmış mıdır? Alınmış ise bunların adedi nedir ve hangi daire ve müesseseler tarafından alınmıştır?

5. — 3827 sayılı Kanun hükümleri hilâfına hareket edenler hakkında Hükümet ne düşünmektedir?

İstanbul Milletvekili
Senihi Yürüten

BAŞKAN — Buyurun.

BAŞBAKAN HASAN SAKA (Trabzon) — Sayın arkadaşlar; İstanbul Milletvekili Sayın Senihi Yürüten arkadaşımız, vermiş olduğu bir sözlü soru önergesiyle Hükümetten, Nakil Vasıtaları hakkındaki 3827 sayılı Kanunun tatbikatına ait bazı sualler sormaktadır. Bu suallere, Bakanlıklardan aldığım bilgilere dayanarak, birer, birer cevap arzediyorum.

Birinci sual — Nakil Vasıtaları hakkındaki 3827 sayılı Kanuna bağlı 1 ve 2 sayılı cetvelde gösterilen makam otomobillerinden gayri, resmî daireler, belediyeler ve İktisadi Devlet Teşekkülleri tarafından makama mahsus binek otomobilleri alınmış mıdır, alınmış ise bunların adedi nedir? Bu otomobiller hangi daire ve müesseseler tarafından alınarak kimlerin emrine tahsis edilmiştir?

Cevap :

3827 sayılı Nakil Vasıtaları Kanunu ile bunu değiştiren veya buna yeni kelimeler ekliyen kanunların hükümleri dışında, adı geçen kanuna bağlı bir ve iki sayılı cetvelde gösterilen makam otomobillerinden gayri ne resmî daireler ve belediyeler, ne de İktisadi Devlet Teşekkülleri tarafından makama mahsus binek otomobilleri satınalınmış değildir. Esasen belediyeler, İktisadi Devlet Teşekkülleri için 3827 sayılı Kanun ile ek ve tadillerinde makam otomobilleri tahsis olunmamıştır.

İkinci sual :

Cetvelde gösterilen makam otomobillerinden gayri alınan binek otomobillerine belediyelerce plâka verilmiş midir? Verilmiş ise kanunun 15 nci maddesi müvacehesinde ne tarzda ve nasıl verilmiştir?

Üçüncü sual :

Bu otomobillerin satınalma evrakını tasdik ve vize edenler kimlerdir?

Cevap :

Nakil Vasıtaları Kanunu ve ek tadilleriyle tahsis edilmiş olanlardan gayri; resmî makam otomobili satınalınmış olmadığından; tabiatiyle verilmiş plâka da yoktur. Ve satınalma evrakı tanzim ve tasdik de edilmemiştir.

Dördüncü sual :

Resmî daireler, belediyeler ve İktisadi Devlet Teşekkülleri̇nce hizmet otomobilleri şeklinde gösterilen lüks binek otomobilleri alınmış mıdır? Alınmış ise bunların adedi nedir ve hangi daire ve müesseseler tarafından alınmıştır?

Cevap :

Sayın arkadaşlar, bu soruyu vuzuhla cevaplandırabilmek için, Nakil Vasıtaları Kanununun hükümlerinden kısaca bahsetmeyi lüzumlu görüyorum. Bildiğiniz veçhile 3827 sayılı Nakil Vasıtaları Kanununa bağlı bir sayılı cetvelde yazılı makamları işgal eden zatların emirlerine ve iki sayılı cetvelde yazılı makamların da hizmetlerine tahsis edilmiş olan otomobiller dışında askerî kıtalarla, garnizonları vesair müesseseleri teftiş hizmetinde kullanılmak üzere Millî Savunma Bakanlığı emrinde beş, yabancı misafirlere tahsis edilmek üzere Başbakanlık emrinde dört adet binek otomobili bulundurulmasına kanunun dört ve beşinci maddeleriyle cevaz verilmiş olduğu gibi emniyet işlerinde kullanılması zaruri olan binek otomobillerinin kullanılmasına da altıncı madde ile izin verilmiştir. Bu saydıklarım dışında kalan bütün resmî daire ve teşekküllerin devamlı hizmetlerinin başarılması için binek otomobili kullanılamıyacağı ve yalnız kamyon, kamyonet, otobüs, motosiklet, deniz vasıtaları ve motörsüz diğer vasıtalar da kullanılması caiz bulunduğu tasrih edilmiştir. Ancak, kanunun geçici maddesinin B fıkrası, kamyon, kamyonet, otobüs vesaire gibi nakil vasıtaları kullanmaya yetkili olan daire ve teşekküller elinde, kanunun yürürlüğe girdiği tarihte mevcut bulunan binek otomobillerinin yenilenmesi lâzımgelen zamana kadar, muayyen bir plâka taşımak suretiyle kullanılmakta devam edileceğini tasrih etmiştir. Halen gerek resmî daire-

ler, gerekse belediyeler ve devlet iktisadi teşekkülleri elinde bu neviden binek otomobilleri mevcuttur. Ancak bu otomobiller 3827 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden evvel satınalınmış ve arzettiğim geçici madde hükmüne göre kullanılmakta devam edilmiştir. Bunlar, beyaz zemin üzerine kırmızı renkli rakamlarla yazılmış birer plâka taşımaktadırlar.

Nakil Vasıtaları Kanununun sekizinci maddesi gereğince, her Bakanlık ve buna bağlı daire, teşekkül ve müesseselerce kullanılacak olan nakil vasıtalarının kadroları, her yıl bütçesine bağlanmakta idi. Bu hüküm 5118 sayılı Kanunla kaldırılmış olduğundan mezkûr kadrolar 1948 yılından başlıyarak bütçelere bağlanmıyacaktır. 3827 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 1940 Haziranından bugüne kadar Bakanlıklarla bunlara bağlı daire, teşekkül ve müesseselerde kullanılmasına Yüksek Meclis tarafından izin verilmiş olan otomobiller, her yılın bütçelerine bağlı cetvellerde gösterilmiştir.

Devamlı hizmetlerinin başarılması için kamyon, kamyonet, otobüs vesaire gibi nakil vasıtaları kullanmaya yetkili olan bazı dairelerce, harb yıllarının hâtırası henüz zihinlerimizde canlı bir halde duran sıkışık ve ithalât imkânlarının son derecede daralmış olduğu günlerde kamyon ve kamyonet tedarikine imkân bulunamaması dolayısiyle gerek piyasadan, gerekse Ticaret Ofisi veya diğer teşekküllerce getirilebilen vasıtalardan, amme hizmeti ihtiyaçlarını aksatmamak ve durdurmamak zaruretiyle, bazı binek otomobilleri satınalınmıştır.

Ancak bu otomobillerin satınalınmaları tamamiyle Yüksek Meclisin muvafakat ve mezuniyetiyle vâkı olmuştur. Filhakika, dairelerce, satınalınmasına zaruret hâsıl olan nakil vasıtaları yukarda arzettğim taşıt kadro cetvelleri ile Yüksek Meclisin ıttıla ve tasvibine arzedilmiş ve Yüksek Meclis tarafından da kabul ve tasvibe mazhar olmuştur.

(Bu neviden Maliye Bakanlığı İstanbul Defterdarlığında, Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünde, M. T. A. İdaresinde, Etibank'a bağlı Ereğli, Garp Linyitleri Kömür ve Ergani Bakır İşletmelerinde, Divriki Demir İşletmesinde, Toprak Mahsulleri Ofisinde bazı binek otomobilleri mevcuttur.)

(Sorunun şümulü dışında kalmakla beraber, durumu olduğu gibi açıklamak bakımından arzetmeyi faydalı bulduğum kaptıkaçtılara da temas edeceğim. 3827 sayılı Kanunun 7 nci maddesiyle devamlı hizmetlerin başarılması maksadiyle otobüs satınalınmasına cevaz verilmiştir. Otobüs tedarikindeki imkânsızlık dolayisiyle bunun yerine bazı dairelerce kaptıkaçtılar satınalınmıştır. Bunların da cümlesi bütçelere bağlı taşıt kadro cetvellerine dâhil bulunmaktadır. (Bu neviden bazı bakanlıklarda ezcümle Ticaret, Maliye, Bayındırlık Bakanlıklariyle Toprak Mahsulleri ve Petrol Ofislerin de, Etibank'a bağlı Keçiborlu Kükürt Maden İşletmesinde kaptıkaçtılar mevcuttur).

Bunlardan başka, Sıtma ile Olağanüstü Savaş hakkındaki 4707 sayılı Kanunun 13 ncü maddesi, nakil vasıtaları kanunu hükümleriyle kayıtlı olmaksızın, sıtma ile Savaş hizmetlerinde kullanılmak üzere nakil vasıtası satınalınmasına cevaz vermiş olduğundan kanunun yürürlüğe girdiği 1945 yılında kamyon ve kamyonet tedarikine imkân bulunmaması dolayısiyle Ticaret Bakanlığınca Romanya'dan getirilmiş olan otomobillerden 38 adedi sıtma savaş hizmetlerinde kullanılmak üzere Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca satınalınarak savaş bölgeleri emrine tahsis edilmiştir. ve hâlen o hizmetlerde kullanılmaktadır. Bunlar da, yukarıda arzettiğim nakil vasıtalarının taşıt kadro cetvellerine dâhil bulunmaktadır.

Sayın arkadaşlar, yine soru ile doğrudan doğruya ilgili olmamakla beraber vuzuh bakımından açıklamak istediğim bir durum da şudur:

Müddetlerini doldurmuş ve kullanılamıyacak bir hale gelmiş olan nakil vasıtaları, 3827 sayılı Kanunun 11 nci maddesi gereğince, Maliye Bakanlığına teslim edilir ve o bakanlıkça da usulü dairesinde satılır.

Halen Maliye Bakanlığının elinde bulunan bu neviden dört binek otomobili mevcut bulunmaktadır. Harb içinde Maliye Bakanlığına teslim edilmiş olan bu otomobillerin, Kanun gereğince satılmaları lâzımgelmekte idiyse de, harb yıllarının sıkışık durumu içinde, bunların ihtiyat olarak elde bulundurulması daha uygun görülmüş ve tamir edilmek suretiyle kullanılması imkânı bulunanların tamiri cihetine gidilmiştir. Bu maksatla 1943 yılından itibaren

Maliye Bakanlığı bütçesine 3827 sayılı Kanun gereğince teslim alınan taşıtların bakım giderleri) adı ile açılan bir bölüme ödenek konulmuş ve bu da Yüksek Meclisçe tasvibe mazhar olmuştur. Bu suretle satılmıyarak ihtiyatta tutulan ve arabalardan başka yine harb yılları içinde İcar ve İare Anlaşmasına istinaden Amerika tarafından verilmiş olan altı arabadan, hiç bir makama tahsis edilmemiş olan iki tanesi de Maliye Bakanlığı garajında bulunmaktadır. Arzettiğim bu altı araba, kanunen binek otomobili kullanmak yetkisini haiz buunan zatların ve makamların otomobilleri herhangi bir arıza yüzünden muattal kaldıkları zamanlar da tamirleri bitirilinciye kadar muvakkaten kullanılmak üzere o zat veya makamlar emrine verilmektedir.

Buna benzer bir durumda bazı valiliklerde mevcuttur. Konya, Samsun, İzmir, Muğla, Bingöl valiliklerine ait makam otomobillerinin miatlarını doldurarak yenilenmeleri dolayısiyle elde kalan eski otomobiller henüz satılmamış ise de bunlar kullanılmamaktadır. İstanbul Cezaevi İş Yurdu için satınalınmış olan bir binek otomobili hakkında Adalet Bakanı arkadaşım, geçenlerde yüksek Heyetinize gerekli izahlarda bulunmuş olduğundan, ben bu araba üzerinde ayrıca durmıyacağım.

Sayın arkadaşlar, İstanbul Milletvekili Sayın Senihi Yürüten'in sorularını cevaplandırmış bulunuyorum. Sözlerime son vermeden evvel şu onktayı tebarüz ettirmek isterim ki, elde bulunan nakil vasıtaları kanunu, yürürlüğe girdiği zamandan sonraki hal ve hâdiselerin tesiri altında, hizmet ihtiyaçlarını karşılıyamıyacak duruma girmiştir. Bu yüzden kanunun elçiliklerle valiliklere ait makam otomobilleri hakkındaki âzami fiyat ve kullanma müddetlerine ait hükümleri sonradan kabul buyurmuş olduğunuz kanunlarla değiştirilerek Hükümete bu hususlarda serbesti verildiği gibi 5118 sayılı kanun ile de taşıt vasıtaları kadrolarının bütçelere eklenmesi hakkındaki hükmü ilga etmiş bulunuyorsunuz.

Arkadaşlar; bu mütevali tadiller kanunun ihtiyaca uygun bir şekilde yeniden vücude getirilmesi zaruretini çoktan ortaya koymuş bulunmaktadır. Hükümetiniz bu ihtiyacı takdir etmiş ve böyle bir kanun tasarısını kısa bir zamanda yüksek tasvibinize sunmayı kararlaştırmıştır.

Hâtırı devletinizdedir ki, bu kanun, mevcut 3827 sayılı Otomobil Kanunu, Bütçe Komisyonunun içinden teşriî teklif şeklinde meydana gelmiş bir kanundur. Ötedenberi teşriî teşebbüsle meydana gelmiş kanunların tadili icabettiği zaman Hükümet bu tadilin yine aynı yoldan gelmesini beklemiştir. Böyle bir teklif henüz gelmiş değildir. Fakat Bütçe Komisyonumuzun bir iki mazbatasında da hatırlattığı ve bir direktif olarak bildirdiği veçhile, artık bu kanunun yenilenmesi ve bugünkü şeraite göre tetkik edip, yeni bir Nakil Vasıtaları Kanununu meydana getirmesi lüzumu hâsıl olmuştur. Hükümet bu direktife uyarak, yakında huzurunuza böyle bir tasarıyı sunacaktır.

Arkadaşlar;

Harb dolayısiyle kamyon ve kamyonet bulunamaması yüzünden, zaruretle ve fakat Yüksek Meclisin muvafakat ve tasvibi ile satınalınmış olan binek otomobillerinde, fabrika ve işletmelerde irtibat sağlıyan ve kullanılmakta devam edilmesine kesin zaruret bulunanlardan maadasının bu hususta Yüksek Huzurunuza sunulacak olan tasarı kanun haline gelinciye kadar kullanılmasına Hükümetçe karar verilmiş ve bunların istimalden kaldırılmış olduğunu arzederim.

Sırf harb senelerinin şartları içinde, kanunda yazılı hükümler dairesinde kamyon ve kamyonet bulunamamasından dolayı aynı hizmeti görmeye salih piyasadan alınan veyahut hariçten getirilebilen nakil vasıtaları nevinden, şu veya bu ofis tarafından getirilen otomobil, kamyon ve kamyonet yerine dairelerin servis hizmetleri için verilmiş olanlar vardır. Bu, bir zaruretin icabı olarak yapılmıştır. Bu hususta bulabildiğim vakitten istifade ederek kanun hükümlerine ve eklerine ve icaplarına tamamen uyarak, nerede, bu kadro ile ahenkli bir halde görmediğimiz herhangi bir vesait varsa bunlar hakkında hükümetçe bütün tedbirler alınmış, plâkaların toplanması, gerek merkezde, gerekse taşrada, icabedenlere tebliğ edilmiş bulunuyor. Bunun için huzurunuzda bugün kanunun icaplarına aykırı herhangi bir vaziyet mevcut olmadığını size arzedecek vaziyetteyim.

Arkadaşlar; hakikaten vesaiti nakliye meselesi Hükümeti çok üzen ve konuşulmasından âdeta hicap duyulan bir mevzudur. Yakında getireceğimiz kanunu, yüksek elinizle esaslı şekilde tet-

kik ederek, ondan sonra, şu bakan arabası şurada durdu idi, şu bayan bindi idi, o geldi, o gitti gibi mevzuların da konuşulması hicabından Hükümetinizi kurtarmanızı rica ederim. Mâruzatım bundan ibarettir. (Bravo sesleri).

SENİHİ YÜRÜTEN (İstanbul) — Sayın Başbakanı üzdüğümden dolayı özür dilerim, kendilerinin verdikleri izahata teşekkür ederim. Sonundaki bağlamaları da çok tatlı idi. Dediler ki, bu plâkaların geriye alınması için emir verdim, demek ki, sual takriri vermekte isabet etmişim bu isabetimi Başbakanın izahatı takviye etmiş oluyor.

Sayın Milletvekilleri; senelerdenberi lâstik ve benzin yokluğu birçok nakil vasıtalarını âtıl bırakmış, halk bütün yurtta, bilhassa Ankara, İstanbul Şehirlerinde ıstırap çekmiş ve çekmekteyken bugün masrafları milyonları aşan (Kanunsuz resmî otomobil kullanma hastalığı maalesef salgın halini almış... Yürüyüp gitmektedir) bu yolsuzluğa son verme zamanı gelmiş ve geçmektedir. Âcil tedbirleri Hükümetin alması lâzımdır.

Memlekette vilâyet ve belediyelerin kendi bütçeleri ile alınan nakil vasıtalarından gayri 1947 yılı Bütçe Kanununda gösterilen kamyon, kamyonet, kaptıkaçtı, otobüs, hizmet otomobili namı altında resmî daire ve teşekküllerde 2 000 den fazla nakil vasıtası vardır. Ve bunun 590 adedine Ankara, 696 adedine İstanbul Belediyeleri ve mütebakisine de diğer muhtelif belediyeler plâka vermiştir. Bunların 300 den fazlası kanunsuz ve lüzumsuz kullanılmaktadır.

Belediyeler, resmî dairelerle İktisadi Devlet Teşekküllerinin kullanmak istedikleri nakil vasıtalarına lüzumu olan resmî plâkaları bu daire ve teşekküllerin şifahi veya tahriri talepleri üzerine verdikleri için plâkaların hangi çeşit vasıtaya takıldığını bilememekte ve evsafı hakkında malûmat edinememektedirler. Bu vaziyetten faydalanan bir kısım (Resmî daire ve teşekküller idarecileri) 3827 sayılı Kanunun 6 ncı maddesini hiçe sayarak ve yine bu kanunun 15 nci ceza maddesinden çekinmiyerek hakikat hilâfına beyanatla ellerindeki binek otomobillerine belediyelerden aldıkları kamyon veya kamyonet plâkalarını takarak gezip tozmaktadırlar ve masraflarını da milletin sırtına yükletmektedirler. (Hükümet bunu önlemelidir). Benim bir kamyonu bizzat kullanmak suretiyle gece gündüz yurdun birçok yerlerinde aylardanberi yapmış olduğum tetkikatın neticelerini burada sizlere anlatmaya ve bu hususa ait olmak üzere çıkarmış olauğum yüzlerce fotoğrafı sizlere teker teker göstererek izahat vermeme İçtüzük'ün müsaade ettiği 15 dakikalık zaman kâfi değildir. Onun için Yüksek Meclisten çıkan 3827 sayılı Nakil Vasıtaları Kanununun nasıl tatbik edilmediğini, nasıl suiistimal edildiğini birkaç misal ile gözlerinizin önüne sermeyi vicdan borcu bildim. Meclisinizin bu hususta hassasiyet göstereceğine eminim.

(Mühim maddeler).

Madde 2. — Emirlerine binek otomobili tahsis edilecek zevat bir sayılı cetvelde gösterilmiştir.

Madde 3. — Makam hizmetlerine tahsis edilen binek otomobillerinin tahsis edildikleri makamlarla miktarları iki sayılı cetvelde gösterilir.

Madde 6. — Bu kanuna bağlı 1 ve 2 sayılı cetvellerde tasrih edilen zat ve makamlarla 4 ncü ve 5 nci maddelerde yazılı bütün (Daire), (Teşekkül) (ve müesseselerle) (Hususi idareler) (Belediyeler) sermayesi Devlet tarafından verilen veya sermayesinin enaz yarısına Devletin iştiraki bulunan (Hükmi şahıslar), (Kurumlar) (ve menfaat temin ettiği müesseseler) (Fabrikalar) (Bankalar) ve umumi menfaatlere hadim (Cemiyetler) (ve hayır cemiyetlerinde) şahsa veya makama mahsus binek otomobilleri ve diğer binek vasıta kullanması memnudur.

(1) Sayılı cetvel

İstimal müddeti	Lira	Aded	
5	7 000	1	Büyük Millet Meclisi Reisi
5	4 500	1	» » »
5	7 000	1	Başvekil
5	4 500	1	»
5	7 000	1	Genel Kurmay Başkanlığı
5	4 500	birer	Vekiller
5	2 500	1	Hariciye Vekilinin, ikinci otomobil
5	4 000	1	Temyiz Mahkemesi Birinci Reisi
5	4 000	1	Devlet Şûrası Reisi
5	4 000	1	Divanı Muhasebat Reisi
5	4 000	1	Cumhuriyet Başmüddeiumumisi
5	4 000	birer	Umumi müfettişler
5	4 000	»	Ordu müfettişleri

İstimal müddeti	Lira	Aded	
5	4 000	1	Genel Kurmay İkinci Başkanı
7	4 000	1	Donanma Komutanı
5	4 000	1	Hariciye Vekâleti Umumi Kâtibi
7	3 000	birer	Elçilikler

(2) Sayılı cetvel

	Asgari fiyat		
4	2 500	1	Vekiller
4	2 500	1	Kolordu komutanları
4	2 500	1	Müstahkem mevki komutanları
4	2 500	1	Salâhiyetleri tümen veya daha yukarı makama muadil olanlar
4	2 500	1	Tümen komutanlıkları
5	2 500	1	Jandarma U. Komutanlığı
5	2 500	1	Ankara ve İstanbul Emniyet Müdürlükleri.

3827 numaralı Kanunun 7 nci maddesi:

Devlet bu kanunlarda yazılı teşekküllerin devamlı hizmetlerinin başarılabilmesi için kamyon, kamyonet, otobüs, motosiklet, deniz vasıtaları ve motörsüz diğer vasıtalar kullanılabilir.

Ya.. ya.. Milletvekilleri!

Nazarı dikkatinizi çekerim. İşte bu maddeyi ele alarak binek, kaptıkaçtıya arka camına kontrplâk tahtası koymakla adına kamyon diyenler vardır.

Bu kanunun 3, 4, 5, 6, 7 nci maddelerindeki yazılı otomobil ve motörlü nakil vasıtalarını her ne suretle olursa olsun tahsis olunduğu işin gayrisine veya şahsi hususlarda kullananlar veya Devlet hizmetinde kullanılmış gibi gösterenler veya kanunen bir makama tahsis olunmadığı halde hakikati tağyir ile bu vasıtalardan istifade eden ve ettirenler ve bunların seyrüseferine müsaade edenler ve kanun hilâfına numara ve plâka verenler ve bu hususlar için masraf tahakkuk evrakını hazırlıyan veya tasdik veya bunlara ait ita emirlerini vize edenler vazifeyi suiistimal addetmiş olarak haklarında kanuni takibattan bulunulmakla beraber bu yüzden tahakkuk eden masraf ve zararlar da kendilerinden teselsülen ve üç kat olarak tazmin ettirilir. Tekerrürü halinde cezaya mütaallik umumi hükümlerin tatbikından başka tazmin ettirilecek masraf ve zararlar altı kat olarak istîfa olunur.

Görülüyor ki, kanun vazıımız, nakil vasıtalarının alınmasını, kullanılmasını, kimlerin ve nasıl kullanılacağını çerçeve içine almış kanuna riayetsizlik edenlerin de tecziye şeklini 15 nci maddesinde göstermiştir. Fakat maalesef bu kanun suiistimal edilmiş ve edilmektedir. Birçok daire, belediye ve teşekküller her yıl Bütçe Kanunu hazırlanırken kanuna bağlı cetvele sokulmak üzere Hükümete vermekte oldukları nakil vasıtaları listelerini hakikat hilâfına malûmatla doldurmakla bu suretle evvelâ Hükümeti, sonra Bütçe Komisyonunu sonra da Yüksek Meclisi âdeta atlatmışlardır. Bu vaziyetleri mahallerinde tesbit ettim. Garajlarda saklı otolar dahi gördüm. O nispette resmî plâkalı fakat belediyede kaydı açık spor otomobiller gördüm.

Ticaret Ofisinde, Toprak Ofisinde, Zirai kombinalarda neler gördüm, Karabük Demir Celik fabrikasına gittim. Bütçe Kanununa bağlı taşıt kadro listelerindeki kayıtlarla karşılartırdım, isim söylemiyeyim küçüklük olacak, müdür emrinde binek otolarını saydım, hepsi tenezzüh ve fakat kadroda hepsi kamyon görülmektedir.

Müdürün emrinde 4, müdür muavininin emrinde bir sosyal muavin, teknik muavin, makine şef muavini, muavinin muavini ki, 57 vasıtadan 12 sinin binek vasıtası olduğunu gördüm. Karabük Demir Çelik fabrikası ile müdür ve idarecilerin ikametgâhları beş kilometre içindedir, bir otomobilin uzunluğu 4,5 - 4 metre uzunluğundadır, bunlar bu mesafe içinde arka arkaya dizilseler geçecek yol kalmaz.

Zonguldak'a gittim, orada da müdür emrinde, yine ismini söylemiyorum, Karabük'le yarış yapar gibi, 4 yine Karabük misillü sosyal muavini, İstihsal muavini, teknik muavin, muavinin muavini, 13 binek de orada var.

3827 sayılı Kanunun suiistimallerinden üçüncü bir misal olarak da İstanbul Cumhuriyet Savcılığının otomobilinden. 1947 yılı Bütçe Kanunu taşıt cetvelinin altıncı sahifesinde İstanbul İş Yurdu için bir kamyonet alınmasına müsaade edildiği halde bu iş otosunun, dünyanın en lüks Buik marka bir oto. alındığını hayretle gördüm. Bir hafta evvel bu hususlaki bir sual takririne cevap veren Sayın Adalet Bakanı bu lüks tenezzühün alınmasına müsamaha göster-

diğini ve bir teklifi kanuni ile Meclise geleceğini bu kürsüden hepinizin hayret nazarları önünde açıklamak cesaretni gösterdiler.

Yüksek Meclis, İdarei Örfiye Komutanlarına alınması lâzımgelen bir tek otomobil için 4193 sayılı Kanunu çıkarmış ve yine Meclis Başkanvekillerine alınması lâzımgelen bir tek otomobil için 4832 sayılı Kanunu çıkarmış iken, kanunları tatbik ile mükellef, bir kanun adamı olan Cumhuriyet Savcısının kanunun ruh ve maksadını suiistimal etmesini müsamaha ile karşılıyan, Meclis kürsüsünden, kanun ölçüsünden başka bir şey bilmediğini söyliyen Adalet Bakanının bu halini düşünmek ve görmek istemezdim. Bu kamyonet ile lüks bir binek arabası arasındaki farkı fiyatın beş bin lira olduğunu, masarif tahakkuk evrakının da kanunsuz olduğunu söylemek yerinde olur.,

Kanunun kamyonet olarak müsaade ettiği, kamyonetin yerine alınan lüks otonun fotoğrafını Sayın Başbakan Hasan Saka'ya hediye ediyorum. Lûtfen kabul byururlarsa kanunların nasıl suiistimal edildiğini ve kabinelerinde bulunan Adalet Bakanının bunu nasıl müsamaha ile karşıladığının canlı bir misali olarak ve bunun gibi pek çok olduğunu her an gözlerinin önünde durmak üzere çalışma masalarının üzerine koymalarını rica edeceğim. Fotoğraf kendisine verilmiştir.

Sayın Milletvekilleri; Cumhuriyet devrinde Cumhuriyetci Milletvekillerinin çıkardığı kanunları harfi harfine tatbik etmeyi hükümetten şiddetle bekliyen bir millet vardır. O gözlerini objektif açmıştır.

Millî Eğitim Bakanı geçen celsede jip binek otomobilini kamyon, gibi gösterdi. Adliye Bakanının ceza ve iş yurduna aldığı on bin liralık lüks binek Büik otomobilini kamyon göstermesi de yanlıştır. Yüksek Meclisten Kanun çıkarılmıştır, kanunda kamyona kamyon, kamyonete kamyonet, otobüse otobüs, binek otomobiline de binek ismi verilmiştir. Tevile lüzum yoktur. Yoksa Ekonomi Bakanının sükûnetini, Ticaret Bakanının atıfetini, Millî Eğitim Bakanının müsamahasını Adalet Bakanının lütfunu kabul etmiyor, kanundan başka şahıs tanımıyor. Eski otomobil lâstiklerini satınalıp ayağına çarık diktiren ve tek öküzü ile sabanını sürüp harmanını savurarak vergisini veren Türk köylüsü parasının onun bunun hava ve hevesine, şu bakanın, bu bakanın lûtfuna sarfına tahammülü yoktur. O bizleri bunun için vekil gönderdi. Hükümetten 3827 numaralı Kanunun altıncı ve on beşinci maddelerinin tatbikını süratle bekliyorum. Takdir Meclisinizindir.

Sözüm bundan ibarettir, başınızı ağrıttım, affınızı rica ederim.

(Bu arada Senihi Yürüten Başbakan Hasan Saka'ya, Millî Eğitim Bakanı ve Ekonomi Bakanına bahsettiği otomobillerin fotoğraflarını vermiştir).

BŞKAN — Gündemin ikinci maddesine geçiyoruz.

3. — Kırklareli Milletvekili Dr. Fuad Umay'ın, musikide olağanüstü bir kabiliyet gösteren İdil Biret adındaki çocuğun istikbali hakkında ne düşünüldüğüne dair sorusuna Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in sözlü cevabı

BAŞKAN — Sözlü soruyu okutuyorum.

Yüksek Başkanlığa

11.I.1946 tarihinde Yüksek Makamınıza sunduğum şu : (Ulus Gazetesinde birkaç gündür yayınlanan yazılarda İdil Biret isminde beş yaşlarında bir kız çocuğunun musikide harika addedilecek bir kabiliyet göstermekte olduğu en salâhiyetli kimseler tarafından belirtilmektedir. Vatanımız için çok kıymetli bir varlık olacak olan bu yavrunun anasının, babasının durumu ne olursa olsun tam inkişafına muvaffak olabilmeleri imkânsızdır.

Amerika'da bu gibi olağanüstü yaradılışlar için hususi ve çok itina ile yetiştirme imkânları temin edilmiş müesseseler vardır. Bu yavrunun orada yetiştirilmesini, zekâ ve istidadının fennî bir şekilde açılmasını ve gelişmesini Millî Eğitim Bakanımız temin edebilirler mi? Vatanımız için maddî ve manevi bir hazine olacak olan bu emsalsiz yavrunun istikbali hakkında Millî Eğitim Bakanımız ne düşünüyorlar? Sözle cevap vermelerini) önerge ile rica etmiştim.

Bakanlıkça yapılmış olan tetkikat sonunda hakikaten olağanüstü bir istidada sahip olduğu mütahassıslar tarafından da müttefikan ifade edilmiş olan İdil Biret'in hususi ve çok itinalı yetiştirilme imkânları vait buyurdukları gibi Millî Eğitim Bakanlığınca araştırılmış mıdır ve netice ne olmuştur? Yurt için paha biçilmez bir kıymet olan bu yavru bir müddet daha böyle

mühmel bırakılırsa dehasının sönmesi ihtimali yok mudur?

Sözle cevap verilmesini rica eder saygılarımı sunarım.

Kırklareli Milletvekili
Dr. F. Umay

BAŞKAN — Buyurun.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANI REŞAT ŞEMSETTİN SİRER (Sivas) — 1941 senesinde doğmuş bir Türk yavrusunun müzik alanında normalin üstünde, hattâ hârikulâde denebilecek bir istidat ve kabiliyet taşıdığı rivayetleri takriben bundan iki sene evvel matbuatımıza da intikal etmişti. Gazetelerde bu konu üzerinde yazılar intişar etti. Bu sırada Doktor Fuat Umay arkadaşımız, selefim Millî Eğitim Bakanından bu neşriyatın mevzuunu teşkil eden çocuk hakkında incelemeler yaptırması ve onun yetişmesi için gereken şartların hazırlanmasına yardım etmesi temennisinde bulundu. Selefim de, arkadaşımın istediklerini yapmayı vâdetti. Bu vait yerine getirilmiştir. Selefim müzik pedekoklarından, yerli ve yabancı müzik sanatkârlarından mürekkep bir heyet teşkil etmiş ve bahis konusu olan çocuğun kabiliyetlerini yoklattırmış ve bunun yetişmesinin icabettirdiği şartların hazırlanması için tekliflerde bulunmalarını istemiştir. Aralarında yerli ve yabancı ihtısas unsurları bulunan heyet, yaptığı tetkikler neticesinde çocuğun hârikulâde diye tavsif edilecek bir musiki istidadı ile mücehhez olduğunu tesbit etmiştir. Bu kabiliyet ve istidadın inkişaf ettirilebilmesi için nasıl bir terbiye muhiti, ne neviden terbiye şartları hazırlamak gerektiği noktası üzerinde de incelemeler derinleştirilmiş yabancı memleketlerin bu işlerle uğraşan mercileri ve salâhiyetleri ile temasa geçilmiştir. Eğer 5, 6, 7, yaşında bir çocuğu aile muhitinden uzaklarda, alıp da yerleştirebilecek bir kurum mevcut olsaydı, en uygunu bu çocuğu oraya vermek olacaktı. Fakat kendileri ile temasta bulunabileceğimiz kültür memleketlerinden hiçbirisinde böyle beş, altı, yedi yaşında bir çocuğu alabilecek, yetiştirebilecek, bunun mesuliyetini üzerine alabilecek bir müessese bulunamamıştır. Bu türlü bir kurumun bulunamaması halinde de çocuğun inkişafı tâli ve tesadüfe bırakılamazdı. Mutlaka büyük bir müzik otoritesinin terbiyevi nezaret ve müdahalesi altında onu yetiştirmelidir. İdil için teşkil olunan komisyon üyelerinin çoğu böyle bir otoritenin şimdilik memleketimizin dışında aranması gerektiği fikrinde bulunmuşlardır. Ancak 7 - 8 yaşına kadar çocuğun aile muhitinde kendi inkişafını normal seyrini takip ededurmasında da beis görmemişlerdir.

İdil, 1941 de doğduğuna göre, 6 - 7 yaşında bulunmaktadır. Onu mutlaka bir büyük müzik otoritesinin nazareti, murakabesi altında yetiştirmek esası kabul edilmiş olduğuna göre, onu yurt dışında, böyle bir otoritenin yakınına götürmelidir.

Geçen sene buraya meşhur Fransız müzisyenlerinden Lazar Levi gelmişti. Lâzar Levi, Fransa'da şöhretli bir kadın müzik pedagokunun bu çocuğu yetiştirme işini üzerine alabileceğini söyledi. Ancak çocuğun, anasından babasından ayrı olarak yalnız başına bu yaşta gurbete gönderilmesi de mümkün görülmemektedir. Mutlaka anasının, babasının yanında onların şefkat ve ihtimamları arasında yetişmesi lâzımdır. Bu itibarla İdil Biret adını taşıyan bu çocuğun memleket dışına gönderilmesi halinde, anasının, babasının da yanında bulunması iktiza eder. Bu, iki suretle mümkün olabilir; ya kendilerine dışarıda geçinmelerine medar olacak bir şey temini, yahut da yabancı memleketlere tahsile öğrenci göndermek için meri olan 1416 sayılı Kanunun hükümlerinin bu vaziyette bir çocuğun memleket dışına ailesi fertlerinden birisiyle birlikte gönderilmesine müsait olacak şekilde yeni bir hüküm ile ikmali.

Bugün İdil Biret için duyulan bir ihtiyaç yarın diğer birçok millet çocukları için duyulabilir. Bu düşünce ile 1416 numaralı Kanunda eksik olan hükmü tamamlıyacak mahiyette bir ek hüküm için tasarı hazırladık. Bunu da bir kaç hafta içerisinde Yüksek Meclise sunabileceğiz. tasarı kanunlaşırsa bu İdil Biret ve onun gibi ilerde çıkacak ve sınırlarımz dışında yabancı memleketlerde tahsil ve terbiyeleri iktiza edecek hârikulâde istidatlı çocukları yetiştirebilmek için icabeden kanuni imkânlar sağlanmış olacaktır. Ozaman İdil de bundan istifade eder.

Günün birinde yakınlarının ve milletimizin iftihar edeceği bir müzik dehası olarak inkişaf etmesini temenni ederim.

Dr. FUAD UMAY (Kırklareli) — Efendim; Bakanın cevaplarını kâfi gördüm, çok teşekkür ederim, söz söylemiyeceğim.

4. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — Büyük Millet Meclisi 1947 yılı Mart ve Nisan ayları hesabı hakkında Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu raporu (5/63) [1]

BAŞKAN — Raporu okuyoruz.

(Rapor okundu)

BAŞKAN — Bilgi edinilmiştir.

Gündemimiz bitmiştir. 21 Kasım Cuma günü saat 15 te toplanılmak üzere Birleşime son veriyorum.

Kapanma saati : 15,55

---

[1] *1 sayılı basmayazı tutanağın sonundadır.*

DÜZELTİŞ

Dönem : XIII toplantı : I Genel fihristine ek fihristin altıncı sahifesinin birinci sütunun (D) başlığı altındaki F. F. Düşünsel (Bingöl) adı F. H. Demirelli (İstanbul) olarak düzeltilecektir.

T. B. M. M. Basımevi

Büyük Millet Meclisi 1947 yılı Mart ve Nisan ayları hesabı hakkında Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu raporu (5/63)

T. B. M. M.
Meclis H. İ. Komisyonu
Esas No. 5/63
Karar No. 2

12 . XI . 1947

Yüksek Başkanlığa

1	442 840	63	1947 Mart ayında Ziraat Bankasında kalan para
	506 612	90	1947 Mart ve Nisan aylarında Ziraat Bankasınca alınan para
1	949 453	53	
1	179 903	31	1947 Mart ve Nisan aylarında Ziraat Bankasınca harcanan para
0	769 550	22	1947 Mayıs ayında Ziraat Bankasında kalan para.

Büyük Millet Meclisi Saymanlığının 1947 Mart ve Nisan ayları gider kâğıtları birer birer incelendi :

Mart ve Nisan ayları içinde Ziraat Bankasınca alınan para 1947 yılı Mart ayı başında Bankada kalan paraya eklenerek toplamından iki ayda Bankaca harcanan para çıkarıldıktan sonra Bankada 1947 Mayıs başında 769 550 lira 22 kuruş kaldığı ve Ziraat Bankasından gelen günlük hesap pusulası toplamı da buna uygun olduğu görüldü.

Kamutaya sunulmak üzere Yüksek Başkanlığa arzolunur.

Meclis H. İ. Komisyonu

Başkanı	Sözcü	Denetçi	Kâtip
Rize	Ordu	Çorum	Trabzon
A. Zırh	*H. Yalman*	*E. Alpsar*	*A. Sarıalioğlu*

Balıkesir	Erzurum	Giresun	Kayseri	Konya
İ. H. Uzunçarşılı	*M. Çankaya*	*A. Ulus*	*R. Turgut*	*F. Gökmen*

VIII nci Dönem olağanüstü toplantının 52 sıra sayılı basma yazısına 2 nci ek

Tekel İdaresinde yapılan soruşturma hakkında Başbakanlık tezkeresi ve Anayasa ve Adalet Komisyonlarından Kurulan Karma Komisyon raporu (3/15)

T. C.
Başbakanlık
Yazı İşleri ve Sicil Müdürlüğü
Özel No. 6/411
G. No. 6/1840

19 . VII . 1946

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

İstanbul'da Tekel Genel Müdürlüğü ile Kibrit ve Çakmak Tekeli Geçici İşletmesinde, yardımcı kola, İrak'a bira ihracı, dinamit, tekel hastanesi, tutkal, Yunanistan'a satılacak kibrit, İyidere Kereste Fabrikası alımı, tomruk ve kahve konuları hakkında yapılan soruşturma sonunda düzenlenen rapor gereği yapılmak üzere Gümrük ve Tekel Bakanlığınca Danıştaya tevdi edilmiş idi. Danıştay İkinci dairesince yapılan inceleme sonunda, raporda da açıkça belirtildiği gibi, tetkik edilen mevzuların hepsinde vazife ve salâhiyet bakımından eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü birinci derecede sorumlu vaziyette olduğundan Bakanın durumu tâyin edilmeden sanık memurların suç durumlarını tesbite imkân görülmemiş ve eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü hakkında Anayasanın 61 - 67 nci maddelerine göre muamele yapılmasına lüzum gösterilmiştir.

Gereği yapılmak üzere rapor ve eklerinin ilişik olarak sunulduğunu saygılarımla arzederim.

Başbakan
Ş. Saarcoğlu

Anayasa ve Adalet Komisyonlarından Kurulan Karma Komisyon raporu

T. B. M. M.
Anaya ve Adalet Ko. Ku.
Karma Komisyon raporu
Esas No. 3/15
Karar No. 5

1 . IX . 1947

Yüksek Başkanlığa

İstanbul'da Tekel Genel Müdürlüğü ile Kibrit ve Çakmak Tekeli geçici işletmesinde;

Yardımcı kola, İrak'a bira ihracı, Dinamit, Tekel hastanesi, tutkal, Yunanistan'a satılacak kibrit, İyidere Kereste Fabrikası, tomruk, kahve suiistimalleri hakkında Maliye ve Tekel Müfettişlerinden kurulan Soruşturma Heyeti tarafından tanzim edilip gerekli karar alınmak üzere Gümrük ve Tekel Bakanlığınca Danıştaya tevdi edilen soruşturma raporunda, incelenen bütün konularda görev ve yetki bakımından, eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'ye atfolunan sorumu mucip fiil ve hareketler sebebiyle Bakanın durumu taayyün etmeden sanık memurların sorumluluklarını belirtmeye imkân görülemediği mütalâasiyle eski Bakan Suad Hayri

Ürgüblü hakkında Anayasanın 61, 67 nci maddeleri gereğince muamele yapılmak üzere dosyanın Gümrük ve Tekel Bakanlığına iadesine Danıştay İkinci Dairesince karar verilmekle teferruatiyle birlikte evrak Başbakanlık yoliyle Yüksek Meclise sunulmuş ve Beşler Komisyonu raporu da alındıktan sonra eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü hakkında Meclis soruşturması yapmak üzere 15 . XI .1946 tarih ve 1506 sayılı ve 24 . II .1947 tarih ve 1524 sayılı kararlarla Adalet ve Anayasa Komisyonlarından müteşekkil Karma Komisyon kurularak dosya teferruatiyle birlikte Komisyonumuza tevdi olunmuştu.

Teftiş Heyeti Cibali Kutu Fabrikasında kullanılmakta olan yardımcı kola işiyle İrak'a bira ihracı işlerinde Âmme dâvası açılmasına lüzum olmadığı neticesine varmıştır. Bunun için Komisyonumuz bu iki konu hakkında bir gûna inceleme yapmamıştır. Geri kalan yedi konu hakkında Komisyonumuz; Türkiye Büyük Millet Meclisinin ittihaz buyuracağı ve adaletin tam bir makesi olacağında şüphe bulunmıyan tarihî karara yakışacak bir esas hazırlamak için bütün gayretiyle elinden geldiği kadar çalışmıştır.

Genişliğine ve derinliğine yapılan inceleme sonunda bunlardan Dinamit ve Tekel Hastanesi konularında; son tahkikatın açılmasına mahal olmadığına ve diğer beş konu hakkında da Türk Ceza Kanununun muhtelif maddelerinin ihlâl olunduğu neticesine ekseriyetle karar vermiştir. Tahkikatın tenevvüü ve sorumlularının taaddüdü sebebiyle tetkiki kolaylaştıracağı düşüncesiyle her konu ayrı ayrı tetkika arzolunur şöyleki;

1. — Dinamit işi :

Genel harb yıllarında bütün eşya ve malzeme tedarikinde hissolunan güçlük dinamit iptidai maddesinin tedarikinde de hissolunmağa başlamış ve yılda beş yüz tondan ibaret Tekel dinamit ihtiyacının Askerî Fabrikalarca karşılanmak imkânını selbetmiştir.

Bu sebep ve zaruretle ve 4374 sayılı Kanunun 2 nci maddesinin (C) fıkrasındaki müsaadeden faydalanılarak Genel Müdürlük 1944 yılı Ekim ayında 250 tonluk bir siparişi Emperiyal Kemikal firmasına vermiştir. 7 Kasım 1944 tarihinde müessif bir kaza neticesi Elmadağ Barut Fabrikası Nitrogliserin dairesinde vukua gelen infilâk bir müddet için Askerî Fabrikalarda dinamit imalini tam bir felce uğratınca bilhassa Kömür Havzası faaliyetine mâni, bir durum husulüne meydan vermemek zaruretiyle Bakanlık 18 Kasım 1944 tarih ve 28638 sayılı yazı ile bir ikinci parti dinamit siparişini Genel Müdürlüğe emretmiştir.

Bu emir sebebiyle Genel Müdürlükte beş yüz tonluk bir eksiltme açılması ve İdare makanizmasının dinamit tedariki için faaliyete geçmesi iş adamlarının bu konuda teklif yapabilecek firmalar aramasına yol açmıştır.

Bu meyanda ticari faaliyetine Tekel mubayaalarını saha edinen eski Vekilin şahsi dostu Vâkıf Çakmur'un kurduğu İller Limitet Şirketi de 6 Aralık 1944 tarihinde New - York'ta Amerikan Birtich Chemical Suples firmasına müracaatla teklif istemiştir.

Firma çektiği 8 Ocak 1945 tarihli cevap tel grafında gereken izahatı verdikten sonra, lisans alınmadıkça sevkiyat icrasına imkân olmadığını da ilâve etmiştir. İlver, o sırada Ankara'da bulunan Müdürlerinden Ferruh Verdi'ye çektiği 10 Ocak 1945 tarihli telgrafla bu ciheti bildirerek İngiliz - Amerikan Koordinasyon Bürosunun tavsiyesini tacil etmesini istemiştir. Ferruh Verdi 11 Ocak 1945 tarihli 500 tonluk teklifini Bakanlığa sunmakla beraber Koordinasyon Bürosunun tavsiyesini elde edebilmek maksadiyle de faaliyete geçmiştir.

Bu tavsiyenin istihsali, usulen kendisine ihale yapılan firma namına, ihaleden sonra tanzim edilecek bir sipariş talepnamesiyle mümkün olup İlver namına yapılmış bir ihale mevcut olmadığı halde Ferruh Verdi'nin 11 Ocak 1945 tarihli teklifi kopya edilmek suretiyle Bakanlık Tetkik ve Murakba Heyeti Muamelât Müdürlüğü kaleminde bizzat Ferruh Verdi tarafından doldurulmuş bir talepname resmî mühürle mühürlenerek İngiliz - Amerikan Kooprdinasyon Bürosuna götürülmüştür. Ferruh, şahsi dostluk tesiriyle oradan istihsal eylediği vesikayı ve Bakan namına Kemal Süleyman Vaner tarfından havale olunan teklifini İstanbulda Genel Müdürlüğe getirmiştir.

Açılan 500 tonluk eksiltmeye Fazıl İ. Verdi'den başka Genel harb müddetince Tekel'in dinamit ihtiyacını muntazaman temin ve tedarik eden, ciddiyeti mücerrep Emperiyal Kemi-

kal ile Faiz Kapancı ve Nuri Beler iştirak etmiştir.

Bilhssa Havza durumu âcilen dinamit tedarikini icabettirdiğinden Genel Müdürlük her ne pahasına olursa olsun sif - yani Türk limanı teslim - satış teklif edecek firmyı tercih mecburiyetindedir.

Yapılan tekliflerden en pahalısı Emperyal Kemikal'ın en ucuzu da Faiz Kapancı'nın ondan sonra da Ferruh Verdi tarafından imzalanan İlver Limitet'in teklifidir.

Barut Şubesi Müdürlüğünce, Müdürler Encümenine yazılan 14 Mart 1945 tarihli lüzum müzekkeresinde 250 tonun Emperyal Kemikal'dan alınması ve sonradan çizildiği anlaşılan yazılarla da bakıye 250 tonun hangi Amerikan temsilcisinden alınacaksa belirtilmesi istenmiştir.

Firmalardan en ucuz teklif eden Faiz Kapancı Fob - yani Amerika'da vapurda teslimdahi teklif edememekte İlver ise yarı Fob yarısı sif teklif etmekte ve fazla olarak elinde navi sert istihsaline yarıyan Koordinasyon Bürosundan alınmış tavsiye mektubu bulunmaktadır.

15 Mart 1945 tarihli Müdürler Encümeninde 250 tonun Emperyal Kemikal'dan alınmasının tekarrür eylediği tereddütsüz anlaşılmakta bakıye 250 tonun da İlver'den mubayaasının takarrür ettiği ancak Nuri Beler'in sif teklifi karşısında vazgeçildiği hissolunmaktadır.

Tahkik Heyetince, Nuri Beler teklifinin Emperiyal Kemikal ihalesinden evvel yapıldığı kanaatı mevcut ise de Komisyonumuz bunu doğru bulmamıştır.

Tahkik Heyetinin bu kanaatı, 15 Mart 1945 tarihinde verilen kararın Müdürler Encümenine dâhil âzaya 23 Mart 1945 tarihinde imzalattırılmış ve halbuki Nuri Beler teklifinin 22 Mart 1945 trihinde verilmiş olmasından neşet etmektedir.

Komisyonumuz ise, tekel mubayaalarındaki taamülü nazara almaktadır. Bu taamüle göre; ihtiyaçlar ve yapılan teklifler ait olduğu şube tarafından tesbit olunarak müspet mütalâa ile Müdürler Encümenine sevkolunur. Verilen karar yine ait olduğu şubede yazılarak sonradan âzalara imzalattırılır.

Nitekim Kemikal ihalesi de Barut şubesinin 14 Mart 1945 tarihli lüzum müzakkeresi üzerine 15 Mart 1945 tarihli Müdürler Encümeninde henüz Nuri Beler'in ortada sif teklifi yokken, karar altına alınarak kararın yazılması Barut şubesine havale olunmuştur. Binaenaleyh 23 Mart 1945 tarihinde imzalanan karar Nuri Beler'in teklifinden evvel alınmıştır.

Bu itibarla Emperiyal Kemikal'e yapılan ihalede bir yolsuzluk mevcut olmadığı gibi Tekel yolsuzluklarının hemen hepsinde adı geçen Vâkıf Çakmur'un şerik olduğu İlver Şirketini peçeleyen Fazıl İ. Verdi firmasına da binnetice bir ihale yapılmamış ve şirketin herhangi bir suretle himaye edilmiş olması mevzuu da kalmamış olduğundan eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü hakkında son tahkikatın açılmasına lüzum olmadığının ve bu karara göre de diğer sanık Kemal Süleyman Vaner, Reşat Ak, Fikri Fesçioğlu, Kenan Yalter, Sermet Ertunç ve Hürrem Şeren hakkında herhangi bir karar ittihazına mahal olmadığının Yüksek Meclisin tasvibine sunulmasına ekseriyetle karar verilmiştir.

*2. — **Tekel Hastanesi işi :***

Usulü dairesinde keşfi tanzim ve ihalesi yapılmadan İstanbul - Kabataş'taki levazım binasının tadil ve hastane haline konulmasına teşebbüs edilmesidir.

Tekelin İstanbul'da, 1200 vilâyetlerde 5800 ki ceman 7000 daimî memur ve müstahdeminden hastalananların tedavileri için müşkilât çekildiği, tedavi için vilâyetlerden İstanbul'a gelen ve her vakit resmî hastanelerde yer bulunmadığından hususi hastanelerde tedavi mecburiyeti hâsıl olan memurların, fazla sarfiyat yapılmasına rağmen lâzımı veçhile bakılıp gözetilemedikleri anlaşıldığından Tekel hesabına bir hastane edinilmesi lüzumu tahakkuk etmiştir. Bu sebeple eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü ilgilenerek gâh mevcut hastanelerden zaman zaman Bulgar, Alman ve Kuduz Hastaneleri üzerinde gâh hususi binalardan Ortaköy'de Fatma Sultan yalısı üstünde durmuştur. Nihayet Tekel binasının inşası üzerine boş kalan eski levazım binasının tadil olunarak hastaneye kalbine ve işin, acele başarılması için de emanet yoluyla icrasına, ve Tekel bütçesinde bu iş için ödenek bulunmadığından muktazi sarfiyatın Devlet formalitelerine tâbi olmıyan Kibrit Muvakkat İdaresinden icrasına karar vererek Genel Müdür Muavini Ulvi Yenal, Kibrit Fabrikası Müdürü Kemal Hakgüder ve İşletme Muhasebecisi Zihni Cansu'dan mürekkep bir emanet komisyonu kurul-

duğu Genel Müdürlükle Kibrit İdaresine gereken tebligatı ve dürüst, çalışkan ve malî vaziyeti kuvvetli olduğunu bildiği refikasının akrabasından Yüksek Mühendis Abdurrahman Taki'ye işin verilmesi için Kalemi Mahsus Müdürü vasıtasiyle icabeden tavsiyeleri yaptığı mevcut evrak ve ilgililerle eski Bakanın Komisyon huzurundaki ifadelerinden anlaşılmakta ise de herhangi bir surette görevin fenaya kullandığı hakkında bir kanaat hâsıl olmadığından eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü hakkında bu sebeple son tahkikatın açılmasına lüzum olmadığının ve eski Bakan hakkındaki karara göre de diğer sanık Ulvi Yenal ve Rıza Duna haklarında herhangi bir karar ittihazına mahal olmadığının Yüksek Meclisin tasvibine sunulmasına dahi ekseriyetle karar verilmiştir.

3. — Tutkal işi :

Piyasada 192 kuruştan, yüksek vasıfta ingiliz tutkalı bulunduğu ve İdarede bir senelik stok da mevcut olduğu halde 300 kuruştan, daha aşağı vasıfta 20 ton yerli tutkal mubayaa edilmesi yolsuzluğudur.

Kibrit imalinde en mühim iptidai madde olan tutkal, Şirket zamanında İsveç'ten getirilirdi. Fabrikanın Hükümet tarafından mubayaa olunduğu 1943 yılı mayıs sonlarında luzuciyet derecesi yüksek olan standard kalite İsveç tutkalı mevcudu pek azalmış ve o sırada Cihan Harbi dolayısiyle mevcut münakale müşkülâtından dolayı ecnebi memleketlerden bu tip tutkalın ithali imkânı bulunamadığından ihtiyacın bizzarur yerli tutkallarla temini cihetine gidilmişse de gerek Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası mamulâtı gerek nispeten daha iyi vasıfta olan Tutkal Limited Şirketi tutkallarının lüzuciyet derecesi az olduğundan ve kibrit başları hamuruna da muayyen miktardan fazla tutkal katmak imkânı bulunmadığından kibrit başlarının düşmemesini sağlamak üzere lüzuciyetin jelâtinle takviyesi cihetine gidilmekte idi. (Tutkal: lef - 1 İfade - 8, 15).

1944 yılı sonlariyle 1945 yılı başlarında İngiltere ile memleketimiz arasında münakale imkânları yüz göstermeye başlamış olduğundan İdare ihtiyacını; doğru sipariş, veya piyasaya gelen İngiliz menşeli tutkallardan, mubayaa suretiyle karşılamaya başlamıştı. Yapılan tecrübeler İngiliz tutkalının yerli tutkaldan çok üstün vasıfta olduğunu tesbit etmiştir. (Tutkal lef - 9 ifade 9, 3 ve 8) imalât programına göre âzami kibrit istihsali 60 bin sandık olup yapılan hesaplara göre beher sandık kibritin 600 gram tutkalla imali kaabil olduğundan yıllık tutkal ihtiyacı hesaben âzami 36 tondan ibaret olmak lâzımgelirse de imalât hiç bir zaman bu miktara varmıyarak 1944 ve 1945 yılları tutkal sarfiyatı 30,5 tonu geçmemiştir. (Tutkal lef - 2 ifade sahife 7).

Fehmi Ateş'ten 20 ton tutkal mubayaası sırasında yani 12 Nisan 1945 tarihinde fabrika tutkal stoku ise 13 tonu yerli 25 tonu İngiliz menşeli olmak üzere 38 tondur ayrıca 9,5 ton da jelâtin mevcuttu. (Tutkal lef - 3).

Şuhalde alınması tavsiye edilen Fehmi Ateş tutkallarının mubayaası tarihinde bir yıllık tutkal stoku mevcut bulunmakta idi. Nitekim işletmenin talebi üzerine fabrika Müdür Muavini Murat Akyüz'ün ambar kayıtlarına uygun olarak tanzim edip verdiği ve 19 Nisan 1945 tarihli yazıya mesnet olan 12 Nisan 1945 tarihli cetvelde (Tutkal lef - 4) yıllık ihtiyacının 36 ton olduğu da kaydedilmiştir. Halbuki Bakanlığa yazılan 19 Nisan 1945 tarihli yazıya ekli cetvelden bu kayıt çıkarıldığı gibi adı geçen yazıda da hakiki durum muhtelif cins ve lüzuciyetteki tutkallardan imalâta sevkolunacak her harman için kullanılacak kısmın miktarı değişeceği gerekçesiyle mevcudun ancak on aylık ihtiyaca yeteceği bildirilmiştir. Halbuki Fabrika Müdür Muavini Murat Akyüz'ün ifadesinden de anlaşıldığına göre harmanlara karıştırılan iptidai maddeler miktarı muayyen nispeti geçemeyip bunlardan tutkalın vasfı düşük olduğu takdirde miktarı artırılamıyarak lüzuciyetin jelâtinle takviyesi gerektiğinedn mevcut tutkalın on aylık ihtiyaca yetecegi yolundaki işarın doğru olmadığı meydandadır. (Tutkal ifade - 15).

Eldeki 38 tonluk stokun bir senelik ihtiyaca yeter olduğu ve o sıralarda piyasada mubayaa olunan yüksek vasıftaki 17 ton İngiliz tutkaliyle stok yekûnu 55 tona iblâğ edildiği ve mevcut 9,5 ton jelâtinle 30,5 tondan ibaret sarfiyat miktarı nazara alındığı surette Ateş Tutkal Limitetle yapılan 20 ton tutkal anlaşması arafesinde fabrikada mevcut stok yekûnunun iki yıllık ihtiyaca tekabül ettiği anlaşılır.

Denizyollarının açılması üzerine piyasadaki

İngiliz menşeli tutkal miktarı da artmakta idi. Nitekim gümrük kayıtlarına göre 1945 yılında 150 ve 1946 yılı ilk üç ayında ise 83 ton tutkal ithal edildiği görülmektedir. (Kibrit lef 6 ifade 8, 33) o sırada yapıldığı anlaşılan mubayaalardan ve tutkal satmak istiyen muhtelif firmaların müracaatından piyasanın bu ferahlığından İdarenin malûmattar olduğu anlaşılmaktadır. (Tutkal ifade 3, 8, 9).

20 ton tutkal: Anlaşması arafersinde İngiliz tutkalının piyasa fiyatı (192 - 220) ve hattâ Anlaşmadan iki ay sonra 24 Temmuz 1945 tarihinde 153 kuruştan ibaret iken idare, İngiliz tutkalına nazaran daha aşağı vasıfta olan Ateş Tutkal Limitetten 300 kuruşa 20 ton tutkal mubayaa etmiştir. (Tutkal ifade - 4) Şu halde Devletin zararı 21 000 liradır.

Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'nün Komisyon huzurundaki ve Fikri Fesçioğlu ve Tevfik Taşçı'nın (Tutkal ifade 9, 10 ve 7, 8) beyanlarına nazaran Ateş Tutkal Limitedin en büyük hissedarı olan Fehmi Ateş, fabrikasında imal edilen tutkalları satmak üzere müracaatta bulunduğu Tevfik Taşçı ve fabrika müdürü Kemal Hakgüder'den müsait muameleye mazhar olamayınca mektep ve spor arkadaşı olan eski Bakan Suad Hayri'ye müracaatla Tevfik Taşçı ile de görüşerek giriştiği geniş nispetteki tutkal imalâtından elinde mevcut muhtemelen 100 ton kadar stok bulunduğunu ve Kibrit İdaresinin mubayaa yapmamasından dolayı zarar edeceğini beyanla himaye istemesi üzerine Bakan Fikri Fesçioğlu vasıtasiyle Ateş Tutkaldan da 50 ton alınmasını idareye emretmiştir.

Tetkik ve Murakaba Heyeti âzasından Fikri Fesçioğlu vasıtasiyle ve telefonla tebliğ olunan Bakanlığın bu emrine karşı Tevfik Taşçı'nın bir müddet mukavemet ettiği Kibrit Levazım ve Mubayaa Şefi Müfettiş Kemal Ülgen, Kibrit Muhasebe Şefi Zihni Cansu, Bakanlık Tetkik ve Murakaba Heyeti eski Muamelât Müdür muavini Reşat Ak ve Fikri Fesçioğlu'nun beyanlarından anlaşılmaktadır. (Tutkal ifade 3,4 ve 6 ve 21 ve 9, 10). Bu mukavemet alınması emrolunan 50 tonun ancak 20 tona indirilmesine muvaffakiyet vermiştir. Bakanlığın ısrarına karşı nihayet Kibrit ve Çakmak Tekeli Geçici İşletmesinden Bakanlığa yazılan 19 Nisan 1945 tarihli yazı ile fabrikanın ihtiyaç miktariyle piyasa durumu hakkında yanlış malûmat verilerek evvelce alındığı gibi 314 kuruştan 20 ton tutkal mubayaasına müsaade istenmiştir. Teklifin tensip edildiği Bakanlıktan 26 Nisan 1945 tarihli yazı ile muvakkat işletmeye bildirilmesi (Tutkal lef 7) üzerine şirket mümessili Fehmi Ateş imzasiyle muvakkat İşletme Müdürlüğüne 25 Mayıs 1945 tarihli mektupla kilosu 314 kuruştan 20 ton tutkal teklif edilmiştir. Bu teklifin altında yine Fehmi Ateş tarafından yazılan 28 Mayıs 1945 tarihli yazıda fiyat 300 kuruşa indirilmiştir. (Tutkal lef 8) İdare kabulünü 29 Mayıs 1945 tarihli yazı ile şirkete bildirerek bağlantı yapmıştır. (Tutkal lef 9).

Görülüyor ki Tevfik Taşçı Bakanlığın emirlerine rağmen tutkal stokunun kifayetini ve denizyolunun açılması üzerine piyasaya İngiliz tutkalı gelmekte olmasını nazara alarak evsaf itibariyle düşük ve fiyatı pahalı yerli tutkalı almayı önce sureti katiyede reddettiği halde nihayet Bakanlığın emrine boyun eğmek mecburiyetinde kalarak mubayaa teklifinde bulunmuştur.

Tevfik Taşçı'nın boyun eymesi sebebi bazı memurların işlerinden haksız olarak uzaklaştırıldıklarını bilmesinden ileri geldiği muhakkaktır. Meselâ tetkik mevzuu olan mubayaadan bir müddet evvel Tekel mubayaalarında adı mütemadiyen geçecek olan eski Bakanın yakın arkadaşı Vâkıf Çakmur, piyasaya nazaran çok pahalı bir teklif yapmıştır. (575 kuruş) Tasvip için gönderilen teklifin altına eski Bakan «Muvafıktır» şerhiyle mubayaayı tasvip etmekle beraber (Tutkal lef 11) Bakanlıktan İşletmeye yazılan cevapta Tetkik ve Murakabe Heyetinin 30 tondan ibaret tasvibini de 50 tona çıkarmıştır. (Tutkal lef 12, 13 ifade 16) Fabrikada yapılan tecrübe müspet netice vermediğinden Vâkıf Çakmur'un bu tutaklı alınmamıştır. Bakan bundan iğbirar duyarak redde sebep olduğunu zannettiği fabrika kimyageri Nurettin Taylan'ı bir bahane ile işinden uzaklaştırmıştır. Bu âkibete uğramamak endişesiyle Tevfik Taşçı'nın kanaati hilâfına mubayaayı yaptığı mesai arkadaşlarının ikazına karşı Bakanın tazyiki altında olduğunu ifade etmesiyle teeyyüt etmektedir. (Tutkal ifade 3, 4, 6) bu delâilin aksine mülâbes müdafaaların takdiri Yüksek Divana aittir.

Binaenaleyh, eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü eski arkadaşı Fehmi Ateş'i himaye maksadiyle mevcut stok bulunmasına

ve piyasada daha iyi evsafta ve daha ucuza tutkal tedarik imkânı olmasına rağmen emir vermek ve Muvakkat İşletme Müdürü Tevfik Taşçı fabrikanın stok miktarının yeterliğini ve daha ucuza ve daha iyi evsafta tutkal tedarikinin mümkün olduğunu bildiği halde bir senelik stoku kasten on aylık göstererek ve piyasa hakkında yanlış malûmat vererek kanaati hilâfına 20 ton tutkal mubayaasını istemek ve Tetkik ve Murakaba âzasından Fikri Fescioğlu vazifesi icabı Bakanı ikaz etmek durumunda iken bilâkis eski Bakanın Fehmi Ateş'i himaye sadedinde verdiği emri mâkul mütalâalara rağmen hiç olmazsa 20 ton olarak infazını temin etmek suretiyle memuriyet görevlerini kötüye kullandıklarından Türk Ceza Kanununun 240 ncı maddesine tevfikan cezaları verilmek ve Bakan'a tabaan duruşmaları Anayasanın 67 ve İçtüzük'ün 176 ncı maddeleri gereğince teşkil olunacak Yüksek Divanda icra edilmek üzere haklarında son tahkikat açılmasının Yüksek Meclisin tasvibine arzına ekseriyetle karar verildi.

4. — Yunanistan'a kibrit satışı işi:

Yunanistan'a satılmak istenen kibrit işinde araya mutavassıtlar sokmak ve fazla fiyat isteyerek satış imkânını selbetmek suretiyle görevi kötüye kullanmak işidir.

Yunanistan, Kibrit tekelinin dâhilde kibrit imal edecek tesisatı olmadığından yıllık 140 milyon kutu ihtiyacını merkezi Londra'da ve fabrikaları İsveç'te bulunan Asling Şirketinden temin etmektedir. Yunan Hükümetiyle Şirket arasında 1954 yılına kadar sürecek bir mukavele yapılmış ise de harb yıllarında aralarında çıkan bir ihtilâf yüzünden kibrit ithali işi tamamen durmuştur. (Kibrit lef 1)

Uzun müddet devam eden bu hal sebebiyle 1945 yılı başlangıcında Yunanistan'da had bir kibrit buhranı başlamış ve kibrit kutusu 700 - 1000 drahmi yani 180 - 200 kuruşa kadar yükselmiştir. (Kibrit lef 1) Şu vaziyet karşısında Yunanistan en kısa bir zaman zarfında kibrit ithal etmek mecburiyetinde kalmıştır. Nitekim Haziran'da açılan münakasada yapılan teklifler gayet ucuz olduğu halde teslim müddetinin geç olmasından dolayı nazara alınmamıştı. (Kibrit lef 160 - 163) Osırada bu ihtiyacı en kısa bir zamanda ancak biz karşılıyabilirdik.

Aylık memleket istihsalâtı 5000 sandık olup sarfiyat ise ancak 4300 sandıktan ibaretti. 1945 yılı Mayıs başındaki stok mevcudu 18000 sandığı aşmıştı. (Kibrit lef 2, 86, 92) Ve bu ay sonunda kibrit satışları da Genel Müdürlük ödevleri arasına alındığından (Kibrit lef 3) Ecnebi memleketlerde yapılacak satışlarda Bakanlıkla Genel Müdürlüğe ait bulunuyordu. Nitekim osıralarda Genel Müdürlük vekâletinde bulunan Kemal Süleyman Vaner'in Yunanistan satışını kendisiyle Bakanlığın idare ettiği yolundaki ifadesi (Kibrit ifade 3) Ve Bakanlıkla Genel Müdürlük arasında geçmiş telefon muhaberelerine ait notlardan anlaşıldığına göre Yunanistan'a kibrit satışı işinin Bakanlıkla Genel Müdürlük tarfından idare edildiğini gösterir. (Kibrit lef 4, 18, 81, 85, 88, 91, 93, 96)

Suad Hayri Ürgüblü'nün spor ve mektep arkadaşı olan Fehmi Ateş Yunanistan'ın bu şiddetli ihtiyacını ticari münasebette bulunduğu (Türk Ellas - Türk Yunan) Şirketinden öğrenmiş bulunuyordu. Bir muhavere sırasında Bakandan, Türkiye'nin kibrit ihraç edebilecek vaziyette olduğunu öğrenince Şirketle yapılan muhabere evrakından anlaşıldığına göre (Kibrit ifade 58, lef 107) 22 Nisan 1945 tarihinden önce teşebbüse geçmişse de Bakanlığa ilk tahriri müracaatı 8 Mayıs 1945 tarihindedir. (Kibrit lef 85).

Beher kutusunu Fob İstanbul 8 kuruşa alabileceğini tesbit eden Fehmi Ateş bu fiyattan Yunanistan'a satış yapılabileceğine kanaat getirdikten ve ifadesine göre (Kibrit ifade 58, 59) O sırada Tekel Genel Müdürlüğünde bulunan Kemal Süleyman Vaner'den derhal 3 000 vâde ile 2 000 ki ceman 5 000 sandık kibrit için şifahi opsiyon temin ettikten sonra Yunanistan'daki muhabiri ile teati ettikleri 19 ve 26 Mayıs 1945 tarihli telgraflardan anlaşıldığına göre (Kibrit lef 118 - 125) Yunanistan'a «Ferm» teklifte bulunmuştur.

İhracat vergisi ve sair masrflar alıcıya ait İstanbul'da teslim şartiyle beher kutu kibritin 8 kuruştan satılmasının Ankaradan emredildiğini Kemal Süleyman Vaner ifade ederek (Kibrit ifade 3) İki telefon muhabere notu ibraz (Kibrit lef 81, 82) ve Bakanlık Tetkik ve Murkabe âzasından Reşat Akdağ bunu teyit etmekte ise de Yunanistan fiyatı Fehmi Ateş'ten

öğrenildikten sonra Kemal Süleyman Vaner'in yaptığı hesap neticesinde bu fiyatın tesbit ve Bakan Suad Hayri Ürgüplü tarafından tensip edildiği anlaşılmaktadır. (Kibrit ifade 58 ve eski Bakanın ifadesi).

Kemal Süleyman Vaner'in ifadesinden (Kibrit ifade6) ve Fehmi Ateş'in muhabere evrakı arasında ki 1 Haziran 1945 tarihli telgraftan (Kibrit lef 128) anlaşıldığına göre Fehmi Ateş'in müracaatından sonra ve her halde 1 Haziran 1945 tarihinden evvel Yunanistan'a kibrit ihracı için Zeki Çalık'ın ve bundan sonra da Nizamettin Türkay (Kibrit lef 15,16) ve Kostantin Lipovtz (Kibrit lef 17,20) ve Vasil Saraylıoğlu (Kibrit lef 21) ve İzmir tütsü ile temizlenmiş İncir Türk Anonim şirketinin (Kibrit lef 22) müracaat ettikleri ve bundan Nizamettin Türkay'ın müracaat tarihi 6 Haziran 1945 olup cümlesine de verilen cevap bu iş için idarenin başkasına bağlanmış olduğundan ibaret kalmıştır. (Kibrit lef 23,28)

Halbuki Fehmi Ateş'in opsiyon talebi ve idarenin cevabı 8 Haziran 1945 tarihli olup (Kibrit lef 32) teminat şartında ancak 11 Haziran 1945 tarihinde ifa elunmuştur. (Kibrit lef 32) Gerek Zeki Çalık'ın gerek Nizamettin Türkay'ın müracaatları ise bu tarihten daha evveldir.

Yunanistan'a kibrit ihracı hakkında müracaat eden firmalardan Zeki Çalık teşebbüsünden vazgeçmiyerek Fehmi Ateş'le rekabet haline girmiştir. Bunun sebebini biraz da Umum Müdür vekâletinde bulunan Kemal Süleyman Vaner'in 5 000 sandıktan bakiyesi 20 000 sandık hakkında kendisine söz vermiş olmasında aramalıdır. Kemal Süleyman Vaner ihtilâf ve aradaki rekabet dolayısiyle Yunanistan'da lüzumsuz fiyat düşürülmesine meydan bırakmamak için iki firmayı birleştirmeye çalıştığını ve 2000 sandık için Zeki Çalık'a söz verdiğini Bakanlığın ise mukavelenin, Fehmi Ateş'le yapılmasını emreden telefon muhabere notlarından anlaşılacağı üzere (Kbirit lef 93) sadece Fehmi ile anlaşmakta ısrar ettiğini ve opsiyon mukavele tarihi olan 7 Haziran 1945 tarihiyle 9 Haziran 1945 toplantısı arasında Fehmi Ateş ile Zeki Çalık arasında şifahi mutabakatta hâsıl olduğunu ifade etmekte ise de (Kibrit ifade 6, 7) bizzat Zeki Çalık dahi bu mutabakatı yalanlamaktadır. (Kibrit ifade 10) Nitekim Fehmi Ateş de 8 Haziran 1945 de Kemal Süleyman'ın kendisini çağırarak Zeki Çalık'la uyuşmaya davet etmiş ise de reddettiğini söylemektedir. (Kibrit ifade 60).

Ertesi gün 9 Haziran 1945 toplantısı da bir neticeye varmmamış ve bu anlaşmazlığın sebebini her iki firma yekdiğerine atfetmekte bulunmuştur. (Kibrit ifade 1, 60, 61).

Yunanistan'daki eksiltme (Devlet ihtiyaçlarını temin komisyonunca) yapılmış. Önce 4 sonradan da 13 Haziran 1945 tarihi eksiltme günü tâyin olunmuştur. (Kibrit lef 95) O gün Fehmi Ateş adına Türk - Yunan şirketi, Zeki Çalık adına da Hacı Vasilyo eksiltmeye iştirak etmişlerdir. Fehmi Ateş'e 14 Haziran 1945 de vâsıl olan bir telgrafa göre kendilerinin 58,5 dolâr tekliflerine karşı Vasilyo'nun 52 dolârdan teklif yaptığı şiddetli müdahaleleri üzerine kararın Cuma'ya bırakıldığı anlaşılmıştır. (Kibrit lef 161, 163).

Beklemedikleri bu netice karşısında Fehmi Ateş Ankara'da Bakanlığa, ortakları Refael Meneşe, Aristit Belis ve Albert Penhas da Genel Müdürlüğe başvurmaları üzerine Genel Müdür Vekili Kemal Süleyman Vaner riyasetinde Ulvi Yenal, Tevfik Taşçı, Münir Karacık, Semih Seven, Bedri Martı'dan mürekkep bir komisyon kurularak bunların Opsiyona müsteniden satışı munhasıran kendilerine ait olduğu yolunda telgraf çekilmesi için müracaatlarını tetkik etmiştir. (Kibrit lef 33). Heyet Yunanistan'a sadece aradaki bağlantıyı gösteren bir telgraf çekmekle iktifa etmiştir. (Kibrit lef 34).

Aynı gün Zeki Çalık da Semih Beken'le birlikte idareye gelerek Yunanistan'da ihale kendi adına yapıldığından Fehmi Ateş opsiyon mukavelesinin ortadan kalktığını beyanla kendisine kibrit satılmasını istemişse de istenen vesikayı ibraz edememiştir. Bedri Martı, Münir Karacık ve Tevfik Taşçı'nın ifadelerinden anlaşıldığına göre Zeki Çalık tahriren talepte bulunmaktan çekinmiştir. (Kibrit ifade 24, 28, 29).

On bin liradan yukarı olduğundan Zeki Çalık'a kibrit vermek salâhiyetini kendinde göremiyen Umum Müdür Vekili Kemal Süleyman Vaner Bakanlıktan salâhiyet istemişse de Ulvi Yenal ve Bedri Martı ifadelerinden anlaşıldığına göre Bakanlıktan bilâkis Fehmi Ateş bağlantısının yerine getirilmesi emrolunmuştur. (Kibrit ifade 24, 33).

Fehmi Ateş'in müracaatından neticeyi öğrenen eski Bakanla Kemal Süleyman Vaner arasının açıldığı ve eski Bakanın işi tanzim ve iki firmayı uyuşturmak vazifesiyle tetkik ve murakabe âzasından Reşat Ak'ı İstanbul'a gönderdiği Suad Hayri Ürgüblü, Kemal Süleyman Vaner, Reşat Ak, Bedri Martı, ve Ulvi Yenal'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır. (Kibrit lef : 96, 99), (İfade 7, 17, 25, 34, 42) 16 Haziran 1945 tarihinde İstanbul'a gelen Reşat Ak uzun müzakerelerden sonra firmalar arasındaki iştiraki temin ederek birbirlerine müzaheret edeceklerine dair mektuplar teati ettirmiş (Kibrit lef 37, 38, 42) ve neticeyi o akşam Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'ye telefonla bildirmiştir.

Kemal Süleyman Vaner'in hazırladığı bir nota göre (Kibrit lef : 105) Yunanistan'a yapılacak Kibrit satışından İdarenin bir buçuk milyon lira ve Fehmi Ateş'in 55 buçuk dolârdan sasatışı halinde 275 bin ve 58 buçuk dolardan satışı halinde de 410 850 lira kâr edecekleri anlaşılmaktadır. Bilâhara Atina Elçiliğimiz vasıtasiyle yaptırılan tahkikata nazaran Yunanistan'ın yapılan teklifi elverişli görmediği için bu işten vazgeçtiği anlaşılmıştır. (Kibrit lef 43, 45).

Bundan sonra yapılan bütün teşebbüsler ve hattâ 5 ve daha sonraları 3 kuruştan elçilik vasıtasiyle Bakanlık tarafından yapılan satış teklifleri hep muvaffakiyetsizliğe uğramıştır. (Kibrit lef 63, 66, 72, 69, 80).

Vâkıaların şu izahına göre;

1. — Yunanistan'ın şiddetli ve âcil ihtiyacı öğrenilince başta Bakan, Genel Müdürlüğün derhal harekete geçerek resmî makamlar vasıtasiyle işi başarması lâzımgelirken bu tabiî icap bir tarafa bırakılarak vazifeleri Tekelin hazırlayıp vereceği Tekel kibritlerini sadece Yunanistan'a nakilden ibaret kalan eski Bakanın dostu Fehmi Ateş ve Kemal Süleyman Vaner'in dostu Zeki Çalık'a yüz binlerce lira kazandırılmak istenmiştir.

Bu işin resmî kanalla başarılmak kaabiliyetinin mevcudiyeti Atina Elçiliğimiz vasıtasiyle sonradan teklif yapılabilmiş olmasiyle sabittir.

2. — Tesbit edilen satış fiyatı çok yüksek tutulduğu gibi mutavassıtlarda bu yüksek fiyatı bir kere daha yükseltmişlerdir.

3. — Kibrit satışını idare eden eski Bakanla Genel Müdür vekili arasında iki ayrı firmanın yekdiğerine zıt menfaatlarının korunmasından doğan had ihtilâf da ademi muvaffakiyetin başlıca âmillerinden olduğu gibi himayeye mazhar olan firmaların da hâmilerine güvenerek aralarında şiddetli rekabete girişmeleri yapılan tekliflerin ciddiyetinde şüphe uyandırarak önce talika ve nihayet mubayaadan vazgeçilmesine sebep olmuştur.

4. — Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü ve Genel Müdür Vekili Süleyman Vaner satışı resmî makamlarla yapacakları yerde eski Bakan, arkadaşı Fehmi'yi, Genel Müdür Vekili de Zeki'yi ortaya çıkarmışlar ve bunların kazancını temin yolunda müdahalelerde bulunmuşlar ve müdahalelerini sonuna kadar devam ettirmişlerdir. Eksiltmede ucuz teklifte bulunan Zeki Çalık'a kibrit vermek için salâhiyet istiyen Genel Müdür vekilinin talebini Bakan reddetmekle yetinmiyerek eksiltmede ekarte edilmiş vaziyete düşen Fehmi Ateş'i himaye için iki rakibin uyuşmalarına İdareyi müdahale ettirmiştir. Nitekim Reşat Akın teşebbüsiyle rakipler arasında bir de mukavele akdolunmuştur. eksiltmenin rakiplerden herhangi biri lehine neticelenmesi Hazine hakları üzerinde bir değişiklik yapmıyacağı meydanda iken eksiltmenin Fehmi Ateş aleyhine intacı tehlikesi belirince eski Bakanın telâşa düşmesi ve iki rakip firmayı uyuşturmak için Reşat Ak'ı İstanbul'a göndermesi Hazine haklarının korunmasına mâtuf bir endişenin eseri değil sadece Fehmi Ateş'in kaybetmemesi maksadına mebnidir.

5. — Fehmi Ateş'e beş bin sandık için opsiyon verilmişken Kemal Süleyman Vaner'in iki bin sandık için Zeki Çlık'a söz vermesi haksız müdahalesine başlangıç olup sonra rakipleri uyuşturarak himayegerdesini işe teşrike çalışması da bu yolda başlıyan müdahalesinin devamıdır. Bakan ve Genel Müdür vekilinin bu himayeleri diğer tâliplere menfi cevap vermek zaruretini doğurmuştur.

6. — Fikri Fescioğlu, eski Bakanın emirlerini tebliğ ederek himayeyi sağladığı gibi Yunan heyetiyle takas esasından müzakere cereyan etmekte olduğunu ileri sürerek akreditif açılmadan opsiyon alınmasına yardım etmek suretiyle Fehmi'yi bizzat himaye etmiştir.

Mevcut şehadet ve yekdiğerini teyit eden deliller karşısında eski Bakan Suad Hayri Ürgüb'lü ve diğer sanıkların aksine mülâbes iddia

ve müdafaalarının mukayesesiyle takdiri Yüksek Divanın cümlei salâhiyetinden bulunmakla bunlardan eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü, Yunanistan'a satış imkânı bulunan kibritlerin satışına resmî makamlar vesatetiyle bizzat teşebbüs etmesi vazifesi icabı iken eski arkadaşı Fehmi Ateş'i kazandırmak maksadiyle mutavassıt olarak araya sokmak ve işi sonuna kadar himaye ve ticari fikirlerle telifi kaabil olmıyacak şekilde yüksek fiyat tâyin etmek ve Yunan heyetiyle müzakereden kaçınmak ve diğer mutavassıtlara ret cevabı verdirerek himayesini tevali ettirmek;

Bakanlık Tetkik ve Murakabe Heyeti Reisi Kemal Süleyman Vaner Yunanistan'a satış imkânı bulunan kibritlerin bizzat satışı ile mükellef iken eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'nün mutavassıt olarak ortaya çıkardığı Fehmi Ateş'in mutavassıtlığını kabul ve işi buna göre idare ve ticari fikirlerle telif olamıyacak yüksek bir fiyat tâyin ederek Yunan heyetiyle müzakere icrasını selp ve himaye ettiği arkadaşı Zeki Çalık'ı işe teşrik edebilmek gayretiyle lüzumsuz bir rekabetin doğmasına meydan vererek işin sürüncemede kalmasına ve satış imkânını selbe sebep olmak.

Bakanlık Tetkik ve Murakabe Heyeti Âzasından Fikri Fesçioğlu, eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'nün Fehmi Ateş'i himaye sadedinde verdiği emirleri tebliğ ederek himayenin tahakkukuna yardım ettiği gibi akreditif açılmadan opsiyon itasını sağlamak üzere Bakanlık namına emirler vererek Fehmi Ateş'i himaye eylemek,

Suretleriyle her üçünün görevlerini kötüye kullanmaktan Türk Ceza Kanununun 240 ncı maddesine tevfikan cezaları verilmek ve Bakana tebaan duruşmaları Anayasa'nın 67 ve İçtüzük'ün 176 ncı maddeleri gereğince teşkil olunacak Yüksek Divanda icra edilmek üzere haklarında son tahkikat açılmasının Yüksek Meclisin tasvibine arzına ekseriyetle karar verildi.

5. — İyidere Kereste Fabrikasının mubayaası işi :

İşletme kaabiliyeti olmıyan İyidere Kereste Fabrikasının bir lüzuma müstenit olmaksızın yüksek bedelle alınması işidir. Bu fabrika, Rize Vilâyetinin İyidere mevkiinde tesis edilmiş olup Sadıkzade Rüşen veresesine aittir. Civar ormanların verim kaabiliyeti kıhnamış olmasından dolayı verese ile Tarım Bakanlığı arasında devam edegelen bir ihtilâf vardır. Verese tomruksuzluk sebebiyle işletilemiyen fabrikayı elden çıkarmak istemektedir. Nitekim, Tarım Bakanlığına, Askerî Fabrikalara ve Etibanka yapılmış veresenin müteaddit satış teklifleri vardır.

Fabrika hissedarlarından bütün verese vekili Akif Sadıkoğlu, Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'nün şahsi dostu olduğundan Ankara'ya geldikçe kendisine nezaket ziyaretlerinde bulunmaktadır. Bu ziyaretlerinden birinde Bakanı müsait bularak fabrikayı Bakanlığa 450 000 liradan satmak üzere 8 Şubat 1944 tarihli teklifini yapmıştır. (İyidere lef 1).

Genel Müdürlük bu sıralarda, evvelce satın alınmış olan Tatava Kereste Fabrikasının tevsi ve ıslahı üzerinde çalışmakta olup başkaca bir fabrika edinmek zaruretini duymamaktadır. Müskirat fabrikaları Şubesi Müdürü Rıza Ergüven ve İspirto ve İspirtolu içkiler işleri Müdürü Ömer Refik Yaltkaya bu hususta Umum Müdürle hemfikir bulunmaktadırlar. (İyidere lef ifade 32, 38, 69).

Satış teklifinin Umum Müdürlüğe havalesi üzerine Umum Müdür Hürrem Şeren bu hususiaki kanaatlarını hususi bir mektupla eski bakana bildirmişse de Bakanlık fabrikanın tetkik ettirilmesi arzusunu izhar ettiğinden Ömer Refik Yaltkaya tarafından Yüksek Mühendis Nedim Ayman Rize'ye gönderilmiş ve mahallinde tetkikat yaptırılmıştır. Tetkikat neticesi verilen raporda tesisat bakımından fabrikanın iyi olduğu ancak kapasite itibariyle idare ihtiyacının çok üstünde olup civarda da fabrikayı besliyecek orman bulunmadığı belirtilmiştir. İdare bu raporu menfi mütalâasiyle birlikte 31 Mart 1944 tarihinde Bakanlığa sunmuştur. (İyidere lef 3, 4) acele, gizli ve zata mahsustur kaydiyle müsveddesi bizzat bakan tarafından hazırlanan 7 Nisan 1944 tarih ve 21384 sayılı yazıda: dikkatle incelendiği beyaniyle 1944 yılı kereste ihtiyacı 15 bin metre mikâp olarak gösterildikten sonra buna,İstanbul dışındaki fabrikalar ihtiyacı, her gün artan istihsal, yeni tesislerle ihracat ambalâjı olarak bir miktar daha ilâve edilmek lüzumu belirtilerek İdareye raptolunacak kibrit işletme ihtiyacı da katılırsa ihtiya-

cm 18 - 20 bin metre mikâbına baliğ olacağı Tatava kapasitesi ise ancak 3, 4 bin metre mikâbından ibaret olduğuna göre teklif edilen fabrikanın ancak ihtiyaca kifayet edebileceği anlatılmak istenmiştir. İdare'nin keresteyi yüz liraya mal edeceğine mubavaa halinde ise 170 liraya alınabileceğine göre diye yapılan bir hesapla kerestenin mubayaa suretiyle tedariki halinde bir milyon lira zarar yapılacağından nihayet 300 bin liraya alınabilecek fabrikanın, indelicap sökülerek İstanbul'da da kurulabileceği beyaniyle mubayaası iltizam olunmuştur. (İyidere lef 9) Halbuki kayıtlara müsteniden İdarenin 1937; 1943 yılları kereste sarfiyatı 6 bin ile 9 bin dört yüz metre mikâbı arasındadır. 1937 yılı sarfiyatı 6 500 metre mikâbı iken 1938 yılı sarfiyatı 6 000 metre mikâbından ibaret kalmıştır. Harp yıllarında 1939 1940 ve 1941 yılları sarfiyatı ise birbirinin aynı olarak 69000 metre mikâbından ibarettir. 1942, 1943 yılları kereste sarfiyatının 9 000 metre mikâbına yükselmesi, kısmen satış fazlalığından ileri gelmekle beraber daha ziyade nakliye müşkülâtından dolayı boş sandıkların iade edilememesinden neşet etmiştir. 1944 yılı sarfiyatı ise 9 000 i geçmemiş, 1945 yılı 7 aylık sarfiyatı 6 400 metre mikâbından bilhesap 11 000 metre mikâbını geçmemiştir. İdarenin yıllık kereste ihtiyacının on, on bir bin metre mikâbından ibaret olabileceğini o sırada Genel Müdür muavini olan Kemal Hilmi Sarlıca ile Tütün İşleri Müdürü Nurettin Esat Ulusoy da ifade etmişlerdir. (İyidere ifade 46, 71) Kibrit İşletmesinin kendi ihtiyacına lüzumlu keresteyi kendi fabrikasından sağladığı nazara alınırsa Genel Müdürlüğe raptı halinde İdarenin kereste durumunda bir değişikliğe sebep olmıyacağı meydandadır. (İyidere lef 10 ifade 88) Binaenaleyh fabrikanın satınalınmasını temin maksadiyle kereste ihtiyacının kasten artırılmak gayreti açıkça görülmektedir.

Tatava Kapasitesinin, hazırlanmış projeleri mucibince yapılacak tevsiattan sonra artacağı şüphesiz olduğundan 3, 4 binden ibaret gösterilmesi de aynı gayretin mahsulüdür.

Tevsi projesini hazırlayan yüksek mühendis Nedim Ayman'ın ifadesinden anlaşıldığına göre Tatava istihsali 7 bin metre mikâbına kadar yükselecektir. Nitekim fabrikanın 1945 yılı yedi aylık imalâtının 3237 metre mikâbına baliğ olması yıllık kapasitesinin 5500 metre mikâbına yükseleceğini göstermesi Nedim Ayman ifadesinin hakikate mutabakatını tesbit eder.

Genel Müdürlük cevabında İdarenin yıllık kereste ihtiyacını 14 400 metre mikâbı olarak tesbit ederek boş sandıkların iade edilebileceği normal zamanda 10 000 metre mikâbını geçmiyeceğini bunun da 2 400 metre mikâbının Adana ve Samsun'da ucuz tedarik edilen kalaslarla temin olunacağı nazara alınırsa bakiyenin islah edilecek Tatava Fabrikasiyle sağlanabileceğini bildirmiştir. (İyidere lef 10).

İyidere Fabrikasının askerî imalâtı 15 000 metre mikâbı olduğu nazara alınınca İdarenin hakiki ihtiyacının çok fevkinde olduğu meydandadır. Nitekim satınalındıktan sonra kapasitenin dörtte bir kudretiyle çalışan fabrikanın imal ettiği kerestelere bile sarf mahalli bulmakta müşkülât çekilmiştir. (İyidere lef 70, 76).

21384 sayılı Bakanlık yazısına verildiğinden bahsettiğimiz cevap ertesi günü telefonla iptal olunarak yerine fabrikanın satın alınmasında mahzur olmdığını belirten daha mutedil yazılmış aynı tarihli ikinci bir yazı ikame olunmuştur. Buna sebep olarak Tatava istihsalinde yazılan rakamların tahakkuk edememesi endişesi Genel Müdürce ileri sürülerek muahezeye uğramaktan çekinildiği ifade olunmakta ise de bir ek yazı ile bu maksadın istihsali kaabil iken yazının geri aldırılması bakanın bir müdahalesinden doğduğu şüphesini vermektedir. Nitekim Orman mühendisi Cemal Civelek'in orman vaziyetini tetkik için Rize'ye gönderilmesi de eski Bakanın bu yoldaki arzusundan ileri gelmiş ve fabrikanın mubayaasına mâni olan tomruksuzluk meselesi matlup dairede verilen raporla bertaraf edilmiştir. (İyidere lef 16).

Nedim Ayman'ın raporunda, fabrikanın tatili faaliyet sebebi civar ormanlardan tomruk verilmemesi olduğu gösterilmiş ve bu cihet Kemal Süleyman Vaner'in Tarım Bakniyle, Fikri Fesçioğlu'nun Tarım Bakanlığı müsteşarı ile olan temasları neticesinde teeyyüt etmiş bulunmakta idi. (Tomruk ifade 73, 74, 81) zaten Sadıkzade veresesiyle Tarım Bakanlığı arasındaki ihtilâf menşeinin tomruksuzluk olduğu ve 1927 yılında Sadıkzade merhum Ruşen tarafından tesis olunan fabrikanın 1942 yılına kadar gayrimuntazam çalıştıktan sonra faaliyetini tatil ettiği Akif Sadıkoğlu ile diğer hissedarlar ve ak-

rabaları Şadan, Rıza, Talât Orhan, Sadıkoğlu ve Arslan Sadıkoğlu'nun ifadelerinden de anlaşılmaktadır.

Tarım Bakanı da 26 Haziran 1944 tarihli yazısiyle (İyidere lef 24) İyidere Fabrikasına tomruk vermiyeceğini ve 3 temmuz 1944 tarihli yazısı ile de civarda orman olup olmadığı tetkik edilmeden ve Orman Kanunu icapları dairesinde Tarım Bakanlığından sorulmadan fabrikanın mubayaa edilmiş olması sebebile Bakanlığın tomruk temini mecburiyetinde olmadığını bildirmiştir. (İyidere lef 33) Nitekim fabrika alınıp işletmeye açıldığından 30 Kasım 1945 tarihine kadar geçen müddet zarfındaki muhabere evrakından bu işarların hakikate uygunluğu anlaşılmıştır. (İyidere lef 32) bu evraka nazaran fabrika on beş aylık faaliyet devresinde 10471 metre mikâbı tomruk işliyerek 6160 metremikâbı kereste imal etmiştir. Maliyeti 21384 sayılı yazıda 100 lira gösterilmesine rağmen 166 liradır. Fabrikanın ancak kapasitesinin dörtte biri derecesinde çalışabilmesi tomruk bulamamasından ileri gelmiştir (İyidere ifade 59, 72, 77 lef 34, 42). Halbuki Cemal Civelek'ten istihsal olunan raporda Rize ve Trabzon Devlet Ormanlarından yılda 245000 hususi ormanlardan 5,6 bin metremikâbı tomruk alınabileceği bildirilmiştir.

Bahsi geçen 21384 sayılı Bakanlık yazısında «muvakkat bir tecrübeden sonra, Rize müspet bir netice vermezse bütün tesisatımızın bulunduğu ve her revirden tomruk nakliyatının kolay olduğu İstanbul'da Kibrit İdaresine ait arazide kurulması düşünülebilir» diye yazılmış olması tomruksuzluk tehlikesinin fabrikanın mubayaasından önce eski Bakanın malûmu olduğunu tesbit ettiği gibi (İyidere lef 8, 9, 26) tezkerenin muhatabı Hürrem Şeren'de Bakan her ne bahasına olursa olsun fabrikayı almaya karar vermişti. Bizim mütalâamıza ve bildirdiğimiz Nedim Ayman'ın raporuna rağmen 21384 sayılı emirde fabrikanın mubayaası lehinde yazılabilecek her şeyi yazmış hattâ fabrikanın İstanbul'a naklini dahi göze almıştı. Binaenaleyh tomruk durumu netice ile olan alâkasını esasen kaybetmişti. Demek suretiyle Bakanın o sıradaki durumunu canlandırmıştır. (İyidere ifade 64).

Genel Müdür Hürrem Şeren'in bir Ankara dönüşünde «Rize Fabrikası alınacak mevcut tomruklar bitinceye kadar mahallinde işletilecek diye Ömer Refik Yaltkaya'ya bıraktığı 2 Mayıs 1944 tarihli direktif notu da Bakanın bu yoldaki azimli kararını tesbit eden bir vesikadır. Çünkü bu tarihte tomruk vaziyeti hakkında Cemal Civelek henüz raporunu dahi vermemişti. Esasen Cemal Civelek'in Rize'ye gönderilmesi sebebi sadece Nedim Ayman raporunun talil edilmesi olduğu yoksa ne olursa olsun Bakanın fabrikayı satınalma kararının katî olduğunu açıkça gösteren bir delil de Cemal Civelik raporunun henüz verilmediği 15 Mayıs 1944 tarihinde Akif Sadıkoğlu'na fabrikanın 300 000 liraya satın alınmasının esas itibariyle uygun görüldüğü yolunda yapılan yazılı tebliğdir. (İyidere lef 13) Fikri Fesçioğlu'nun not defterinin 29 Nisan 1944 tarihli sayfasında eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü ile Akif Sadıkoğlu arasında fabrikanın 300 000 liraya mubayaası için mutabakat hâsıl olduğu kaydının bulunması da bu yoldaki delillerin kuvvetini artırmaktadır. (İyidere lef 5) (Üçüncü paragraf).

Sadıkoğlu Kardeşler Kollektif Şirketinin 1944 yılı defterlerinde makina aksamı 117 000 lira olarak fabrikaya mecmuan 125 000 lira kıymet kaydedilmiştir.

Verese 11 Haziran 1940 tarihinde Tarım Bakanlığına 175 bin liradan satmayı teklif etmişse de pahalı görülerek reddedilmiştir. (İyidere lef 52, 53) bunun üzerine 17 Temmuz 1940 tarihinde teklif 140 000 liradan tekrarlanmışsa da aynı sebepten yine reddolunmuştur. (İyidere lef 45, 55).

Nihayet 28 Şubat 1941 tarihinde 115 000 liradan yapılan teklif üzerine (İyidere lef 56) mütehassıs bir heyete kıymet takdir ettirilmiş ve heyet fabrikaya arazi ve bina ve bir de 35 metre irtifaındaki beton baca hariç olmak üzere 70 820 lira kıymet takdir etmiştir. (İyidere lef 50, 51).

Üç sene sonra Nedim Ayman bütün teferruatiyle 341 000 ve Sadi Demirkaya ve Cemal Civelek tarafından da 300 000 lira kıymet takdir edilmiştir. (İyidere lef 3, 17).

Nedim Ayman, takdir ettiği kıymetin teknik bir kıymet olup işletme imkân ve kabiliyetini nazara almadığını (İyidere ifade 25). Cemal Civelek'te, takdirinin mücerret bir fiyat olup mubayaa fiyatı olmadığını ve bu günkü kanaatına

göre 100 000 lira daha noksanına alınabileceğini (İyidere ifade 19) söylemişlerdir.

Cemal Civelek'in takdir ettiği kıymet, eski Bakanın 21384 sayılı yazısında gösterildiği gibi gayrimenkullere 25 000 lira tesisata 275 000 lira ki, ceman 300 000 lira olması dikkati çekmektedir.

Müdürler Encümenince sevkedilen ispirto ve İspirtolu İçkiler İşleri Müdürlüğünün müzekkeresinde fiyat hususunda Nedim Ayman, tomruk mevzuunda da Cemal Civelek raporunun esas tutularak mubayaayı temin edecek bir şekil, ihtiyar olunmuş ve encümen de, fabrikaya ihtiyaç var mı, fiyat haddi lâyıkını cihetlerini ve işletme imkânlarını tetkik etmeksizin mubayaa kararı vermiştir. (İyidere lef 62)

Eski Bakan, idarenin kereste ihtiyacını indi mülâhazalarla 18 - 20 bin metre mikâbına yükseltmek ve Tatava fabrikasının kapasitesini de bilâkis az göstermek suretiyle İyidere fabrikasına ihtiyaç bulunduğu havasını yaratmağa çalışmış,

Ve Yüksek Mühendis Nedim Ayman'ın raporuna, Genel Müdürün mütalâasına, Tarım Bakan ve müsteşarının bilvasıta ve bilâhara Bakanın doğrudan şifahi ve tahrirî ikazlarına rağmen işletmeye lüzumlu tomruğu bulunmıyan İyidere Kereste Fabrikasını almakta ısrar ve buna imkân verecek müsait rapor istihsali maksadiyle Orman Mühendisi Cemal Civelek'in mahalline gönderilmesini emretmiş,

Ve Sadıkoğlu veresesinin Tarım Bakanlığına yaptığı teklifleri ve aynı Bakanlığın mütehassıs heyet marifetiyle takdir ettirdiği bedeli Genel Müdürlüğe bildirerek dikkat nazarını çekmesi ve Genel Müdürlükçe yaptırılacak takdiri kıymet işinin mütahassıs bir heyete verilmesini temin etmesi lâzımgelirken bilâkis teknik eleman Nedim Ayman'nın raporuna müsteniden 21384 sayılı yazıda 300 000 liraya alınmasını işaret ederek işletme kıymeti çok daha az olması lâzımgelen fabrikanın bu bedelle mubayaasını sağlamış,

Ve henüz tetkikat neticelenmeden daha 29 Nisan 1941 tarihinde fabrikanın 300 000 liraya mubayaasına kendiliğinden verdiği kararı emir şeklinde İdareye tebliğ ve formalitelerin ikmalini temin etmiştir.

Genel Müdür Hürrem Şeren, kereste ihtiyaç durumunu münakaşa eden ve Tatava'nın ihtiyaca kifayetini tesbit eden yazısını geri alarak Bakanın arzusu dairesinde ikinci bir yazı göndermiş,

Ve Nedim Ayman'nın raporu üzerine hâsıl etiği kanaata rağmen Genel Müdür olarak mubayaaya mâni olmamış bilâkis mubayaayı haklı gösterecek rapor istihsali için eski Bakanın emir ve arzusu dâhilinde Cemal Civelek'i Rizeye göndermiş,

Ve Tarım Bakanlığına 115 000 liraya teklif ve Bakanlıkla 70 000 lira kıymet takdir edildiğine dair yazıyı ferağın icrasından evvel aldığı halde mubayaaya mâni olmamıştır.

Kereste Bürosu Şefi Cemal Civelek, Devlet Orman İşletmesinin 3116 sayılı Kanunun 31 ve 32 nci maddeleri gereğince Orman Genel Müdürlüğüne ait olduğunu ve mubayaası düşünülen fabrikaya Orman Genel Müdürlüğünün tomruk vermediğini ve bu yüzden fabrikanın muattal kaldığını bildiği halde Orman İdaresinin noktai nazrını alından ve bunları raporunda mevzuubahis ve münakaşa etmeden eski Bakanın arzusu dairesinde mubayaayı destekliyecek müsait bir vesika vermiştir.

İspirto ve İsirtolu İçkiler İşleri Müdürü Ömer Refik Yaltkaya, mahalline mütehassıs bir takdiri kıymet heyeti göndermiş ve Müdürler Encümenince verilecek mubayaa kararına esas olmak üzere hazırladığı müzekkereye mubayaayı temine müsait malûmatı yazıp raporlarda aksine mevcut malûmatı kaale almamıştır.

Genel Müdür muavini Kemal Hilmi Sarlıca, Ekrem Necmi İnal, Tütün İşleri Müdürü Nuretin Esat Ulusoy, Hukuk Müşaviri Münir Karacık, Satış İşleri Müdürü Kenan Yalter ve Muhasebe Müdürü Ulvi Yenal, dosyayı okuyup gerekli tetkikatı yapmadan mubayaa kararı vermişlerdir. Mevcut şahadetler ve yekdiğerini teyit eden deliller karşısında eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü ve diğer sanıkların aksine mülâbes iddia ve müdafaalarının mukayesesiyle takdiri Yüksek Divanın cümlei salâhiyetinden bulunmakla işletme kaabiliyeti olmıyan fabrikanın yüksek bedelle alınmasından:

Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü, İdarenin yıllık kereste ihtiyacını hakiki miktarından yüksek ve Tatava'nın kapasitesini bililtizam noksan hesap etmek, tomruk temin edilemiyeceğini bildiği fabrikanın mubayaası-

na imkân hazırlamak mahalline mütehassıs bir takdiri kıymet heyeti göndertmemek, fabrikanın 300 000 liraya mubayaasını kendiliğinden kararlaştırmak ve bunu İdareye bir emir şeklinde bildirerek tahakkukunu mümkün kılacak şekilde formalitelerin ikmalini sağlamak,

Tekel Genel Müdürü Hürrem Şeren İdarenin kereste durumunu ve yeni bir fabrikaya ihtiyaç bulunup bulunmadığını münakaşa eden yazısını geri alarak yerine mübayaayı mümkün kılacak diğer bir yazıyı ikame etmek, tomruk verilmediğini ve verilmiyeceğini bildiği fabrikanın satınalınmasına mâni olmamak, kıymet takdiri için mahalline mütahassıs bir takdiri kıymet heyeti göndermemek ve bilâkis Bakanın arzusu dairesinde mubayaayı sağlıyacak müsait rapor istihsali için mahalline Cemal Civelek'i göndermek,

İspirto ve İspirtolu İçkiler İşleri Müdürü Ömer Refik Yaltkaya, mahalline mütehassıs bir takdiri kıymet heyeti göndermemek ve mubayaa kararına esas olacak lüzum müzekkeresinde iki raporda mevcut malûmattan mubayaaya elverişli olanlarını alarak aleyhtekilerini meskût bırakmak ve encümende âzayı tenvir etmemek,

Kereste bürosu şefi Cemal Civelek, Devlet Orman İşletmesinin Orman Genel Müdürlüğüne ait olduğunu ve bu idarenin fabrikaya tomruk vermediğini ve bu sebeple fabrikanın yıllarca muattal kaldığını bildiği halde Orman İdaresinin mütalâasını almadan eski Bakanın arzusu dairesinde rapor vermek,

Suretleriyle memuriyet görevlerini kötüye kullandıklarından Türk Ceza Kanununun 240 ncı maddesine ve,

Eski Genel Müdür muavini Kemal Hilmi Sarlıca ve Ekrem Necmi İnal, Tütün İşleri Müdürü Nurettin Esat Ulusoy, eski Satış İşleri Müdürü Kenan Yalter, eski Muhasebe Müdürü Ulvi Yenal ve Hukuk Müşaviri Münir Karacık fabrikanın mubayaasına ihtiyaç bulunup bulunmadığını ve işletme imkânlarına göre kıymetin haddülâyık olup olmadığını tetkik etmeksizin eski bakanın arzusunu yerine getirmek kastiyle mubayaa kararı vermek suretiyle görevlerini savsadıklarından aynı kanunun 230 ncu maddesinin birinci fıkrasına tevfikan cezaları verilmek ve bakana tebaan duruşmaları Anayasa'nın 67 ve İçtüzük'ün 176 ncı maddeleri gereğince teşkil olunacak Yüksek Divandan icra edilmek üzere haklarında son tahkikat açılmasının Yüksek Meclisin tasvibine arzına ekseriyetle karar verildi.

6 - Tomruk işi:

28 Mayıs 1943 tarih ve 4426 sayılı kanunla kibrit ve çakmak inhisarı işletme imtiyazı kaldırılarak bu inhisarın işletilmesi için kurulan muvakkat idarenin kibrit çöpü ve kutu yapmak üzere 1943, 1944, 1945 yılları tomruk ihalelerinde yapılan yolsuzluklar ve mesullerinin aranması işidir.

Tomruk tahkikatı tomkal şirketine devrolunan Fazıl İverdi firmasının 26 Ocak 1944 tarihli mukavelename ile aldığı taahhüt işinin tetkikiyle başlar bu mukaveleye göre 29 santimetre kutrundaki kavak tomruklarının metremikâbı 86 lira, daha fazla kuturdaki kavak tomruklarının metremikâbı 96 lira, lâdin tomruklarının metre mikâbı 110 lira ve ıhlamur tomruklarının metre mikâbı 135 liradan Büyükdere Kibrit fabrikası iskelesinde teslimi gerekmektedir.

Şürekâsı, Vakıf Çakmur, Mahmut Kefeli, İsmail Baykut ile Ferruh ve Nejat Verdi kardeşlerden ibaret 50 000 lira sermayeli Tomkal Limitet şirketi formalite bakımından henüz teşekkül edemediği 26 Ocak 1944 tarihinde Fazıl İverdi mahdumları firmasının kibrit Muvakkat İdaresiyle yaptığı mukavele şirket formalitelerinin ikmali üzerine 15 Mart 1944 tarihinde bütün hukuk ve vecaibiyle birlikte tomkal şirketine devrolunmuştur. (Tomruk lef 30).

Tahkikat başlayınca Tomkal Şirketinin, sadece Kibrit İdaresine tomruk satmak maksadiyle teşekkül ettiği ve şeriklerden Vâkıf Çakmur'un dörtte bir, şirket hissesinden başka teslim edilecek beher metre mikâp tomruk mukabilinde ayrıca maktu bir para aldığı ihbar olunmuştur. Dinlenen Fahrettin Tekeli adındaki şahit te Kibrit İdaresine teslim edilen beher metre mikâbı tomruk için eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'ye beş lira hisse ayrıldığını duyduğunu bildirmiştir. (Tomruk ifade 5) 1944 yılında Kibrit Fabrikası Müdür Vekâletinde bulunan Yüksek mühendis Hayrullah Gürtan Tomkal'ın getirdiği fena kalitedeki tomrukları reddettikçe işleri takip eden Vâkıf Çakmur'un muhalefetiyle kar-

şılaştığını ve araları açılarak şikâyet ettiğini mukavele harici olduklarından dolayı reddettiği tomrukların metre mikâbında 6 lira 72 kuruş tenzilât yapılarak kabulünün 4 Ağustos 1944 tarihli yazı ile işletmeden bildirildiğini (Tomruk lef 23) almamakta ısrar etmesine karşı fabrikaya gelen eski Bakan Ürgüblü'nün Vâkıf'a ait tomrukların ademi kabulü sebebini sorduğunu yapılması emrolunan tenzilâtın kâfi olmadığını anlattığını bir müddet sonra Bakanlık Murakabe Heyeti Reisi Kemal Süleyman Vaner'in gelerek badema fabrika müdürlerinin mütaahhitlerle temas etmemesini mütaahhitlerle ancak İşletmenin karşılaşabileceğini Bakanın emri olarak bildirdiğini bir müddet sonra da mukavele tadil olunarak Tomruk lef 27, 38, 29) 6 lira 72 kuruş tenzilât la dahi kabul etmediği tomrukları bilâtenzilât kabule mecbur bırakıldığını nihayet fabrika müdür vekâletinden çektirildiğini bildirmiştir. (Tomruk ifade 1).

Şayanı dikkat malûmatı ihtiva eden ve Vâkıf'ın İdare ve hattâ bizzat Bakan tarafından himaye edildiği şüphesini uyandıran bu ifadenin Bakanın tomkal mukavelesinin tadil edilmediği yolundaki beyanına rağmen hakikate uygun olduğu bahsedilen vesaikın tetkikinden anlaşılması üzerine özel endişeler karşısında İdare menfaatlarının ihlâl olunduğu şüphesini vermiş İdareye teslim olunan beher metre mikâbı tomruk mukabilinde eski Bakana beş lira hise verileceği yolunda Fahrettin Tekeli'nin beyanı da mânalı görülmüştür.

Tomkala devrolunan 26 Ocak 1944 tarihli tomruk mukavelesi o tarihte henüz tomkal formalitesi ikmal edilmemiş oludğundan Vâkıf'ın boş vakit geçirmemek tavsiyesiyle ilerde teşekkülünde tomkala devredilmek üzere Fazıl İ. Verdi firması tarafından Kibrit Muvakkat İdaresiyle akdedildiği, Nejat ve Ferruh'un Vâkıf tarafından Bakana takdim olunduğunu Nejat, Ferruh ve Mahmut Kefeli'nin ifadelerinden (Tomruk ifade 6, 26, 27) açıkça anlaşıldığı halde bir ip ucu veririm korkusiyle hareket ettiği anlaşılan Vâkıf Çakmur ilk isticvabında bütün bunlardan bihaber görünmüştür. (Tomruk ifade 79) Tomkal'ın şeriklerinden İsmail Baykut'un yazıhanesinde yapılan aramada 23 Haziran 1943 tarihli gizli bir mukavele bulunmuştur. (Tomruk lef 17).

Tomruk tahkikatı başladığı sırada ihbar edildiğini yukarıda tesbit ettiğimiz Tomkal'ın maksadı teessüsüne ve Vâkıf'ın maktu bir hisse aldığına dair olan dedi kodunun mahiyeti, bulunan bu gizli mukavele ile hallolunmuş vâkı ihbarın Tomkal'dan daha evvel yapıldığı anlaşılan hususi şirkte aidiyeti meydana çıkmıştır. Filhakika elde edilen gizli mukavelenin başında «Bu mukavele sadece Kibrit ve Çakmak Muvakkat İdaresine tomruk teslimi maksadiyle akdedilmiştir.» diye yazılı bir cümle olduğu gibi mukavelenin yedinci maddesinde de aynen «Kibrit İdaresiyle akdedilen mukavelenin tasfiyesine kadar husule gelen umum işletme vesair umumi masraflar ile bilûmum vergi vesair aidat tenzil edildikten sonra teslim edilen beher metre mikâbı tomruk için 10 Türk lirası Vâkıf Çakmur namına tevkif edildikten sonra hâsıl olan sâfi kârın dört hisse olarak biri Fazıl İ. Verdi Mahdumları, biri Vâkıf Çakmur, biri Mahmut Kefeli ve biri de İsmail Baykut'a ait olacaktır.» denilmektedir. Şu halde sadece Kibrit İdaresine tomruk teslim edilmek üzere bir şirket kurulmuş ve Vâkıf'a da şirketteki dört hissedeki bir hissesinden başka teslim edilecek beher metre mikâbı tomruk için ayrıca maktuan on lira itası kabul olunmuştur. Kibrit Şirektinin satın alınmasından üç gün sanra Emniyet Sandığındaki Müdür Muavinliği vazifesinden istifa eden Vâkıf Çakmur'un henüz bir ay geçmeden 100 bin lira gibi büyük menfaatlar sağlıyacak bir kâr yolunu bulmuş olması şayanı nazardır. Gizli mukavelenin meydana çıkması üzerine Nejat ve Ferruh hakikatı inkâr edememişlerdir. (Tomruk ifade 103, 105).

Vâkıf Çakmur'da bu mukaveleyi inkâr edememiş isede 10 liranın müteşebbis kârı olduğunu ve bu suretle aldığı paralar yekûnunun 30 bin lira tuttuğunu şirketin bu iş için muhasebesi bulunmadığını ve kendisine stüasyonlar verilmişse de saklamadığını evvelce herşeyden bihaber görünmesi sebebininde mukavelenin hususi olup Fazıl İ. Verdi'lerce açıklanmadıkça söylenmesinin ticari doğruluğa uygun olmamasından ileri geldiğini söylemektedir (Tomruk ifade 113). Ancak Mahmut Kefeli açıktan istediği bu on liranın ne parası olduğunu sormasına karşı Vâkıf'ın, benim bazı hususi masraflarım olacak bunların karşılığı olarak istiyorum verilmezse bu iş de olamaz dediği (Tomruk ifade

85) nazara alınırsa on liranın müteşebbis kârı olduğuna,

Ve İsmail Baykut verilen on liraların 50 bin söylemesine (Tomruk ifade 24) ve 30 Haziran 1943 tarihli mukavele ile taahhüt edilen tomruktan 5 800 metre mikâbının İdareye teslim edildiğinin sabit bulunmuş olmasına (Tomruk lef 73) göre de on liralardan alınan paranın 30 bin liradan ibaret kaldığına ve ciddî bir müessesenin yarım milyonu aşan bir işin muhasebesini tutmıyacağına imkân olmamakla beraber gizli mukavelenin 12 nci maddesi mucibince işin muhasebesini Fazıl İ. Verdi Mahdumlarının tutmak mecburiyeti bulunduğuna göre de işin muhasebesi bulunmadığına dair olan beyanatın kabulüne imkân görülememiştir.

Aramada elde edilen 23 Haziran 1943 tarihli gizli mukavele zeylinin 16 ncı maddesinde şirketin mütekaddim masraflarını karşılamak üzere tesis edilen 45 bin liralık fona her üç şerik on beşer bin liradan 45 bin lira koydukları halde Vâkıf Çakmur diğer şeriklerle aldığı kâr hissesinden ayrı beher metre mikâbından başkaca on lira almasına rağmen bir santim sermaye koymamış olduğunun da belirtilmesi vaziyetin daha açık mütalâasına vesile verir.

Vâkıf Çakmur beher metre mikâbı karşılığında aldığı onar liranın bir müteşebbis kârı olduğu yolundaki müdafaasını desteklemek üzere «Ben işin ne olduğunu ve tomrukların nereye verileceğini ilk şirket müzakeresinde şeriklere anlatmadım on liranın tediyesini kabul ettirdikten sonradır ki, İdarenin ismini verdim. 4 - 5 gün sonrada 23 Haziran 1943 tarihli mukaveleyi imzaladık.» demek suretiyle daha evvel şürekânın bu tomruk işinden bilgileri olmadığını ifade etmek istemiştir.

Halbuki Baykut ve Kefeli'nin ötedenberi bu işlerle uğraştıkları ve hattâ şirket zamanında bile Kibrit Fabrikasına tomruk sattıkları nazara alınırsa bunların tomrukların nereye satılacağını Vâkıf'ın açıklamasına muhtaç olmadan bileceklerinde tereddüt edilemez. Fazıl İ. Verdi Mahdumlarına gelince; İdareye 30 Haziran 1943 tarihinde imzalariyle verdikleri (Tomruk lef 18) teklife attıkları tarihin 7 Haziran 1943 olduğu görülünce bunların da söylenen tarihten evvel, en az 7 Haziran 1943 tarihinde tomrukların nereye verileceğini bildikleri anlaşılır. Vâkıf'ın daha evvel bu gibi teferruatın kendisini tekzip edebileceğini düşünmeksizin sümmettedarik konuştuğu meydandadır.

Hele 30 Haziran 1943 tarihli teklif üzerine aynı günde yılın en yüksek tomruk ihalesi olan 6500 metre mikâplık mukavelenin akdedilivermesi Vâkıf'ın beher metre mikâp teslimattan alacağı on liraların, eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'ye 5 lira hisse ayrılacağını işittiği yolunda Fahrettin Tekeli'nin ihbariyle münasebettar olması şüphesini uyandırır. Şeriklerin hesap vermekten kaçınmalarına ve eski Bakanın bu taahüt mukabilinde 2000 metre mikâbı teslimat yapıldığını söylemesine rağmen İdareye 5 800 metre mikâbı teslim edildiği anlaşılmaktadır. Bu halde Vâkıf'ın açıktan 58 000 lira aldığı ve her şerik hissesine de kendi ikrarlarına göre 42 şer bin lira taksim olunduğu nazara alınırsa ilânsız eksiltmesiz bir gün içinde yapılan bu anlaşmada gizli mukavele ortakları, işin yüzde kırkını geçen 226 000 lira gibi büyük bir kâr temin ettikleri anlaşılmakta ve Vâkıf Çakmur'un, Mahmut Kefeli'ye bu kârlı işin olması beher metre mikâbı mukabilinde kendisine on lira verilmesine bağlı olduğu yolundaki hitabının sırrı da meydana çıkmış bulunmaktadır.. Bu tafsilâtla tomruk işinin ilk safhası bitmiştir.

İşin ikinci safhası, Kibrit İdaresinin 1945 yılı tomruk ihtiyacının tedariki için Hüsnü Ulus'a yapılan 20 000 metre mikâbı tomruk ihalesidir.

Bu işte yine Vâkıf Çakmur'a açıktan 100 000 lira sağlıyan beher metre mikâbında maktu bir para taahhüt edilmesiyle başlar.

Kibrit Muvakkat İdaresinin 1945 yılı tomruk mütaahhidi olan Hüsnü Ulus'un, Bartın'daki ev ve yazıhanesinde 15 Mart 1946 tarihinde usulen yapılan aramada 18 Ocak 1945 tarihli bir senet kopyası bulunmuştur. (Tomruk lef 31). Bu nüsha mealine göre Hüsnü Ulus « Kibrit İdaresinin 1945 yılı tomruk ihtiyacını karşılamak üzere o günkü tarihle bir teklif verdiğini gerek bunun kabulü suretiyle, gerekse bilâhare vukubulacak Anlaşmalarla mezkûr İdareye taahhüt ve teslim edeceği tomruğu beher metre mikâbı üzerinden Vâkıf Çakmur'a maktuan 5 lira tediyesini kabul ve taahhüt eylemiş olduğunu ve paranın İdareden yapılacak tahsilât nispetinde tediye edileceğini tasrih ettikten sonra taahhüdünü teyiden ve Vâkıf Çakmur'un, tensibine bağlı olarak İdare nezdinde tahassül edecek matlûbunu Çakmura devir ve temlike ve-

ya matlûbatın tahsili için gayrikabili rücu kaydiyle kendisine vekâlet itasına âmade olduğu ve diğer taraftan bu alacağın Vâkıf Çakmur nezdinde tahassül edebilecek alacaklarından takas ve mahsubunun da aralarında mukarrer bulunduğu ve işbu taahhüdün aralarında akdedilebilecek hususi şirket mukavelesiyle ilgili olmadığı ve tamamen Vâkıf'ın şahsına ait bir hak ve alacak olduğu » diyerek Vâkıf Çakmurla akdolunacak şirketteki hissesinden hariç olarak 1945 yılında yapılacak taahhütten dolayı beher metremikâbında beş lira vermeyi kabul ve taahhüt etmektedir ki, taahhüt 20 000 metre mikâbı olduğuna göre Vâkıf'a maktuan taahhüt olunan miktar da 100 000 liradan ibarettir..

Hüsnü Ulus aramada bulunan gizli senet kendisine gösterilmeden isticvap olunmuştur. Gayet emin bir tavurla taahhüdü almazdan önce Vâkıfla aralarında bir Anlaşma bulunmadığını, hattâ aslâ görüşmediklerini, ihale yapıldıktan sonra İstanbul'da işlerini takip edecek bir vekile ihtiyaç hâsıl olduğundan on bin lira ücretle Vâkıf'ı tevkil ettiğini, vekâlet ücreti hakkında anlaşmanın şifahi olduğunu ve henüz hesaplaşamadıklarından bu ücreti alıp almadığını bilmediğini söylemiştir.. (Tomruk ifade 74, 110) Bu ifadenin zapta geçirilmesinden sonra bulunan gizli senet kendisine ibraz olununca, inkâra mecal bulamıyarak senedin aslını İstanbul'da Vâkıf'ın yazıhanesinde imzalayıp Vâkıf'a verdiğini itiraf mecburiyetinde kalmıştır.

Vâkıf Çakmur, Hüsnü ile görüşmesine meydan bırakılmadan isticvap edilmiştir. Başlangıçta Hüsnü Ulus gibi münasebetlerinin sadece vekâlet münasebeti olup ihaleden sonra başladığını şifahi mutabakatla 10 000 lira ücrette anlaştıklarını söylemiştir. Halbuki, Hüsnü'nün ocak ayında İdareye vâkı olan teklifinin Vâkıf Çakmur delâletiyle olduğunu Tevfik Taşçı bildirdiğine göre ihaleden evvel görüşmedikleri yolundaki beyanının hilâfı hakikat olduğu binaenaleyh, verecekleri ifadeyi bilmüzakere **tesbit ettikleri anlaşılmaktadır. Şu suretle yalan üzerinde ittifakları bile kendilerinin hakikaten korkulacak gizli hareketleri olduğunun bâriz bir delilidir. Hüsnü'nün ikrarından bihaber** olarak ifade veren Vâkıf'a, aramada bulunan gizli senet gösterilince heyecanı ve teessüre kapılmış olması beklemediği bir vaziyet karşısında kaldığının delilidir. Senedi okuyormuş gibi yaparak uzun boylu düşündükten sonra böyle bir senetten haberi olmadığını söylemiştir. Bu suretle ihaleden evvel görüşmedikleri yolundaki yalan beyanatında ısrar edişi Hüsnü'nün hakikati itiraf etmiş olmasına ihtimal vermemesinden ileri gelmektedir. Bu senedin aslını imzalayıp kendi yazıhanesinde verdiğini Hüsnü'nün itiraf ettiği bildirilince yine inanmıyarak inkârında ısrar etmiştir. Halbuki Vakıf ertesi gün kendiliğinden tahkikatı yapan müfettişe gelerek hatırladığı beyaniyle böyle bir senedi başka bir iş için aldığını söylemiştir.

Şuraya kadar arzolunan malûmattan Vakıf'ın, mecbur olmadıkça aleyhinde delil olabilecek her vakıayı inkâr veya tevil eden bir şahsiyet olduğu anlaşılmıştır. Nitekim Hüsnü Ulus'un senedi itiraf ettiğine ihtimal vermediği müddetçe senedi inkâr etmiştir. Fakat sonradan Hüsnü'nün itirafına muttali olmuş olacak ki, ertesi gün kendiliğinden gelerek tevil yoluna sapmış böyle bir senedi başka bir iş için aldığını söylemiştir.

Senedin, 1945 yılı tomruk ihtiyacını karşılamak üzere o günkü tarihle verdiği teklif hakkında olduğunu senette yazılı bulunduğu binaenaleyh Vakıf'ın ifade ettiği gibi başka bir iş için olamıyacağı Komisyonda kendisine hatırlatılınca, bu defa da esasen böyle bir senedin yazılmış ise de teati edilmediğini evvelki ifadesi hilâfına söylemekten çekinmemiştir.

İkame edilen her delili, bir evvelki tevilinin nakziyle bertaraf etmeye çalışan Vâkıf'ın 30 Haziran 1943 tarihli gizli mukavele gibi açıktan kendisine beher metre mikâbından 5 lira sağlıyan bu senedi de aldığına Komisyonumuz tam bir inanla kail olmuştur. Çünkü Hüsnü tarafından Vâkıf Çakmur'a verilen vekâletnamede tadat olunan salâhiyetler bu gizli senetle taahhüt olunan beher metre mikâp karşılığı verilecek 5 er liraların verilmesini teyit için kabul olunan kayıtlar olduğu görülmüştür. Filhakika gizli senette «... Taahhüdü teyiden ve Vakıf Çakmur'un tensibine bağlı olarak İdare nezdinde tahassül edecek matlubunu Çakmur'a devir ve temlike veya matlubatın tahsili için gayrikabili rücu kaydiyle kendisine vekâlet itasına âmade olduğu...» taahhüt edilmiş ve bu taahhüt dairesinde gayrikabili rücu olarak vekâletname de verilerek senet hükmü yerine getirilmiştir. (Tomruk lef 85) Eğer Vâ-

kif'ın dediği gibi gizli senet teati edilmemiş Vâkif'ın istikbalde tahassül edecek bir hakkı tasallûk ihtimali bulunmamış olsa idi Hüsnü'nün gayrikabili rücu vekâletname vermesine de mahal olmazdı.

20 bin metre mikâplık 1945 yılı ihtiyacı için yapılan eksiltmeye gelince :

Bu ihtiyaç evvelâ 16 bin metre mikâbı olarak tesbit edilmiş ve 17 Şubat 1945 tarihli tezkere ile Orman Umum Müdürlüğüne de Bakanlıktan bu suretle bildirilerek eksiltmeden bir hafta evvel fiyat istenmişti. (Tomruk lef 113).

1945 yılı tomruk ihiyacını karşılamak için 1944 yılı Aralık ayından itibaren teklifler yapılmaya başlamıştır. Muvakkat İşletme İdaresi bu teklifleri bir cetvel halinde ve mukavele projesiyle birlikte (Tomruk lef 41, 42, 43) 3 Şubat 1945 tarihinde Bakanlığa sunmuş ve ihtiyacı bir kaç partiye ayırarak mütaaddit mütaahhitlere verilmesini arzetmiştir. (Tomruk lef 44, 45) eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü müsveddesini bizzat yazdığı bir yazı ile bütün tekliflerin birlikte gönderilmesini tenkit ederek şartların herkesçe bilinip bilinmediğini, teminatın azaltılabileceğini, mütaahhitlerin taaddüt ettirilmesi halinde aynı günde getirecekleri malların vaktinde tahliye edilemiyerek istarya ödemek mecburiyetinde kalınmasının muhtemel olduğunu, teklifler yekûnunun iki sene ihtiyacını geçeceği gibi herbirine ayrı kamyon vermekte de güçlük çekileceğini ve nihayet işin kime verileceğinin açıkca yazılmamasının da, mesuliyeti üzerlerinden atmak gayretinden ileri geldiğini söylemek suretiyle (Tomruk lef 46) nın mütaahhide doğru gidilmesinin telkin ve tevcihi gereken mütaahhidin de tek olarak bildirilmesini İşletmeye işaret etmektedir. Halbuki Bakanın Müşavere heyeti demek olan Tetkik ve Murakabe Heyeti Reisi Kemal Süleyman Vaner işin mütaahhide verilmemesini, verildiği surette mütahhitlerin taaddüt ettirilmesini tavsiye ettiği halde Bakanın bu tavsiyelerin birincisinde ısrar ettiği ikincisinde kabul eder göründüğü halde evvelâ şifahi bir emirle on bin metre mikâplık partiler halinde ihalesini istediğini işin sonunda da bütün mahzurların serdedilmiş olmasına rağmen işin tek mütaahhide verildiğini gördüklerini söylemesi Bakanın beyanatı hilâfına tek mütaahhit hakkındaki fikrin teknisiyenlerden gelmediğini tesbit eder. Eski Bakanın, noktai nazarını teyit için bulduğu gerekçelerden istarya ödemek mahzuru her mütaahhide ayrı bir muayyen gününün tahsis edilmesiyle, teklifler yekûnunun iki senelik ihtiyacı tecavüz ve kamyon vermekte güçlük çekileceği mahzurları da ihtiyaç partilerinin ve kamyon miktarının mütaahhit adedine göre taksimiyle bertaraf edilebileceğinden vârit olmadıkları ve bilâkis mütaahhitlerin taaddüdü halinde bazılarının taahhütlerini ifa edemedikleri takdirde de idarenin sıkıntı çekmesine meydan bırakılmamış olacağı ve aralarına rekabet girerek ihtiyaçların daha ucuza tedarik olunabileceği ve nihayet büyük bir işin, tek mütaahhidin mahdut adamları yerine mütaaddit mütaahhitlerin daha geniş kadrodaki müstahdemleriyle o işin daha mükemmel olarak yapılmasını gerektirmek gibi faydaların sağlanacağı tetkik ve murakaba heyeti tarafından kendisine izah olunduğu halde muvafakat etmiş gibi görünerek Bakanın dediğini yaptırması bir maksadı mahsus takip ettiğinin delilidir.

Bakanlığın 8 Şubat 1946 tarihli emri üzerine derhal faaliyete geçmesi lâzımgelen idare, ancak teklif sahiplerine 21 Şubat 1945 tarihinde taahhütlü mektup göndererek on bin metre mikâbından aşağı olmamak ve idaredeki şartnameyi kabul eylediğini bildirmek şartiyle 24 Şubat 1945 tarihine kadar 3 gün gibi kısa bir müddet içinde kapalı zarfla tekliflerini bildirmeye davet etmiştir.

Evvelce teklif yapanlardan üçü hiç cevap vermemiş biri ihtirazi kayıt ileri sürmüş (Tomruk lef 57) yedisi de tekliflerini bildirmiştir. (Tomruk lef 58 - 64).

Bedeli iki milyonu aşan muazzam bir iş ihalesinin iki üç güne sıkıştırılması rakabeti zafa uğratmak gibi bir maksat takip edildiğinde şüphe uyandırmaktadır. Tetkik ve Murakaba Heyeti âzasından Fikri Fesçioğlu'nun yazı masasında yapılan aramada ele geçirilen not defterinin ihaleden dört gün evveline tesadüf eden 20 Şubat 1945 tarihli sayfasında yazılı Hüsnü Ulus adı hizasına bir (×) zarp işareti konulmuş olduğunun görülmesi ve ihalenin de bu mütaahhit uhdesine yapılmış bulunması birer tesadüf sayılamamaktadır. (Tomruk lef 38).

Şu ahval ve şerait dairesinde cereyan eden eksiltme neticesinde İdare, metre mikâbında

Vâkıf Çakmur'a beş lira taahhüt eden, Hüsnü Ulus teklifini en elverişli bulduğunu 28 Şubat 1945 tarihli yazısı ile 1 Mart 1945 tarihinde elden Bakanlığa sunmuştur. Ogün Bakan, Ankara'da ihaleyi tasdik ederken (Tomruk lef 66) İdarede İstanbul'da mütaahhit Hüsnü Ulus'a keyfiyeti tebliğ ve - Orman Genel Müdürlüğüne verilecek tomrukların hangi revirlerden verileceğini belirtmek üzere işarda bulunulmasını da Bakanlıktan istemiştir. (Tomruk lef 75)

2 Mart 1945 tarihinde İdare, İstanbul'da 106 liradan yirmi bin metre mikâblık tomruk mukavelesi imzalarken Bakan da Ankara'da Orman'a gereken işarın yapıldığını ve neticenin ayrıca bildirileceğini işletmeye yazmıştır. (Tomruk lef 76). 3 Mart 1945 tarihinde de Orman Genel Müdürlüğüne 17 Şubat 1945 tarihli tezkereye ek diye 20 000 metre mikâbı kavak tomruğunun Hüsnü Ulus'a ihale olunduğunu bildirerek tomruk verilecek revirlerin âcilen bildirilmesini istemiştir. (Tomruk lef 77)

Orman Genel Müdürlüğüne 17 Şubat 1945 tarihinde yapılan işarda (Tomruk lef 113) ihtiyacın 16 000 metre mikâbı bulunduğu gösterilmesine rağmen sonradan 20 000 metre mikâbına iblâğ olunarak eksiltmeye çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Hüsnü Ulus, taahhüdüne mahsuben ancak 18000 metre mikâp teslim edebilmiş (Tomruk lef 130) olduğu halde 1946 Mayısında hâlâ bu tomruklardan sarf harici 5776 metre mikâbı bakiye tomruk kalmış olması (Tomruk lef 111) ihtiyacın kasten yükseltilerek mütaahhit kazancının artırılmasının hedef tutulduğunu anlatmaktadır. Filhakika Sadık Tuna tarafından Vâkıf Çakmur'a 65 liradan kavak tomruğu teklif edildiği (Tomruk lef 143) ve ihale bedelinin ise 106 lira olduğu nazara alınırsa bedeli ihalenin çok yüksek olduğu binaenaleyh taahhüt miktarının yüksek tutulması kâr nispetini o derecede artıracağı tabiîdir. Hattâ 1945 ihtiyacının daha yüksek tutulmak istendiği Hüsnü'nün Vâkıf'a yazdığı 14 Nisan 1945 tarihli ele geçen mektubundan anlaşılmaktadır. (Tomruk lef 140) Bu mektupta «Murat Bey ihtiyacın 20 bin olmayıp 25 bin olacağını söylüyordu.» diye ihtiyacın 25 bin metre mikâbına çıkarılacağına işaret olunmaktadır.

İhale ilân edilmeden tomruk fiyatları belli edilmemiş ve halbuki orman fiyatının çok yüksek olacağı bu işle uğraşanlara ihsas olunmuştur. Binaenaleyh tomruk suiistimalinde bu suretle hareketin büyük bir hissesi olduğu şüphesizdir. Çünkü bildirilecek orman fiyatı tomruk maliyetinin tâyininde esaslı bir unsur olmakla beraber hem idareye tekliflerle mukayese imkânını verecek hem de mütaahhitlerin emniyetle bildirecekleri fiyatın itidâlde kalmasına yardım olacaktı. Nitekim bütün teklif sahipleri bu noktayı ileri sürerek ihaleden sonra bildirilen orman fiyatını evvelden bilmiş olsalardı tekliflerini 75 - 80 lira üzerinden yapacaklarını bildirmektedirler. (Tomruk ifade 8, 26, 31, 35, 38, 44, 50, 52) ve yine bunlardan Bahçet Toker rekabet manzarası verilmek için kendilerinden teklif alındığını söylemiştir. Yapılacak tekliflerde yüksek ehemmiyeti derkâr olan orman fiyatının bildirilmesi eksilmeden ancak yedi gün evvel 17 Şubat 1945 tarihinde Orman Genel Müdürlüğüne yazılmıştır. Bu tarihten çok daha evvel teşebbüs alınarak fiyatın öğrenilip hesaplarını yapmak üzere mütaahhitlere bildirilmemesi enaz, büyük bir hata ve ihmaldir. İhalenin Ankara'da tasdik edildiği günde mütaahhide İstanbul'da tebliğât yapan bir idare makanizmasında bu teehhür mâzur görülemez.

Esasen bu işin herhangi tarafından bakılırsa bakılsın bâriz bir himayenin açık izlerine sık sık tesadüf olunmamak imkânsızdır. Meselâ; Orman Genel Müdürlüğü 12 Mart 1945 tarihli cevabında (Tomruk lef 78, 79) tomruk fiyatlarının 45 ile 65 lira arasında olup tomrukların ihzarı için vasati 53 liradan 20 bin metre mikâbı tomruğun üçte bir tutarı olan 354 333 liranın teminat olarak Orman İdaresinin Ziraat Bankasındaki 64/4151 sayılı hesabına yatırılmasını bildirmiştir.

Tomruğun tedarik ve nakliyesi mütaahhide verilmiş ve Bakanlık sadece mütaahhidin işini kolaylaştıracak yardımlar yapmakta bulunmuş olmasına göre bu teminatın yatırılması mütaahhidin vazifesi icabıdır. Tetkik ve Murakabe Heyeti de bu hususa ait yazdığı cevap müsveddesinde bu ciheti açıkça göstermiştir. (Tomruk lef 80). Bakan bu yoldaki satırları silerek kendi diyle « Mütaahhitle yaptığımız mukaveledeki esaslara göre işi tahakkuk safhasına intikal ettiriniz » diye İşletmeye gayrisarih bir cevap vermiştir. İdarede 19 Mart 1945 tarihli İkinci cevabında mütaahhitten 150 000 lira teminat alındığına göre 354 333 liralık yeni bir mecburiyet

tahmil edilemiyeceğini mütalâa etmiştir. Halbuki bahsolunan 150 000 liralık teminatla Orman İdaresine yatırılacak teminat arasında birgûna münasebet olmadığı gibi mukavele icabı nihayet 9 Mart 1945 tarihine kadar yatırılması gereken 150 000 liralık teminatta o tarihte henüz yatırılmamış olduğundan İdare mütaahhidi külfetten muhafaza ve himaye kaygusiyle hakikate aykırı yazı yazmak mevkiine düşmüştür. Çünkü 150 000 liralık teminat 22 ve 29 Mart 1945 tarihlerinde yatırılmıştır.. (Tomruk lef 83). Eski Bakan tekrar verdiği 23 Mart 1945 tarihli cevabında bu hususta müteamel bir usul ve mukavelede bir hüküm bulunmadığını bildiği halde aynı vuzuhsuzluk dairesinde müteamel usullere ve aranızda münakit mukavele hükümlerine göre karar vererek tedbir almanın İşletmeye ait olduğunu bildirmiştir. Nihayet Bakanın adamı olan Tomruk şefi Ragıp Karaca'nın bir müzekkeresiyle (Tomruk lef 87) bu para Kibrit İdaresinin Bankadaki faiz getiren parasından alınarak (Tomruk lef 133). Orman Genel Müdürlüğünün bildirilen hesabına yatırılmak suretiyle Vâkıf'a beher metre mikâbında beş lira vermeyi taahhüt eden Hüsnü Ulus'un himayesi sağlanmıştır. Yine Bartın Belediyesince Hüsnü Ulustan istenen iskele resmini vermek lâzımgelmiyeceği yolunda Zonguldak vilâyetine Bakanlıktan yazılan yazıda Hüsnü Ulus'un nakliye mütaahhidi olduğu hilâfı hakikat olarak ileri sürülmüştür. Yine bir gûna lüzuma müstenit olmıyarak mukaveleye göre kabul edilmemesi gereken 25 santimetreden aşağı kuturdaki tomrukların kabulüne Tevfik Taşcı, Kemal Hakgüder ve Kemal Hilmi Sarlıca tarafından karar verilerek 95 liradan alınması Fabrikaya 6 . VII . 1945 tarihinde bildirilmiştir. (Tomruk lef 99, 100) Bu karar 10 000 lirayı aşan bir konu hakkında ittihaz olunduğundan salâhiyet haricidir. Bu hususta Tevfik Taşcı'nın, Bakanlığa sorsaydık bu karar tasvip olunacaktı. Çünkü Bakanlık, bu mukavelenin tasdikında âzami derecede sühulet göstermek istiyordu demesi, ne kadar şayanı dikkattir. (Tomruk ifade - 21).

Ve yine mukvele projesinde malî yardım yapılacağına ve avans verileceğine dair bir kayıt olmadığı halde 2 Mart 1945 tarihli Hüsnü Ulus mukavelesine malî yardım hakkında hüküm ilâve olunmuş ve **bundan faydalanılarak Hüsnü Ulus'a 180 000 liraya kadar avans verilmiştir.** Hal böyle iken Hüseyin Cahit adındaki mütaahhidin bu konudaki sualine eski Bakan hakikat hilâfına avans verilmediği yolunda cevap vermiştir.

Ve yine Hüsnü Ulus teklifinin en müsait teklif olmadığı yolunda Tetkik ve Murakabe Heyeti Reisi Kemal Süleyman Vaner tarafından ortaya atılan iddia bakana arzedildiği halde eski bakan izahat dahi almaya lüzum görmeden ihaleyi tasvip etmiştir.

Bu misaller daha da taaddüt ettirilebilir İhale bedelinin yüksek olduğu Orman Genel Müdürlüğünün bildirdigi Oraman fiatiyle öğrenilmiş iken mukavelenin feshi cihetine gidilmemesi de izah etmek istediğimiz himayenin diğer bir delilidir.

Hüsnü Ulus 2 Mart 1945 tarihli mukavelenin 5 nci maddesi gereğince (Tomruk lef 33) Nisanda 500, Mayısta 1 000 Haziranda 2 500 metre mikâbı tomruk teslimi ödevindedir. Bu vecibelerini yapmadığından kendisine bir yığın tebligat yapılmıştır. Fakat ciddî bir teşebbüse geçilerek mukavelenin fesih hakkındaki hükmüne gidilmemiştir. Biraz evvel de işaret olunduğu gibi Hüsnü Ulus Mukavele mucibince 9 Mart 1945 tarihine kadar yatırmak ödevinde olduğu teminatı zamanında yerine getirmemiştir. Bu hususta ne bir tebliğ yapılmış ne de mukavelenin feshi cihetine gidilmiştir.

Gayritabiî şartlar altında yapılan, neticelendirilen ve tatbik edilen bu işte açıkça suistimaller yapıldığının bir delili de Niyazi Gülen adındaki bir mütaahhidin yazıhanesinde usulen yapılan aramada ele geçen bir mektuptur. (Tomruk lef 34) Arap harfleriyle yazılan bu mektup Niyazi tarafından müstahdemi Aksoley'e yazılmıştır. Niyazi bu mektubunda son yapılan Hüsnü Ulus ihalesini tanzim edenin Vâkıf olduğunu bildiğini, binaenaleyh Vâkıf'ı görerek işin muayyen bir kısmının kendisine devretmediği surette işin içyüzünü Başbakanlığa anlatacağını bildirmektedir. Bu mektup üzerine istenilen devir 87,5 liradan yerine getirilmiştir. (Tomruk lef 40) işteki kirlilik Vâkıf'ı istenileni yapmaya mecbur bırakmıştır. Filvâki Vâkıf bu mektubu görmediğini okumadığını ifade etmekte ise de (Tomruk ifade 115) mektubu bizzat götürüp verdiği okuyup düşündükten sonra mukaveleyi Hüsnü Ulus'a imzalattığı yolundaki

Muammer Aksoley'in beyaniyle aksi sabit olmaktadır. (Tomruk ifade 102) Zaten işin kirliliğini Tetkik ve Murakabe Heyeti Reisi Kemal Süleyman Vaner de Salâhattin Bener adındaki mütaahhide karşı olup bitenlerden müteessirim. Beni bu kirli işlere karıştırmayın yolundaki beyanatiyle daha o sırada açıklamıştır. (Tomruk ifade 64, 71).

Nitekim Tetkik ve Murakabeden Reşat Ak da «Hüsnü Ulus işinden sonra bir memleket çocuğu olarak eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'den soğduğunu bu hâdisenin kendisine ıstırap verdiğini» söylemiştir.

Müfettişlerce Vâkıf Çakmur'un evinde usulen yapılan bir aramada şüphe uyandıran bir kaydı ihtiva eden bir hesap defteri ele geçirilmiştir. Bu defterin 16 Ağustos 1945 tarihini taşıyan sayfasında 18 Ağustos 1945 tarihinde yazılı 3 000 lira hizasına arap harfiyle (Sin) işareti konulmuştur. (Tomruk lef 35) yapılan tahkikata göre eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü bu tarihte İstanbul'da bulunmaktadır. (Tomruk lef 36, 37).

Hesapların tutulduğu bir defterde böyle bir kayıt görülmesi mûtat kayıt usul ve teamüllerine uygun olmamakla beraber üzerinde durulmaya değeri olmadığı varidi hatır olabilirse de kendisinden izahat istenen Vâkıf'ın pürheyecan bu kayda mâna verişindeki garabet pek ziyade calibidikkattir.

Çakmur (Sin) harfi burada, bu harfle başlıyan herhangi bir ismin baş harfi ve delâlet ettiği şahsiyetin de erkek olmadığını söyliyerek cebirde mechul ifade etmek üzere kullanan harflardan biri olduğunu ve bu tediyenin hususiyetine taallûku bulunduğunu açıkcası 3 000 liranın bir kadına verildiğini ve bu paranın büyük bir yekûn sayılmamasını çünkü işaret olunan kadına bundan daha yüksek miktarda paraları defatle verdiğini beyan ederek rumuz kullanması sebebini refikasının mütecessis nazarlarından saklamak endişesine atfetmiştir. Bu suretle hareket bir çare olmaktan ziyade mütecessislerin şüphesini tahrik edeceğinden bulunan tevil Komisyonumuzu tatmin eder mahiyette görülmemiş bilâkis Vâkıf'ın Tekel ihalelerinde açıktan yüksek hisselerle tatmin edilen bir şahsiyet sayılması ve vasıta olduğu işlerde yapılan himaye şüpheli hareketler Fahrettin Tekeli'nin Suad Hayri'ye metre mikâbı tomruk başına 5 lira verildiği yolundaki beyanatı bir arada mütalâa edilince (Sin) 3 000 lira kaydı başlı başına bir delil mahiyetini taşımaktadır.

Fabrikaya teslim edilen tomrukların çok kötü vasıfta oldukları hakkındaki neşriyat üzerine Hüsnü Ulus tarafından teslim edilmiş olan tomruklarla yapılan istihsal tecrübesi neticesinde orta vasıflı tomruklara nazaran Devletin 632 763 lira (Tomruk lef 104, 107) ve aşağı vasıftaki tomruklara nazaran da 430 bin lira (Tomruk lef 108, 109) zarara düçar edildiği tesbit edilmiştir.

Esasen tomruğu veren orman, Devletin, vesaiti nakliye, Devletin ve Orman İdaresine verilecek teminatı veren de Devlet olduğu halde işin mütaahhide verilmesini anlamak hakikaten güçtür. Bu itibarla, Kibrit İdaresine teslim olunacak beher metre mikâbı tomruk mukibilinde Bakana 5 lira verileceği yolunda Fahrettin Tekeli'nin ve Hüsnü Ulus'a atfen kârından 100 bin lirasını mühim bir zata 100 bin lirasını da çok mühim bir zata verdiği yolunda Şeref Balkanlı'nın ve eski Bakanın Vâkıf'la yapacağı işleri evvelden tasarladığı ve buna engel olacaklarından şüphelendiklerini birer bahane ile işten uzaklaştırdığı yolunda Nurettin Taylan'ın ve bunları teyiden iltizamkâr muameleler yapıldığı yolunda Tetkik ve Murakabe Heyeti Reisi Kemal Süleyman Vaner'le Kibrit Fabrikasının 20 senelik mensup ve Müdürü Yüksek Mühendis Besim Akova'nın ve iki milyonu geçen bir işe ait bir eksiltmenin bu kadar acele ve gayrimazbut cereyan edişinin çok şayanı dikkat olduğu ve kapalı zarfların fabrika müdürü Kemal Hakgüder tarafından açılıp Murat Akyüz'e verildiği yolunda mütaahhit Behçet Toker'in esasen şayanı dikkat olan beyanları kanaat veren delâil meyanında görülmüştür.

Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü aleyhindeki delâili çürütmek maksadiyle kendisine tevdi olunan emaneti babasının çiftliği gibi idare etmediğini, eğer etmiş ise hayırlı bir evlât gibi idare ettiğini ileri sürmekte ise de Kibrit İdaresinin bir suretle ilgilendirmeyen ve idare hesaplarının Meclis denetine tâbi olmamasından dolayı Kibrit İdaresine ödetilen ve yekûnu bir milyon yüz bin liraya varan masraflar arasında Taksim Gazinosundaki ziyafet masrafı olarak 3 000 lira

Bakanlığa alınan mobilya ve eşya masrafı olarak 23 449 lira ve Bakanın son Anadolu seyahatında ziyafet masrafları olarak 517 lira ve Bakanın kardeşi Münip Hayri Ürgüblü ile İdare Hukuk Müşaviri Münir Karacağ'a hakem ücreti olarak verilen 3608 lira gibi şahısların menfaatine yapılan masraflar bulunması iddiasını haklı göstermiyen ve ibretle tetkik olunacak delâildendir.

Yekdiğerini teyit eden deliller karşısında bütün sanıkların aksine mülâbes iddialarının mukayese ve takdiri Yüksek Divanın cümlei salâhiyetinden bulunmuştur.

Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü,

Tomkal mukavelesinin idare aleyhine yapılan tadilâtını tasdik ve bilâhare temdidini kabul eylemek;

1945 yılı tomruk ihtiyacını kasten artırmak;

İşin tek tek mütaahhide verilmesini temin etmek;

İş sadece nakliye mütaahhitliğinden ibaret iken bu suretle eksiltmeye çıkarmamak,

Eksiltmeyi pek kısa bir zamanda icra ettirmek,

Orman Genel Müdüriyetiyle vaktinde temas ederek tomruk fiyatını tesbit ettirmemek bu yolda sonradan yazılan tezkere cevabı alınmadan işi eksiltmeye çıkarmak,

En müsait teklif sahibi Hüsnü Ulus olmadığı yolundaki münakaşaya vâkıf olmuşken, bilâtetkik işi yine Hüsnü'ye tevdide ıstical göstermek,

Hüsnü Ulus'a yapılan ihale bedelinin Yüksek olduğu Orman Genel Müdürlüğünün ihaleden sonra yazdığı tezkereden anlaşıldığı halde tomrukların ve teminatın vaktinde teslim ve yatırılmaması gibi mütaaddit defalar mukavele ve riayetsizlikler vukubulmasına rağmen bağlantının bozulmasına gitmemek,

Hüsnü Ulus nakliye mütaahhidi olmadığına göre Orman Genel Müdürlüğüne yatırılması mütaahhidi ilgilendiren tomruk teminatını idareye yüklemek,

Bilâkis Hüsnü Ulus'un nakliye mütaahhidi olduğu hakkında ve kendisine avans verilmediği yolunda hakikat hilâfına yazılar yazmak;

Kibrit İdaresini ilgilendirmiyen bir milyon liradan fazla sarfiyatı Kibrit İdaresine yaptırmak.

Eski Orman Genel Müdün vekili Nazım Batun,

Orman tomruk fiyatını Tekel Bakanlığına vaktinde bildirmemek,

Fiyatı öğrenmek istiyen müteahhitlere yüksek olacağı endişesini uyandırmak, malûmat vermek,

Bu suretle Tekele yapılan tekliflerin Yüksek tutulmasına sebebiyet vererek Hazine zararına vesile vermek,

Mütaahhit Hüsnü Ulus'la normalin üstünde lâubali münasebet tesis ederek memurlar arasında Hüsnü Ulus lehine bir cereyan uyandırmak, kaçak tomruk nakline meydan vermek,

Tetkik ve muvakabe arasından Fikri Fesci oğlu,

1945 yılı tomruk eksiltmesini Hüsnü Ulus lehine neticelendirmek yolunda eski Bakanın arzusunu sonuna kadar destekliyerek kuvveden fiile çıkarmak,

Aynı işte en aşağı teklif yapanın Hüsnü Ulus olmadığını bildiği ve anladığa halde ihalenin onun uhdesine icrasını teminde ısrar etmek,

Hüsnü Ulus lehine mukavele projesinde tadilât yapmak,

Hüsnü Ulus mukavelesinin akdinden evvel yapılan Tomkal tekliflerini Bakanlığın seri usulleri hilâfına kasten geç tebliğ etmek,

Tomruk şefi Ragıp Karaca,

Verilen hududun aşarak 354 339 liralık teminatın idarenin faiz getiren bankadaki parasından ödemeyi sağlamak,

Mukavele hilâfına getirilmiş tomrukların miktarını az göstermek suretiyle bunların kabulü kararını sağlamak, suretleriyle görevlerini kötüye kullandıklarından Türk Ceza Kanununun 240 ncı ve,

Kibrit muvakkat işletme müdürü Tevfik Taşçı,

Orman fiatlarını vaktinde tesbit ederek o suretle eksiltmeye çıkarmamak, iki milyonu aşan 1945 yılı tomruk eksiltmesini iki üç gün gibi çok kısa bir zaman içine sıkıştırmak ve tebligata uygun olarak gelen kapalı zarfları bir heyet huzurunda açmamak,

Kibrit Fabrikası Müdürü Kemal Hakgüder,

İki milyonu aşan 1945 yılı tomruk eksiltmesini iki üç gün gibi çok kısa bir zaman içine sı-

kıştırmak, hazırlanan mukavele projesi hilâfına Hüsnü Ulus mukavelesine lehte hükümler koymak, şartnameye diğer mütaahhitleri yıldıracak ağır teknik şartlar koymak, tebligata uygun olarak gelen kapalı zarfları kendiliğinden açmak ve açılan bu zarfları Hüsnü Ulus'un öğrenebileceği Murat Akyüz'e vermek.

Kibrit Fabrikası Müdür Muavini Murat Akyüz:

Şartnameye diğer mütaahhitleri yıldıracak teknik ağır şartlar koymak, 21 Şubat 1945 tarihli mektuplar muhataplarına posta ile gönderildiği halde Hüsnü Ulus'a ait olanı elden götürerek Hüsnü Ulus'un diğer tâliplere nazaran daha kolaylıkla hazırlanmasına imkân vermek suretleriyle müzayedeye fesat karıştırmaktan ötürü aynı kanunun 366/2 nci maddesi dairesinde ve aynı zamanda her üç sanığın fesih sebepleri mevcut iken mukavelenin devamına meydan bırakmak, mukavele şartları dışında gelen Hüsnü Ulus tomruklarının tenzili bedelle kabulü yolunda ve salâhiyet haricinde karar vermek ve kararın verilmesine yardım etmek ve Tomkal mukavelesinin İdare aleyhine tadilini sağlıyacak hareketlerde bulnmak ve ayrıca Tevfik Taşçı ile Kemal Hakgüder mütaahhit Hüsnü Ulus tarafından Orman İdaresine yatırılması gereken 354 333 liralık teminatın İdarenin bankadaki faizli parasından ödenmesini temin etmek suretiyle görevlerini kötüye kullanmalarından ötürü aynı kanunun 240 ncı madesi ve

Hüsnü Ulus : Kibrit İdaresinin 1945 yılı tomruk ihalesinin uhdesinde kalmasını temin maksadiyle Vâkıf Çakmur'a yüz bin lira tediyesini taahhüt etmek suretiyle müzayedeye fesat karıştırmaktan ötürü aynı kanunun 366/ 1 nci madesi ve.

Kereste tüccarı Vâkıf Çakmur:

Bakana intisabı olduğu beyaniyle Kibrit ve Çakmak Tekeli Geçici İşletme İdaresinin 1943 yılı tomruk ihtiyacının itasını gizli mukavele şeriklerine ve 1945 yılı tomruk ihtiyacının itasını da mütaahhit Hüsnü Ulus'a sağliyacağı iddiasiyle menfaat temin etmek ve ayrıca 1945 yılı tomruk eksiltmesine, şeriki bulunduğu Tomkal Şirketi namına iştirak eylediği halde aynı zamanda gizli bir taahhüt senediyle Hüsnü Ulus'la da anlaşarak müzayedeye fesat karıştırmaktan ötürü ayni kanunun 278 ve 366/1 nci maddelerine tevfikan cezaları verilmek ve Bakan'a tebaan duruşmaları Anayasanın 67 ve İç Tüzük'ün 176 ncı maddeleri gereğince teşkil olunacak Yüksek Divan'da icra edilmek üzere haklarında son tahkikat açılmasının Yüksek Meclisin tasvibine arzına ekseriyetle karar verildi.

7. — Kahve işi :

1946 yılı ihtiyacı için satın alınacak kahve mubayaasında yapıldığı iddia olunan yolsuzlukta kahve, 4223 sayılı Kanunla 1 Haziran 1942 tarihinden itibaren Tekele tâbi tutulmuştur. Bu kanun gereğince Ticaret Ofisiyle tüccar elindeki kahve stoklarının devren satınalma muamelelerini ifa için Genel Müdür mucibiyle bir alım komisyonu kurulmuştu.

İdare, bütün harp müddetince kahve ihtiyacını, devren satın aldığı bu stoklar ve bir de resmî bir İngiliz müessesesi olan (U. K. C. C.) den zaman zaman yaptığı mubayaalarla temin etmiştir.

1946 yılı kahve ihtiyacı gelir bütçesi gerekçesinde gösterildiği üzere 1945 yılına nazaran 565 bin kilo fazlasiyle 4850 ton olarak tahmin edilmiştir. İdare, 1946 yılına 1838 tonu depolarında ve 490 bin kilosu gümrük ambarlarında olmak üzere 2 328 ton stokla girmiş olduğundan (Kahve lef - 1) alınması icabeden miktar iki bin beş yüz tondan ibaretti. Sipariş emrinin de 2430 tondan ibaret olmasına rağmen kâfi miktarda çay mevcudu kalmadığından kahve istihlâkinin yüksek olacağı bahanesiyle hem varidat hem de halk ihtiyacı bakımından şimdilik üç bin ton kahve mubayaasının uygun olacağı Bakanlığa yazılmıştır. (Kahve lef - 253).

Hariçten gelecek maddelerin mubayaa ve stok yapılması usulleri 1 Aralık 1943 tarihinde meriyete giren mütedavil sermaye talimatnamesinin 3, 6, 9, 10, 17, 23, 24, 25, nci maddelerinde tesbit olunduğu gibi kahvenin de, ait olduğu şube müdürlüğünün teklifiyle müdürler encümeninin tesbit edeceği usul ve şekiller dairesinde mubayaa edileceği ve beş bin liradan fazla alımlarda ilân yapılacağı ve ancak Genel Müdürün göreceği lüzum üzerine ilândan sarfınazar olunabileceği ve yine bu gibi alımların müdürler Encümeninin kararıyle katileşeceği anlaşılmaktadır. Talimatnamenin 15 nci maddesi alım ko-

misyonlarının, Genel Müdür Muavininin başkanlığında kurulacağını ve lüzumuna göre komisyonda bir mütehassıs veya fen memurunun bulundurulmasını âmir bulunmasına rağmen Genel Müdürlükten alınan yeni muciple (Kahve lef - 2 - 15) alım komisyonu, Kahve Çay Şubesi Müdürü Muzaffer Sakıcı'nın başkanlığında Muhasebe Şube Müdür Muavini Sâfi Sümer ve Kahve Çay Ticaret Şubesi Teknik Şefi Rifat Tatarağası'ndan kurulmuştu. Talimatnamenin başkanlığa ait hükmü yerine getirilmediği gibi Rifat Tatarağası da sadece kadrosuzluk yüzünden teknik şef unvanını haiz olup yoksa hakikatte kahve hakkında bir gûna ihtısası bulunmadığından talimatnamenin mütehassıs hakkındaki hükmü de yerine getirilmiş değildir. (Kahve ifade - 56).

Kahve fiyatlarını öğrenmek için İdarenin teşebbüsü 13 Ağustos 1943 tarihinde New - York ateşemize bir telgraf çekmekten ibaret kalmıştır. Ataşe; cevabına o tarihte beher pavınt kahvenin (Pavınt 453 gramdır). Sent olarak fob New - York fiyatlarını gösteren bir liste eklemiştir. (Kahve lef - 142, 141) Bundan başka 1945 yılına kadar İdarenin bir gûna teşebbüsü olmamıştır. Satış İşleri Müdürü Ulvi Yenal, Kahve Çay Şubesi Müdürü Muzaffer Sakıcı'yı Eylûl 1945 tarihinde Brezilya Konsoloshanesine göndererek, Brezilya'da kahve ihracatiyle uğraşan 12 firmanın isim ve adreslerini aldırmışsa da bunlara yazılan mektuplar, Andiryadis'in teklifi üzerine, gönderilmemiştir. (Kahve lef - 61 - 58, ifade 42, 43, 57). 8 Kasım 1945 tarihinde de Brezilya kahve departımanından telgrafla Riyo 3, 4, 5 tipi kahve fiyatlariyle tavsiyeye şayan firma isimlerini sormuştur. (Kahve lef - 45, 46) cevap alınamadığından tesri ettirilmesi 19 Kasım 1945 tarihinde Riyo Elçiliğimizden telgrafla rica edilmişse de bu telgrafın yanlışlıkla Boenes Ayres Elçiliğine çekildiği anlaşılarak 15 aralık 1945 tarihinde telgraf yenilenmiştir. (Kahve lef - 50, 51). Bunun üzerine (Kompania Nasiyonal Kafe'den - Kompania Neşinil Kafe'den) 22 Aralık 1945 Kompani Eşetinin Kafe'den tarihinde gelen bir telgrafta navisert alınmak şartiyle Rio 3, 4, 5 tipi kahvenin fob riyo fiyatının 275 dolâr olduğu bildirilmiştir. (Kahve lef - 47).

Kahve ithalâtçılarından Andiryadis 1943 yılındanberi İdareye kahve satmak yolunda müteaddit teşebbüsleri ve navisert istihsali için de Bakanlıktan tavassut ricaları vardır. (Kahve lef 16, 17 ifade 1, 2). Andiryadis'e verilen cevapta hariçten getirilecek kahvelerin araya mutavassıt sokulmaksızın getirilmesinin mukarrer olduğu navisert için de Bakanlığın tavasutta bulunamıyacağı bildirilmiştir. (Kahve lef 20, 21). Usulü dairesinde Andiryadis'in ev ve yazıhanesinde yapılan aramada elde edilen 2 Temmuz 1945 tarihli bir mektupta Bakanlık nezdinde teşebbüste bulunmak üzere Vâkıf Çakmur'dan da muavenet rica edildiği anlaşılmıştır..

Andiryadis ile 11 Ekim 1945 tarihinde üç bin ton kahvenin Türkiye'ye ithali için navisert alındığına dair Riyo'da bulunan Vivakoa Şirketinden aldığı telgrafı (Kahve lef - 38) Ankara'da bulunan Umum Müdür Hürrem Şeren'e mahrem kaydiyle bildirilerek Rio 3, 4, 5 tipi kahve tonu fob Riyo (Yani Riyo'da gemide teslim) 266 dolârdan teklif yapmış ve New - York - İstanbul navlun 37,5 dolâr olduğunu Brezilya - New - York navlununu sorduğunu herhalde iki navlunun 60 - 65 dolâr arasında olacağını ve fiyatın sâfi olup kâr ve komisyon dâhil olmadığını bildirmiştir.. (Kahve lef - 252).

Telgraftaki mahrem kaydının rakiplere duyurulmaması demek olduğunu Hürrem Şeren, Ulvi Yenal, Muzaffer Sakıcı ifade etmektedirler. Nitekim İdare, bu sebeple bir gûna ilân yapmadığı gibi resen diğer firmalarla da temasta bulunmamıştır. (Kahve ifade - 39, 35 satır 5 - 1 ve 57 satır 33 - 40 ve 71, 65 satır ve 6 ve 94 satır 6 ve 58 satır 13 - 15) mahrem kaydının, kahve işinin başka firmalar tarafından da yapılmasının imkân dâhilinde olabileceğini göstermesi itibariyle nazarı dikkati çekerek işin bilâkis açık eksiltmeye konmasını icabettirirken ve hattâ iki milyon lirayı geçen bir mubayaa olduğu nazara alınarak Brezilya'da da ilân yapılması lâzımgelirken bu cihet işin alâkalı âmirleri Hürrem Şeren, Ulvi Yenal ve Muzaffer Sakıcı tarafından nazara alınmamıştır..

Hürrem Şeren tarafından Bakanlık Tetkik ve Murakabe Reisi Kenan Yalter'e verilen bu telgraf Satış İşleri Müdürü Ulvi Yenal'a bildirilerek «iki bin ton için görüşelim Sadıkoğlu şartları ile navlun âzami olarak kabul, inerse lehimize» mealinde telefonla emir verilmiştir. Bu emri not halinde alan Muzaffer Sakıcı (Kahve ifade - 71) 12 Ekim 1945 tarihinde Andiriyadis'i

davetle sigorta idareye cif İstanbul iki bin ton için teklif istemiştir. (Kahve ifade 32, 57)

Halbuki mütedavil sermaye talimatnamesinin 6 ncı maddesiyle kahve hakkında ayrı bir usul konmamış olduğundan talimatnamenin umumi hükümleri dairesinde beş bin liradan yukarı olan kahve mubayaasının 23 ncü maddeye tevfikan ilân yapılması zaruri idi. Filhakika talimatnamenin 24 ncü maddesi genel müdüre bu zaruretten feragat salâhiyetini tanımakta ise de feragâtı haklı çıkaracak sebepleri Hürrem Şeren gösterememiştir.

Andiriyadis; firmasiyle yaptığı muhabere neticesinde aldığı 6 Aralık 1945 tarihli telgrafa müsteniden 7 Aralık 1945 tarihinde sigorta satıcıya cif bir Türk limanı teslim tonu 317 dolârdan bilmukabele üç bin ton teklif yaparak şifahen mutabık kalındığı dairede doğrudan doğruya cevabın Vivakuaya verilmesini istemiştir. (Kahve lef - 268) Muzaffer Sakıcı, vaziyeti Bakanlık Muamelât Müdürlüğüne telefonla bildirdiği gibi (Kahve lef - 256) dosyasına da 8 Aralık 1945 tarihinde Bakanlığın 2430 ton hakkında emri olduğu ancak çay stokunun azlığından dolayı kahve satışının artığı hakkında bir not koymuştur. (Kahve lef - 253).

Alınacak malın cinsini, miktarını, evsafını ve sevk ve diğer şartlarını idarenin hazırlaması bir emri tabiî iken satıcı gemi tedarikindeki müşkilâtı önlemek maksadiyle iki bin ton yerine üç bin ton kahve alınmasını idareye dikte ettirdiği görülmektedir.

Andiriyadis'in teklifi üzerine mütedavil sermaye talimatnamesinin hükümleri dairesinde bir karar alınmak hiç olmazsa müdürler encümenine müracaat olunarak bir şekil tesbit ettirilmek gerekirken bunlar yapılmaksızın Genel Müdür Hürrem Şeren ve Kahve, Çay Şubesi Müdürü Muzaffer Sakıcı imzalariyle Vivakoaya telgraf çekilerek Andiriyadis vasıtasiyle Riyo 3, 4, 5 tipi üç bin ton kahve Ocak ve Martta sevk edilmek ve 317 dolârdan sigorta bedeli indirilmek üzere yapılan teklifi kabul ettiklerini bildirmişlerdir. Sevkiyat yapılmadığı takdirde akreditif masrafları karşılığı olarak navlun ve mal bedeli yekûnu üzerinden yüzde üç nispetinde banka garantisi verildiği surette de akreditif açılacağından teklifin teyidi ve cif bedelin bildirilmesi istenmiştir. (Kahve lef - 260, 262)

12 Aralık 1945 tarihinde Andiriyadis'in alıp idareye tebliğ ettiği 10 Aralık 1945 tarihli cevabında Vivako'ya evvelki fiyatta yanlışlık olduğunu sigorta alıcıya ait olmak üzere cif İstanbul fiyatın 362 dolâr olduğunu bildirmiştir.

İlk fob 266 ve cif 317 dolâr olarak bildirilen fiyatın bu defa 362 dolâr olarak bildirilmesinin, Andiriyadis'in de ifadesinde söylediği gibi normal telâkkisine imkân yoktur. (Kahve ifade 94). Vivakua 13 Aralık 1945 tarihli Andiriyadis'e gönderdiği diğer bir telgrafında fob Riyo fiyat 306 dolâr olup İdarenin fob veya cif satışlarından hangisini tercih ettiğini sormuştur. (Kahve lef - 277). Bunun üzerine Ulvi Yenal ve Muzaffer Sakıcı imzalariyle 18 Aralık 1945 tarihinde telgrafla ilk fob teklifinin 266 ve navlun 62 dolâr olarak bildirildiğine göre cif fiyat 328 dolâr olacağı bildirilmiştir. (Kahve lef - 40, 275, 276) Vivakua 24 Aralık 1945 tarihli cevabında cif en ucuz fiyat 350 dolâr olduğunu bildirerek derhal cevap istemiştir. (Kahve lef - 285) takip olunan şu seyre nazaran hiç de normal sayılamıyacak olan bu teklifte, mubayaa komisyonundan bir karar veya müdürler encümeninden herhangi bir mütalâa alınmaya bile lüzum görülmeden müsbet cevap verilmiştir. Hürrem Şeren, Ulvi Yenal, Muzaffer Sakıcı imzalariyle çekilen aynı tarihli telgrafta «Malı teslim etmemeniz halinde akreditif masraflariyle zararları karşılamak üzere 31 500 dolârlık, banka teminatı verilmek ve İstanbul'da birinci sınıf bir banka vasıtasiyle en geç 7 Ocak 1946 tarihine kadar bu teminat teyit edilmek ve hepsi yeni mahsul goodbeangreen ve çift çuval ambalajlı olmak şartiyle her tipten biner ton Riyo üç, dört, beş tiplerinden üç bin ton kahve cif İstanbul (Yani bedel ve navlun satıcıya ait olmak üzere) tonu 350 dolârdan kabul edildiği bildirilmiştir. (Kahve lef - 41, 287, 288 ifade - 34, 72).

Beş bin liradan yukarı mubayaalarda karar salâhiyeti münhasıran müdürler encümeninin olup kabul telgrafının çekildiği 24 Aralık 1945 tarihinde böyle bir kararın henüz alınmadığı nazara alınırsa İdarenin salâhiyet harici taahhüt altına konulduğu anlaşılır. Her ne kadar Hürrem Şeren telgrafın çekilmesinden evvel müdürlerin şifahi muvafakatlarının alındığını iddia etmekte ise de böyle bir muvafakat vermediklerini ve hâdiseye karar tarihi olan 27

Aralık 1945 tarihinde muttali olduklarını müdürler müttefikan beyan etmektedirler.

Elde kâfi çay bulunmamasından dolayı artacak kahve ihtiyacını teminen üç bin ton kahvenin mubayaası 24 Aralık 1945 tdrihinde Bakanlığa yazılmıştır. (Kahve lef - 253) halbuki 1944 Bilânçosiyle 1945 yılı işletme hesaplarına göre yapılan bir cetvelin incelenmesinden de anlaşılacağına göre kahve istihlâkinin az olduğu aylarda çay istihlâkinin çoğaldığı vâkı değildir ki, aksinin doğruluğu ileri sürülebilsin. (Kahve lef - 197). Bu tahrirata muhtelif firmaların tekliflerindeki fiyatları gösteren bir cetvel eklenmiştir. (Kahve lef 234). Bu cetvelde yazılı isimler arasında bulunan Vivakua Irmaus hizasına makine ile «Navisert almış olup teminat vermeye hazırdır». ibaresinden başka Tetkik ve Murakabe Âzasından Nevzat Korur tarafından kendi eliyle ve kurşun kalemiyle «Otton Andiriyadis» kelimeleri ilâve olunmuştur. (Kahve ifade - 14).

Alım Komisyonu da aynı günkü toplantısında Bakanlığa yazılmış olduğuna istinaden mubayaa edilecek kahve miktarının üç bin tona iblâğiyle Vivakua'dan yapılmasına karar vermiştir. 139 numaralı komisyon kararında bütün teklifler birer suretle ekarte edildikten sonra; Andiryadis'in evvelâ cif İstanbul 317 bilâhara değiştirilerek 362 dolâr fiyat verip nihayet 350 dolâra indiği ve Ocak ve Mart aylarında sevk olunma şartiyle bir milyon elli bir bin dolâr mukabili 2 051 000 liradan Vivakua'dan mubayaasının muvafık olacağı beyaniyle Müdürler encümeninin tasvibine sunulmuştur. (Kahve lef - 293, 294)

Alım Komisyonu âzasından Rifat Tatarağası ile diğer Sâfi Sümer ucuz fob teklifinde bulunanlara Navisert ve nakliye temin edip edemiyeceklerinin anlaşılması için müddet verildikten sonra karar verilmesini ileri sürmüşlerse de Muzaffer Sakıcı stok mevcudunun tehire müsait olmadığı ve firmalarla telefon muhaberesi yaparak başka bir şey yapamıyacaklarını anladığı beyaniyle kararın hemen alınmasında ısrar etmiştir. (Kahve ifade - 3, 4 ve 21, 22). Halbuki Muhtar Domoko verdiği söz dairesinde 7 Ocak 1946 tarihinde yeni fiyat bildirmiş ve stok mevcudunun ne olduğunu da o sırada Muzaffer Sakıcı'nın bilmediği anlaşılmış olduğuna göre Sakıcı'nın müdahalesi karar alınmadan çekilen kabul telgrafındaki yolsuzluğu önlemek gayretiyle yapıldığı anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Muzaffer Sakıcı harb yıllarında kahve ihtiyacını temin eden (U. K. C. C.) nın artık kahve vermiyeceği yolundaki 5 Ekim 1945 tarihli yazısının isticale sebeb olduğunu beyan ve ifade etmekte ise de bahsolunan yazıda böyle bir kayit olmayıp (Kahve lef - 199) muayyen müddetlerde cevap verilmek ve akreditif açılmak şartiyle yapılan teklife muvafakat olunmadığı surette ilerde yeni teklif yapabileceklerinin temin olunamıyacağı bildirilmiştir. Andiryadis anlaşmasının akdinden sonra 3 . I . 1946 tarihinde Brezilya ve Madagaskar'da bulunan bol kahve stoklarından ihtiyacın tedariki imkânı olduğu beyaniyle yeni teklif yapılamıyacağı adı geçen müessese tarafından bildirilmiştir. (Kahve lef - 202).

Genel Müdür Muavini Ekrem Necmi İnal, ispirto ve İspirtolu İçkiler Müdürü Ömer Refik Yaltkaya, Hukuk Müşaviri Münir Karacık ve Muhasebe Müdürü Baki Bilimer'in bulunduğu 27 Aralık 1945 tarihli Müdürler Encümeni Ulvi Yenal'ın verdiği noksan izahatı dinledikten sonra 24 Aralık 1945 tarihli Alım Komisyonu kararını tasvip eylemiştir. (Kahve ifade - 1, 11, 13, 70, 72, 77, 80) Andiryadis ayni tarihli telgrafiyle tekliflerinin bilâkaydüşart kabulünden dolayı Vivakua'ya tebşirde bulunmuştur.

Her ne kadar, Ulvi Yenal, fiyatın 317 dolârdan 350 dolâra çıkarılması kaabili izah olmamakla beraber elde mukayeseye medar bir esas mevcut olmadığını ve fob tekliflerin ucuzluk hakkında bir fikir vermediğini ve kahvelerin doğru posta teklif edilmesi karşısında ihtiyacın bölünerek alınması hususunda düşünmeye mahal kalmadığını söylemekte ve kararda imzası bulunan diğer müdürler de ayni noktai nazarı dermeyan ile vakit ve imkân bulamadıklarından dolayı tetkik edemediklerini ifade etmekte iseler de 22 Aralık 1945 tarihinde Kompania Neşinil Kafe'den - alınan telgraftan fob Riyo fiyatın 275 dolâr ve daha evvelki tarihi taşıyan muhtar Domoko'nun teklifinden de 272, 77 dolâr olduğunu (Kahve lef - 90 86) ve Riyo - İstanbul navlununun da 60 dolârdan ibaret bulunduğunu idare öğrenmiş bulunmasına göre bildirilen fiyatı mukayese edecek vaziyette bulunuyordu. Fakat bu cihetler tetkik ve mukayese edilmiyerek verilecek izahattan güvenilmiye değeri olmadığı

anlaşılacak olan Andiriyadis'in lûtûfkârlığına sığınılmıştır.

Aramada ele geçen evraka nazaran Andiriyadis, normal piyasa fiyatı üstünde Romanya ve Yunanistan'da yaptığı satışlardan yüzde üç normal komisyondan başka fiyat farkının yüzde 60 ını kendisine ayırtarak intifalarda bulunan bir adamdır. (Kahve lef - 140 - 134).

Andiriyadis 13 Ekim 1945 tarihinde Vivako'ya uçakla gönderdiği bir mektupta Riyo - Newyork navlununun 22,5 Newyork - İstanbul navlununu da 37,5 Dolâr olarak bildirmişse de İdarece fazla görüldüğünü navlun miktarı üzerindeki faydasız münakaşalardan çekinmiş olmak için sigorta hariç cif Türkiye fiyatın bir kalem olarak bildirilmesini istemiştir. (Kahve lef - 121 - 119) Bunun içindir ki, firma, 6 Aralık 1945 tarihli 317 dolârlık fiyatını cif olarak bildirmiştir. Yanlışlıktan bahsile sonradan fiyatın 362 dolâra çıkarılmasına karşı tavassutu istenilen Andiriyadis 17 Aralık 1945 tarihli telgrafiyle Vivako'ya «Tekel telgraf çekiyor, bazı tenzilât yapabilir misiniz? Elinizden geleni yapınız» diye gûya idare lehinde müdahalede bulunmuştu. (Kahve lef - 123 - 122) halbuki ayni gün bir saat sonra ikinci bir telgrafla «Tekel muhakkak bizi tercih edecektir. En kârlı cif fiyatınızı bildirin» tavsiyesinde bulunduğu ele geçen ikinci telgraftan anlaşılmaktadır. (Kahve - lef - 125 - 124) Ayni günde yekdiğerine zıt iki telgraf çekilmesi sebebi aramada ele geçen ve uçakla gönderilmiş olan 17 Aralık 1945 tarihli mektup izah etmektedir. (Kahve lef - 128 - 126) Andiriyadis bu mektubunda 317 dolârın 362 dolâra çıkarılmasından dolayı işi yoluna koyuncaya kadar çok sıkıntı çektiğini araya rakipler karıştığını ancak bunların hep fob fiyat üzerinden teklif yapabildiklerini Tekel İdaresince fiyatın 328 dolâr olması hakkındaki telgrafına tavassutu istendiği için ilk telgrafı çekmek mecburiyetinde kaldığından hakiki vaziyeti bildirmek için ikinci telgrafı çektiğini izah etmektedir. Bu izah ayni zamanda 350 dolârlık yüksek teklifin ileri sürülmesi sebebini de açıklamakta ise de 317 dolârdan yapılan tekliften sonra (362) dolârlık teklifin yapılması sebebi anlaşılamamaktadır.

24 Aralık 1945 tarihli Anlaşma mucibince Vivakua'nın yatırmak mecburiyetinde olduğu teminatın Banko Boavista vasıtasiyle Chase National Bank - Çeyis Neşinil Banka verildiğini firma 7 Ocak 1946 tarihli telgrafiyle idareye bildirmişse de (kahve lef - 310) teminatın yatırılması kâfi olmayıp İstanbul'da birinci sınıf bir banka vasıtasiyle teyit edilmesi yani icabında paranın İstanbul'da tahsil edilebilmesi lâzımgelmekte idi. Halbuki bu şart hiç bir vakit tahakkuk etmemiştir. Her nekadar 14 Ocak 1946 tarihinde İş Bankasından 9 Ocak 1946 tarihli bir mektup alınmışsa da bu mektupta sadece Chase National Bankın mesuliyet deruhte olunmaksızın Banko Buoavisteden aldığı bir telgrafa müsteniden, Riyo'da Tekel İdaresi lehine 31 500 dolârlık bir garanti verilmiş olduğu bildirmiştir. (Kahve lef - 320) İş Bankası da bu mevzuda mesuliyet kabul etmediğini açıkca mektubunda işaret etmiştir.

Kahve fiyatının mütemadi düşüşleri karşısında mütedavil sermaye talimatnamesi hükümleri dışında yapılmış olan anlaşmadan kurtulmak çarelerini arıyan Kahve Çay Şubesi Müdürü Muzaffer Sakıcı, Hukuk Müşavirliğinden verilip teminatın vaktinde teyit şartının ademi tahakkuku bakımından Andiryadis bağlantısının devamına hukukan bir mecburiyet bulunmadığı yolundaki mütalâasından faydalanarak akdin feshiyle yeniden eksiltme yapılması için 22 Ocak 1946 tarihli müzekkeresini vermiştir. (Kahve lef - 326, 344).

Hukuk Müşaviri hâdiseyi sadece müddet bakımından incelemiştir. İzah olunduğu üzere garantinin İstanbul birinci sınıf bir banka tarafından teyit yani tekeffül edilmesi gerekmekte idi. (Kahve lef - 203) nitekim Andiryadis, Vivakoaya gönderdiği 21 Ocak 1946 tarihli mektubunda verilen garantinin istenilen vasıfta olmadığını (Kahve lef - 206 - 204) Çünkü (Csasse National Bank) - Çeyis Neşinil Benk ile İş Bankasının mesuliyet kabul etmediklerini ve Halbuki İdarenin, İstanbul'da ödenmesi mümkün bir garanti aradığını ve akreditifin bu sebeple açılmadığını izah etmiştir.

Hukuki durumun şu vaziyette olduğu sıralarda kahve ithalâtçıları da hergün bir evvelkinden daha aşağı fiyatlar teklif etmektedirler. Meselâ:

Moris Taranto : 11 Ocak 1946 tarihinde Riyo 3, 4, 5 tipi kahveyi sif İstanbul 328 dolârdan 14 Ocak 1946 tarihinde 323,33 dolârdan teklif etmiştir. (Kahve lef - 117, 118).

Muhtar Domoko :7 Ocak 1946 tarihinde fob

New - York 291 dolârdan teklif yapmış ve navlunun New - York İstanbul 25 dolâr olduğunu bildirmiştir. (Kahve lef - 93) 19 Ocak 1946 tarihinde sif İstanbul 328 dolârdan (Kahve lef - 96 - 94) ve 1 Şubat 1946 tarihinde sif İstanbul 318,5 dolârdan teklif yapmıştır. (Kahve lef - 97).

Mustafa Lûtfi Gök : 7 Ocak 1946 tarihinde Riyo 3, 4, 5 tipi cif İstanbul 349, 75 ve 14 Ocak 1946 tarihinde cif İstanbul 315,07 dolârdan teklif yapmıştır. Bu firma, Hürrem Şeren'in katî teklif istemesine karşı 22 Ocak 1946 tarihine kadar muteber olmak kaydiyle sif İstanbul 315,26 dolârdan teklif yapmış ayrıca % 2 komüsyon istemiştir. Bilâhara opsiyon müddetini 23 Ocak 1946 tarihine kadar uzatmıştır. O akşam Vekilin odasından çıkan Ulvi Yenal « Vivakua protesto ediyor kahveyi ondan alacağız » demiştir. Kendisi Bakanı görmek istedikçe dairede olmadığı cevabiyle karşılanmıştır. (Kahve ifade - 104, 105) sonradan verdiği mektuplarla da opsiyon evvelâ 7 sonra 11 Şubat 1946 tarihine kadar uzatmıştır. (Kahve lef - 116 - 98).

Şu izahattan 350 dolârlık Vivakua bağlantısının devam mecburiyeti kalmadığı ve daha ucuz fiyatlar teklif edildiği halde Kahve Çay Şubesi Müdürü Muzaffer Sakıcı'nın ikazına rağmen bir türlü yeni eksiltme yapılması cihetine gidilemediği anlaşılmaktadır.

İzmir'e gönderilmiş olan Genel Müdürün teklifi hattâ malûmatı dışında resen bakan tarafından Satış İşleri Müdür Vekilliği uhdesinde kalmak üzere Genel Müdür Muavinliğine terfi ettirilen Ulvi Yenal tam salâhiyet sahibi olmasına rağmen anlaşmayı feshetmediği gibi fesh hakkındaki Muzaffer Sakıcı müzekkeresini 4036 sayılı Teşkilât Kanununun 22 nci maddesinin (II) fıkrası hükmüne tevfikan müdürler encümenine de göndermemiştir. (Kahve lef - 42).

Ulvi Yenal ve Muzaffer Sakıcı'nın ifadelerinden anlaşıldığına göre (Kahve ifade - 67, 53). İstanbul'a geldiğinde vaziyeti öğrenen eski Bakan, 23 Ocak 1946 tarihinde Bakanlık Hukuk Müşaviri Şemsettin Akçaoğlu'na dosyayı tetkik ettirmiş ve Akçaoğlu'nun aradaki bağlantının devam ettiği yolundaki mütalâasına iştirakle akdin infazını Ulvi Yenal'a ve akreditifin açtırılması için lüzumlu dövizin hemen teminini Bakanlık Tetkik ve Murakabe Âzasından Nevzat Korur'a telefonla bildirmesini Muzaffer Sakıcı'ya emretmiştir. Bunun üzerine Muzaffer Sakıcı Bakanın emriyle birlikte formül dairesinde talepnameye derci gerekli fob ve sif fiyatlara ait malûmatı Nevzat Korur'a bildirmiştir. (Kahve lef - 242).

Ulvi Yenal akdin infazı hakkında telâkki ettiği emri telefonla İzmirde bulunan Genel Müdüre bildirmiştir. Hürrem Şeren'in de teyidine göre İdare Hukuk Müşavirinin yazılı mütalâası karşısında Bakanın emrine iştirak edemiyeceğini Bakan, noktai nazarında musir ise yazılı emir vermesi gerekeceğini Hürrem Şeren cevaben bildirmiştir. Bu cevap üzerine Ulvi Yenal, ertesi gün Bakana emri infaz edemiyeceğini söylemesine karşı Bakanın da peki dediğini ifade etmekte ise de bu cihet teeyyüt etmemiş ve bilâkis ertesi 24 Ocak 1946 tarihinde Bakan, dedikodu olacağından bahsile akreditif açılmamasının temini suretiyle aradaki anlaşmanın feshedilmesinin uygun olacağını beyan ederek Ticaret Vekâletinden şimdilik kaydiyle bir yazı istihsaline çalışmasını telefonla Müsteşarı Hulûsi Aykent'e tebliğ ettirmiştir.

Feshe daha kuvvetli bir sebep olarak böyle bir yazı istihsali çaresini Ulvi Yenal, kendisi bulduğunu ve Müsteşara tebliğ ettiğini ve bundan Bakana bahsetmediğini de ilâve etmekte ise de Müsteşar telefon muhaberesinin Bakan namına yapıldığını söylemekte ve binaenaleyh Ulvi Yenal'ın bu ifadesinin aksi sabit bulunmaktadır. Akreditif açılmasını temin için salâhiyetli Ticaret Bakanlığından döviz istendiği neticeden hemen malûmat verileceği akreditiften evvel yapılmış ve yapılacak masraflardan mesuliyet kabul olunmıyacağı akit tamamlanınca tenzilât yapılacağı hakkındaki vadin not edildiği hakkında Vivakua'ya gûya zarar ve ziyanı önlemek üzere 24 Ocak 1946 tarihinde bir telgraf çekilmiştir. (Kahve lef - 329, 330)

Bakanın İstanbul'a geldiği ve bu muamelelerin cereyan ettiği 22, 23, 24 Ocak 1946 tarihlerinde Andiriyadis'in de bu muamelelere muvazi bazı faaliyetleri olmuştur ki birlikte mütalâası vaziyetin inkişafına yardımı bakımından uygun görülmüştür.

Andiriyadis'in ev ve yazıhanesinde usulen yapılan aramada ele geçirilen evraktan Vivakuaya çekilen 23 . I . 1946 tarihli 3490 sayılı telgrafın telsizle çekilecek kısmı (Kahve lef - 147)

«Bentleyis Second Cod» u ile yazılmıştır. Bu kodun medlûlü olarak yazılan açık İngilizcenin tercümesi «Tekel'in en yüksek şefi buraya geldi. İşi düzelteceğini umuyorum, beni sıkıştırmayın.» şeklindedir. Ancak deşifre olunan kodun asli şekli, «Tekel Bakanı buraya geldi işi düzelteceğimi umuyorum beni sıkıştırmayın» dır. (Kahve lef - 148) Bu telgraf saat 12 yi 15 de telgraf idaresine verilmiştir. Aynı tarih ve saat 16 yı 30 da, telgrafhaneye verilen 3560 sayılı New - York'ta Alfossa'ya aynı kodla çekilen telgraf kopyası altında biri, arasına kopya kâğıdı konulmak ve diğeri doğrudan doğruya makine ile yazılmak suretiyle iki grup İngilizce ibare vardır. Hâkim kararıyle müfettişlerce telgrafhanede yapılan incelemede bu telgrafın, Mehmet Ali Topaloğlu Lâstik Fabrikası başlıklı bir kâğıda yazılarak altı Mehmet Ali imzalı aslı bulunmuştur. (Kahve lef - 153). Bu nüshada, yazıhanede bulunan kopyadaki ikinci grup açık İngilizce metnin mevcut bulunmadığı görülmüştür. Telsizle çekilen kod ibarelerinin deşifre edilmesinde bulunan metin ile telgrafhaneye verilen nüsha zirindeki İngilizce arasında bir gûna alâka görülememiş ancak yazıhanede kalan nüshanın zirindeki ikinci İngilizce ibarenin aynı olduğu görülmüştür. Bu telgraf New - York'ta Alfassoya çekilmişse de asıl muhatap Riyyo'da Vivakua'dır. Ve şöyle yazılmıştır:

«Aşağıdakini lûtfen Vivakua'ya telgrafla bildiriniz. Tekelin en yüksek başının mahrem dostu kendisini görmüştür. Diyor ki akreditif işi nakden 25 bin dolâr verdiğiniz takdirde halledilebilecektir. 25 bin dolâr hakkında anlaşma imzaladık, bu fevkalâde masraf telâkki edilmelidir. Bunun için şu şekli teklif ediyoruz. Yüzde 25 ini ben üzerime alayım. Yüzde yetmiş beşini de siz tekabbül edin. Aksi takdirde işin bozulmasından endişe ediyoruz, muvafakatınızi çok acele olarak şu şekilde telleyiniz. Muvafık olur Vivakua'ya teşekkürlerimizi iblâğ ediniz. (Kahve lef - 154) Bu telgrafın Vivakua'ya telgrafla bildirildiği Alfasso'nun 26 Ocak 1946 tarihli mektubundan anlaşılmaktadır. (Kahve lef - 157, 155).

Yine aynı tarihli bir telgrafla Andiriyadis kendilerine Alfasso vasıtasiyle bir telgraf gönderdiğini Vivakua'ya bildirmiştir.

Andiryadis'in ele geçen muhtıra defterinde bu anlatılanları teyit eden bazı kayıtlar da görülmüştür. 22 Ocak 1946 tarihli sayfasında İngilizce «Kalbim kırık» 23 Ocak 1946 tarihli sayfasında ise Fransızca «Vâkıfa senet imza edildi» cümleleri yazılıdır. (Kahve lef - 160).

Şu telğraflardan ve Andiryadis'in ifadesinden; (kahve ifade - 100).

Bakanın İstanbul'a vardığı 22 Ocak 1946 tarihinde Bakanı ziyaret ettiği anlaşılan Vâkıf'ın (kahve ifade - 84, 68). o gün Yapı ve Kredi Bankası önünde Andiryadis'e tesadüf ederek akreditif meselesini görüştükleri ve verdikleri randevu dairesinde Vâkıf'ın yazıhanesinde buluşarak, akreditif açıldığı surette bakana verilmek üzere Vâkıf'ın otuz bin dolâr istediği ve nihayet 25 bin dolâr üzerinde mutabık kaldıkları ve bakanın akdin devamını Ulvi Yenal'a ve akreditif açılmasını Muzaffer Sakıcı'ya emrettiği 23 Ocak 1946 tarihinde tekrar Vâkıf'ın yazıhanesinde buluşarak Vâkıf'ın, Bakanla görüştüğünü ve akreditifin açılacağını temin etmesi üzerine de 25 bin dolârlık senedin imzalanıp Vâkıf'a verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim ertesi günü Vâkıf, telefon muharebeleri sırasında, «merak etme akreditif behemahal açılacaktır» diye kendisini temin etmiştir. (Kahve ifade - 103).

Andiryadis, muhtıra defterinin 22 ve 23 Ocak tarihli sayfalarındaki yazıların kendisine ait olup kalbim kırık cümlesinin kendisinden para istenmesinden ve senedin verilmesi üzerine diğer cümleyi yazdığını beyan etmiştir.

Yapı ve Kredi Bankası önündeki tesadüften evvel Vâkıf'ın, Tekel İdaresinde Bakanı ziyaret ettiği nazara alınarak akreditif meselesine orada bir suretle agâh olduğu Andiryadis'e tesadüfünde bu malûmattan faydalanmağa kalktığı ve binaenaleyh, Vâkıf'ın tek taraflı hareket etmiş olması vâridi hatır olabilir. Ancak; akreditif açıldığı surette 25 bin dolâr verileceği hakkındaki 22 Ocak anlaşmasının ertesi günü idare hukuk müşavirinin yazılı mütalâasına rağmen eski bakanın idareye gelip anlaşmanın infazını Ulvi Yenal'a ve akreditif açılmasını Muzaffer Sakıcı'ya emretmiş olması ve şarta muallâk olarak verildiği anlaşılan 25 bin dolârlık senet 23 Ocak 1946 da tanzim edilmiştir. Ertesi gün yani 24 Ocakta idareye gelen eski bakanın, bir gün evvelki emri ve kanaati hilâfına anlaşmanın feshine imkân hazırlamağa çalışması

ve bu imkânın şimdilik kaydiyle takyidini tavsiye etmesi arada şayanı hayret bir irtibatın mevcut olduğu şüphesini uyandırdığı gibi Andiryadis'in; bütün bu muameleleri, vukularını mütaakip haber alarak muntazaman firmaya bildirmesi Vâkıf vasıtasiyle mahzarı himaye olduğunu ve binaenaleyh, Vâkıf'ın tek taraflı hareket etmediğinin bir delilidir.

Andiryadis anlaşmasından kurtulmak gayretiyle döviz verilemiyeceği hakkında Ticaret Bakanlığından istihsal olunan 25 Ocak 1946 tarihli yazı (Kahve lef - 244, 245, 351) tetkik ve murakabe âzasından eski bakanın yakını Nevzat Korur tarafından ve elden 26 Ocak 1946 tarihinde Ulvi Yenal'a getirilip verildiği halde (Kahve lef - 164 ifade - 17, 18) alındığı iş hakkında kullanılmamış ve hattâ idare kaydına dahi geçirilmiyerek Ürgüblü'nün istifasına kadar Ulvi Yenal nezdinde saklanmıştır. Bu da fiyatı indirmek için firmasiyle yapacağı temasın icrasına gereken zamanı Andiriyadis'e kazandırmış olmak itibariyle Andiriyadis'in himaye olduğunun diğer bir delilidir.

Nihayet Andiriyadis fiyatını 6 Şubat 1946 tarihinde Mustafa Lûtfi Kök'ün teklifinden bir dolâr noksanına yani 320 dolâra indirince (Kahve lef - 345) Kahve Çay Şubesi bu fiyattan mübayaanın icrasını Satış İşleri Müdüriyetinden istemiş (Kahve lef - 347) hattâ kabul hakkında firmaya bir telgraf da hazırlanarak Ulvi Yenal tarafından imzalanmış ve akreditif açılması Ticaret Bakanlığına yazılmışsa da Mustafa Lûtfi Gök'ün % 1 komüsyon dâhil fiyatını 306, 43 dolâra indirmesi üzerine telgraf çekilmemiş ve akreditif hakkındaki talep geri alınmışsa da mubayaa müzekkeresi 8 Şubat 1946 tarihli Müdürler Encümenine tevdi edilmiştir.

Ulvi Yenal ve Münir Karacığ'ın gayretlerine rağmen 306 dolârlık Mustafa Lûtfi Gök teklifi karşısında Encümen, 320 dolârdan mübayaanın icrası hakkındaki şubesi teklifini kabul edemiyerek 14 Şubat 1946 tarihinde kapalı zarfla kısa müddetli bir eksiltme ilânına karar vermiştir. (Kahve lef - 346) müzakere sırasında görüşülmemiş olmakla beraber yapılan ilânda kahvelerin 10 Mart tarihine kadar yüklenmiş ve sevkedilmiş olması bir şart olarak ilâve olunmuştur. Aramada ele geçen ve Andiriyadis tarafından Vivako'ya yazılan 25 Şubat 1946 tarihli mektupta da gösterildiği gibi (Kahve lef - 185 - 183) bu ilân Vivakua müstesna hiç bir firmanın yerine getirmiyeceği şartları ihtiva ettiği meyandadır. Nitekim 14 Şubat 1946 ihale gününde bütün şartları Câmi Yeğâne teklif Andiryadis'in teklifi olmuştur.

10 Mart yükleme şartının Bakanlıktan ilham edildiği Andiyadis'in aramada ele geçen 12 Şubat 1946 trihli mektubundan anlaşılmaktadır. (Kahve lef - 182 - 180).

Eksiltmenin Vivakoanın eski şartları ile ilân edildiğini Andiryadis ele geçen 9 Şubat 1946 tarihli telgrafında Vivakoa'ya bildirmiştir. Bu telgraf zirindeki metinde «başka kimsenin sizden daha iyi olabileceğini zannetmiyoruz» ibaresi yazılmışsa da kod ile çekilen metinde bu cümle yoktur. Bunun yerine «bu tamamen sizi himaye ediyor» ibaresi vardır.

Yapılan bu işarların olaylarla mütabakatı, ve neticelerin himaye tarzındaki tezahürü telgraf ve mektuplarda mevzuubahs edilen malûmatın kuru bir öğünmeden ibaret kalmadığının delilleridir.

İlân, kahve çay şubesinde hazırlanmış olduğundan, konuşulmıyan şartların ilânından bu Şube Müdürü Muzaffer Sakıcı'nın mesuliyeti vâridihatır olmakta ise de Ulvi Yenal'la Karacık'ın da bu mesuliyette dahlütesirleri olduğu muhtelif beyanlardan anlaşılmaktadır.

Mustafa Lûtfi Kök en ucuz fiyatlarla teklifler yaptığı halde nazara alınmamasından mütevellit iğbirarla 30 Ocak 1946 tarihinde yıldırım telgrafla «müsait tekliflerine cevap verilmediğinden ve kahve mubayaasında Devlet zararına harice fazla döviz çıkarılmasına sebebiyet verildiğinden bahsile Başbakanlığa, Maliye, Tekel ve Ticaret Bakanlıkları nezdinde şikâyette bulunmuştur. (Kahve lef - 211).

Suad Hayri Ürgüblü bu şikâyetin tetkikini müfettişlere havale etmiş ve şikâyet sahibine de derhal cevap vermişse de Başbakanlık ve Maliye Bakanlığının istizahına emir ve talimatı dairesinde hazırlanıp tarafından tashih olunan 12 Şubat 1946 tarihinde gönderilen cevapta stok mevcudu kasten azaltılmak ve aylık istihlâk çoğaltılmak suretiyle acele mubayaa zarureti canlandırılarak Andiryadis anlaşması müdafaa olunmuştur. Ve nihayet işin henüz intaç edilmediği ve yeniden ilân yapıldığı ve işin müfet-

tişlerce tetkik ettirilmekte olduğu yazılarak bir oluptbitti. Mevcut olmadığı anlatılmak istenmiştir. Bütün bu izahata göre;

Mütedavil sermaye talimatnamesi hilâfına Andiryadis'le 3 bin ton kahve anlaşması yapılmıştır.

Andirydis'in teklifindeki mahrem kaydından bu işin başkaları tarafından da yapılması imkânının mevcudiyeti anlaşılmaktadır. Esasen beş bin liradan yukarı alımlarda ilân yapılması zaruridir. İlândan feragatı haklı gösterecek bir sebep yokken iki milyon liralık bir işte ilân yapılmadan anlaşmaya girişilmiştir.

Andiryadis'in telkiniyle ihtiyaçtan fazla mubayaa yapılmıştır.

350 dolârlık teklifin vürudunda mukayese yapabilmeğe medar elde evvelden bildirilmiş fiyatlar mevcut olduğu halde mukayese yapılmıyarak yüksek bedel üzerinden anlaşma aktolunmuştur.

Diğer firmalara müddet verilerek cif tekliflerine intizar edilmesi yolunda ikazda bulunan Mubayaa Komisyonunun diğer iki âzası komisyon reisi Muzaffer Sakıcı tarafından doğru olmıyan beyanat ile iskat olunmuştur.

Firmaların tekliflerinin mahrem kalması icabedeceğini ileri süren Muzaffer Sakıcı, diğer firmalar tekliflerini Andiryadis'e bildirmekten çekinmemiştir.

Andiryadis normal fiyat üstünde avanturya satışlar yaparak fahiş komüsyonlar almağı itiyat etmiş bir komüsyoncudur. Nitekim Romanya ve Yunanistan satışlarından böyle komüsyonlar almıştır.

Andiryadis Mustafa Lûtfi Gök'e baş vurarak rakabeti bertaraf etmeye teşebbüs etmiştir.

Andiryadis bunda muvaffak olamayınca işini Bakan vasıtasiyle görmek üzere Vâkıf Çakmur'a 25 bin dolârlık senedi vermiştir.

Vâkıf Çakmur akreditif açtırmak üzere Bakana verileceği kaydiyle 25 bin liralık senet almıştır.

Şarta ademi riayet noktasından akdin lüzum ifade etmediği hakkındaki Hukuk Müşavirliğinin tahrirî mütalâasına istinat eden Kahve Çay Şubesi Müdürlüğünün Andiriyadis anlaşmasının bozularak yeniden eksiltme icrası yolundaki müzekkeresi Ulvi Yenal tarafından icra olunmamış müdürler encümenine sevkedilmemiştir.

25 bin dolârlık anlaşmanın yapıldığı 22 Ocağın ertesi gün, İdareye gelen Bakan Ürgüblü İdare Hukuk Müşavirinin yazılı mütalâasına rağmen akdin infazını Ulvi Yenal'a ve akreditif açılmasını Muzaffer Sakıcı'ya emretmiş ve alınan senedin şarta muallak olduğunun anlaşıldığı 23 Ocağın ertesi günü de bir gün evvelki mütalâası hilâfına aktin bozulmasına yarıyacak yazının istihsaline çalışmıştır.

Andiryadis anlaşmanın gûya feshine kuvvetli bir sebep hazırlamak üzere Ticaret Bakanlığından şimdilik döviz verilemiyeceği yolunda istihsal olunan tezkereden bir suretle istifade olunmadığı halde Bakan bunun sebebini aramamıştır.

Mevcut şahadet ve yekdiğerini teyit eden şu deliller karşısında eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü ve diğer sanıkların aksine mülâbes iddialarının mukayese ve takdiri Divanı Âlinin cümlei salâhiyetinden bulunmuştur. Bu itibarla :

Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü : İdare Hukuk Müşavirinin yazılı mütalâasını geri aldırmaya çalışmak, Bakanlık Hukuk Müşavirinden maksadına uygun mütalâa talep etmek, İdare Hukuk Müşavirinin yazılı mütalâası hilâfına Andiriyadis anlaşmasının infazını ve bu anlaşma için akreditif açtırmasını emretmek, anlaşmanın devamını ifham edecek tarzda Vivakua'ya telgraf çektirmek, aktin feshini kolaylaştırmak maksadiyle istihsal olunan Ticaret Bakanlığı yazısının istifade edilmemesini aramamak, daha ucuz teklifler yapılmış olmasına rağmen 320 dolârdan Andiriyadis'e ihale icrasını temin için başkasının yerine getiremiyeceği şartlarla eksitme ilân ettirmek;

Genel Müdür Muavini Ulvi Yenal:

Andiriyadis teklifi üzerine Brezilya'da bulunan firmalara teklifte bulunmaları için yazılan ve hattâ imza edilen mektupları göndermemek, Andiriyadis anlaşmasının feshiyle yeniden eksiltme açılması yolunda ait olduğu şube yazısını Bakanın emir ve arzusu üzerine yerine getirmemek ve hiç olmazsa Müdürler Encümenine göndermemek, anlaşmanın feshini kolaylaştırmak maksadiyle istihsal olunan Ticaret Bakanlığı yazısını Bakanın emir ve arzusu dâhilinde muamele mevkiine koymamak, rakip firmalar tekliflerini Andiriyadis'e bildirerek aynı fiyat indirmesini temin için kendisine mühlet vermek ve

daha ucuz teklifler yapılmış olmasına rağmen 320 dolârdan Andiriyadis'e ihale icrasını temin için başkasının yerine getiremiyeceği şartlarla eksiltme ilânı yapılması yolunda Bakanın Kenan Yalter vasıtasiyle yaptığı teblğâtı yerine getirmek;

İdare Hukuk Müşaviri Münir Karacık:

Diğer firmaların tekliflerini Andiriyadis'e bildirmek, verdiği yazılı mütlâa hilâfına Vivakua'ya çekilen telgraf müsveddesini hazırlamak daha ucuz teklifler yapılmış olmasına rağmen 320 dolârdan Andiriyadis'e ihale icrasını temin için başkasının yerine getiremiyeceği şartlarla eksiltme ilân ettirmek yolunda Kenan Yalter tarafından tebliğ olunan Bakanlık emrine uymak;

Bakanlık Tetkik ve Murakabe Heyeti Reisi Kenan Yalter:

Daha uucuz teklifler yapılmış olmasına rağmen 320 dolârdan Andiryadis uhdesine ihale icrasını temin için başkasının yerine getiremiyeceği şartlar eksiltme ilânı yapılması yolunda Bakan tarafmdan verilen talimatı muhataplarına telefonla tebliğ etmek;

Kahve, Çay Şubesi Müdürü Muzaffer Sakıcı:

Firmaların mahrem kalması lâzımgelen tekliflerinden Andiriyadis'i haberdar etmek, 350 dolârlık fiyatın kabulünü alım komisyonundan karar almaksızın Vivakua'ya bildirmek ve riyasetindeki alım komisyonu âzasına yanlış malûmat vermek;

Genel Müdür Hürrem Şeren:

Beş bin liradan yukarı olan kahve mubayaasında bir lüzum ve zaruret ileri sürmeksizin ilân yaptırmamak, 317 dolârlık teklif bulunmasına rağmen 350 dolârlık Vivakua teklifini bilâtetkik ve karar almaksızın kabul ederek firmaya bildirmek.

Bakanlık Hukuk Müşaviri Şemsettin Akçaoğlu;

Bakanın arzusunu yerine getirmek üzere iyice tetkik etmediği bir iş hakkında hukuki mesnetten âri mütalâa vermek suretiyle memuriyet görevlerini kötüye kullandıklarından Türk Ceza Kanununun 240 ncı ve;

Müdürler Encümeni Âzasından Tuzişleri Müdürü Ekrem Necmi İnal, Muhasebe Müdürü Abdülbaki Bilimer, Genel Müdür Muavin Vekili Mehmet Ali Selfur;

Aleyhte neşriyat başlamış olmasına rağmen 8 Şubat 1946 tarihli Encümen toplantısında dosyaları iyice tetkik etmeksizin karar vermek suretiyle görevlerini savsadıklarından aynı kanunun 230 ncu ve;

Komüsyoncu Otton Andiriyadis;

Tekel İdaresinin 1946 yılı 3 bin ton kahve ihtiyacını vermek üzere Yüksek fiyatla yaptığı Anlaşmada akreditif açılmasını teminen Bakana verilmek kaydiyle Bakanın mahrem dostu Vâkıf Çakmur delâletiyle rüşvet teklif eylemek ve bunu sağlamak üzere 25 bin dolârlık senedi imzalamak;

Kereste Tüccarı Vâkıf Çakmur :

Andiriyadis anlaşmasında akreditif açtırmak için Bakana verilmek kaydiyle rüşvete delâlet eylemek ve bunu teminen 25 bin dolârlık senet almak suretiyle aynı kanunun 220 ve 61 nci ve cümlesinin 68 ve 69 ncu maddeleriyle cezaları verilmek ve Bakana tebaan duruşmaları Anayasa'nın 67 ve İçtüzük'ün 176 ncı maddeleri gereğince teşkil olunacak Yüksek Divanda icra edilmek üzere haklarında son tahkikat açılmasının Yüksek Meclisin tasvibine arzına ekseriyetle karar verildi.

Karma Komisyon Başkanı
Ankara
İ. Ezğü

Sözcü
İzmir
Ekrem Oran

Bursa
Erzincan
A. Fırat

Müfettişlerin raporu gereğince dinamit ve hastane işlerinde dahi son tahkikatın açılması fikrindeyim
A. Akgüç

Erzincan	Denizli	Diyarbakır
S. Sağıroğlu	*N. Küçüka*	*F. Kalfagil*
Isparta	Kırklareli	Kırklareli
R. Güllü	*A. N. Kansu*	*Dr. F. Umay*

Rize
Samsun
H. Çakır

İyidere Kereste Fabrikası muhalefet şerhine katılıyorum
Dr. S. A. Dilemre

Samsun
Dr. S. Konuk

Seyhan
K. Çelik

Seyhan
İyidere Kereste Fabrikası muhalefet şerhine katılıyorum
A. M. Yegena

Sinob
Dinamit işinde son tahkikatın açılması fikrindeyim
Y. K. Tengirşenk

Trabzon
F. A. Barutçu

Tutkal işi

Bu işte de eski Bakana sâri bir mesuliyet olmadığı reyindeyiz.

Zira :

1. — Mevcut olduğu beyan edilen bir senelik ihtiyacı karşılıyacak miktardaki tutkalların, kibrit imaline elverişli olmadığı binnihaye sandık imalinde kullanılmak üzere Tekel Genel Müdürlüğüne devredildiği bildirilmiştir.

2. — Stok bulundurmak lüzumunda ittifak vardır. Bunun miktarını, ne kadar zaman için ihtiyatlı bulunmak lâzımgeldiğini tâyin, bir takdir işidir. Şahıstan şahısa değişebilir. Takdirde hata başlıca mesuliyet sebebi olamaz.

3. — 20 ton daha tutkal mubayaası tavsiye edilmiş olsa dahi İdareyi bağlıyan bir emir ve icbar sayılamaz.

4. — Fiyat hakkında hiçbir telkin yapılmadığı sabittir.

Kayseri — Konya
S. A. Feyziağlu — *H. Karagülle*

Ankara
H. O. Bekata
İmzada bulunamadı

Kibrit işi

Yunanistan'da açılan kibrit münakasasını İdareye bildirerek opsiyon alan Fehmi Ataş'ten sonra Zeki Çalık'ın istediği opsiyon verilmiyerek anlaşmalarına teşebbüs edilerek vakit geçirildiği ve Yunan Ticaret Heyetinin talebi opsiyon verildiği bahanesiyle reddedildiği müşahedesine dayanan vazife suiistimaline iştirak edilememiştir.

Şöyleki :

1. — Fehmi Ateş'e opsiyon verilmiştir. İdare bağlıdır. Hukukan bu bağlantıdan rücu edilemez.

2. — Satıcının taaddüdü rakabet doğurur. Rakabet fiyat tenzilini icabettirir. Bu itibarla da ikinci bir şahsa opsiyon verilemez.

3. — Fehmi Ateş ile Zeki Çalık'ın anlaşmalarını tavsiye birbirini baltalamamaları ve satışın temini maksadına mâtuf bir harekettir.

4. — Satışın tahakkuk edememesi; iki rakip firmayı anlaştırmaya teşebbüs suretiyle vakit geçirilmesinden ileri gelmemiştir. Zira her iki firma münakasaya vaktinde iştirak etmiş ve teklif lerini yapmışlardır. İhaleyi tasdika yetkili Yunan iaşe ve İktisat Nazırı ihaleyi tasdik etmemiştir.

5. — Zeki Çalık ifadesinde; iş fantazi bir işti Yapılamazdı. Sonradan Yunanistan'da yaptığım tahkikat ile öğrendim ki; İsveç ve Finlândiye çok ucuz fiyatlarla teklif yapmışlardır, demiştir.

6. — Yunan Ticaret Heyeti ve Yunanistan Hükümeti Tekel Bakanlığına müracaat etmemiştir. Ancak 3 kuruş müdafaa vergisiyle beraber beş kuruşa satılan kibritlerin fiyatı iki kuruş olduğunu ve sekiz kuruşa Yunanistan'a satılmak istenmesi dost ve felâketten yeni kurtulmuş Yunan milletine karşı beklenmediğini ve Yunanlıların Türkiye'nin Millî Savunma masraflarına iştirak edemiyeceklerini bir fikir olarak ileri sürmüşlerdir. Bu fikre Hükümetçe iltifat edilmemiştir.

7. — Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'nün Komisyonumuz verdiği bir emir fotoğrafisine göre işin tesrii katî bir lisanla emredilmiştir.

Suad Hayri Ürgüblü'ye sirayet edebilecek cezalı veya akçalı bir sorumluluk olmadığı reyindeyiz.

Kayseri — Konya
S. A. Feyzioğlu — *H. Karagülle*

Ankara
H. O. Bekata
İmzada bulunamadı

İyidere Fabrikası için muhalefet

Satınalman İyidere Kereste Fabrikasının Tekelin ambalajlık kereste ihtiyacını karşılamak için satın alınmasına ve yapılan keşifler neticesinde tesbit edilen bedelin tediyesinden dolayı Hazinenin zararına bir vaziyet tahaddüs etmediği gibi bilâkis fabrikanın alım bedelini amorti eylemiş ve bugün için faydalı bir durumda olmasına ve bir Bakanın mesuliyetini deruhde eylediği bir İdarenin ve bilhassa daha çok bir işletme idaresi olan Tekel İdaresinin ekonomik yönetimi bakımından kendi ihtiyaçlarını karşılıyacak bir işletme halinde çalışması için teşebbüslere girişilmesi hususunda salâhiyetli olmasına ve bu fabrikanın satın alınmasının herhangi bir şahsı himaye kastiyle ve vazife suiistimali suretiyle alındığına dair hiç bir delil ve emare olmamasına göre hâdisenin memnu bir

fiil addedilmesi için maddî ve mânevi unsurları ihtiva etmediği ve bu cihetten Bakanla diğer alâkadarlar hakkında son tahkikatın açılmasına mahal olmadığı kanaatindeyiz.

Konya	Kayseri
H. Karagülle	*S. A. Feyzioğlu*
Malatya	Samsun
Ş. Tugay	*Dr. S. Konuk*

Tomruk işi

Tekel Muvakkat Kibrit İdaresinin 1943, 1944, 1945 seneleri ihtiyacı olan tomruk mütaahhitlere ihale suretiyle tedarik edilmiştir.

1943 senesi mütaahhidi Fazıl İ. Verdi ve Mahdumları firmasıdır. Bu firma taahhüdünü esasen ortakları bulunan Ferruh ve Nejat İ. Verdi, Mahmut Kefeli, İsmail Baykut ve Vâkıf Çakmur'un kurdukları Tomkal limitet Şirketine devretmiştir.

1944 senesi mütaahhidi yine Tomkal Şirketidir. 1945 senesi mütaahhidi ise Hüsnü Ulustur.

1943, 1944 senelerinde başka firmalardan da tomruk mubayaa edilmiş, başkaca anlaşmalar ve tadiller ile de tomruk alınmıştır.

Tomkal Şirketi taahhütlerini yaparken orman İdaresinden de, hususi orman sahiplerinden de tomruk alarak Kibrit İdaresine teslim etmiş; Hüsnü Ulus, orman işletmelerini Devlet eline aldığından, munhasıran Devlet Orman İşletmesinden Kibrit İdaresine tahsis edilen tomruklarla taahhüdünü yapmıştır. Birinci tomkal hesap tutmadıkları beyaniyle defter göstermemiş ise de ifadelerine göre 200 000 lira kadar kâr, ikinci Tomkal zarar etmiştir. Hüsnü Ulus'un kâr miktarı tesbit olunamamıştır.

1943 senesinde Fazıl İ. Verdi ve Mahdumları namına ihale edilip Ferruh, Nejat, Mahmut Kefeli, İsmail Baykut ve Vâkıf Çakmur'un ortak oldukları taahhüt hakkında aralarında tanzim ettikleri hususi mukavelede diğer şerikler beher metre mikâp teslimat için Vâkıf Çakmur'a 10 lira vermeği kabul etmişlerdir. Vâkıf'ın ayrıca dörtte bir kâr hissesi vardır. Vâkıf bu mukavelede sermaye vermeyi taahhüt etmiş iken mukveleye zeylen konulan maddelerde Vâkıf sermaye vermekten de istisna edilmiştir. Tomkala devredilinceye kadar teslim edilen tomrukların beher metre mikâbı için Vâkıf'a 10 liranın verildiğini ortaklar ikrar etmekte, tutarı 35 000, 50 000 diye neticede ayrılmaktadır.

Tomkal'ın 1944 taahhüdünde Vâkıf'a farklı birşey verilmemiş, birinci Tomkal'dan kârını sermaye olarak koymuştur.

Hüsnü Ulus taahhüdünde, Vâkıf'a beher metre mikâpta 5 lira verileceği ele geçen bir senet müsveddesinden anlaşılmaktadır. Vâkıf ve Hüsnü bu 5 liranın kabul edilmeyen evvelki bir teklife ait olduğunu, birşey alıp vermediklerini ifade ve inkâr etmektedirler.

Kibrit İdaresine karşı yapılan taahhüdat ve irsalât üç sene sürmüştür. Hukuki, malî cepheden, idare ve işletme bakımından, neticelerinin iktisadi olup olmaması yönlerinden cezalı veya akçalı herhangi bir sorumluluğun eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'ye sirayetini tâyin mevzuubahistir. Müfettişlerin tahkikatı bu bakımdan derinleştirmek ve genişletmek yetkileri yoktur. Komisyonumuz bu yönlerden tanık ve sanıkların bilgi ve savunmasını almıştır.

Bu soruşturmada :

Alâka ve vazifelilerden Bedri Martı; ihtiyacı kendisinin tesbit ve teklif ettiğini, mukavele projesini ihalenin kime yapılacağını bilmeden kendilerinin hazırladığını, mukavelenin tatbikını işkâl eden ve hattâ imkânsız kılan çürüklük miktarını Orman Genel Müdürlüğü ile temas ederek 20 santim olarak kabul ve fiyatı ona göre tadil ve tasvibe arzeylediklerini;

Kemal Hakgüder; ihalede Bakanın alâkası olmadığını, kendileri ihale edip tasvibi aldıklarını, tomruğa ait kararların Rifat'ın yırtıp aldığını, Bakanın mukavelenin feshini emrettiğini, mücbir sebep ve zaruretler ile kendilerinin feshetmediklerini, nakliyeyi mütaahhide vermenin doğru olmadığını ve menfi netice verdiğini dokuz ayda 13 000 metre mikâp yerine 3 800 mikâp verildiğini, tomruk ihtiyacının müstacel olduğunu, Bakanın bilmiyerek sürüncemede bıraktığını, kendilerinin istical ettiklerini;

Tevfik Taşçı; orman fiyatlarını bildiklerini,

Hulûsi Aykent; kamyon verilmesi hakkındaki emri Bakanın bulunmadığı bir zamanda imza ettiğini, kendisine Bakan imza etmiyor diye getirilmediğini beyan etmişlerdir.

Diğer taraftan; müfettişler heyeti raporun-

da, mukaveledeki vasıfta uygun tomruk verilmemesinden yüzbinlerce liralık zarar olduğu tecrübe istihsalleri ile sabit olduğu kaydedildiği halde, Bakan savunmasında bir sandık kibrit istihsali için norm olarak 270 desimetre mikâp tomruk sarfı icabettiğini ve eski mallardan 293 - 320 ve istifasından sonra alınan tomruklardan 340 ve Zeki Çalık'ın verdiği tomruklardan 420 desimetre mikâp sarfolunduğu ve bilhassa tomruğun 160 liraya malolduğunu,

Gene müfettişler raporlarında Nisan ve Mayıs aylarında mütaahhidin noksan teslimat yapmasına rağmen Bakanın mukavelenin feshi cihetine gitmediği yazılı olduğu halde, Bakanın 6 haziran 1945 te mukavelenin feshi ve teminatın irat kaydine emrettiğini, bu emri daha birçok vesikalar gibi müfettişlerin almadığını ve İdarenin Orman Genel Müdürlüğünün 12 . III . 1945 tarihli yazısındaki teslimata Haziranda başlanacağını bildirmesi üzerine İdarenin ve Bakanlığın Nisan ve Mayısta teslimatın hayatî ehemmiyetini Orman Genel Müdürlüğüne bildirdiğini, Orman İdaresi 2 Haziran 1945 de tahsisi revirlere tebliğ etmiş bulunduğu ve bunda mütaahhidin kusurlu sayılamıyacağı sebebiyle Bakanlığın emrini İdarenin yerine getirmediğini;

Gene müfettişler raporunda, mütaahhide Bakanın avans verdirdiği izah edilmiş iken Bakanın 28 . V . 1945 ve 25 . VI . 1945 cetvellerinde avans verilemez, avans yok diye avans verilmesini meneylediğini, bunların da müfettişler tarafından alınmadığını,

Müfettişler raporunda Fazıl İ. Verdi firmasının taahhüt ettiği tomruk işi için şerikler arasında akdolunan hususi mukaveleyi arama neticesinde elde ettiklerini kayıt ve gizli mukavelede ve tavsif eyledikleri halde, İsmail Baykut'un yazıhanesinde arama icrası için müsaade talebini havi yazılmış bir yazı, mahkemenin arama kararı ve arama zaptı bulunmaması ve İsmail Baykut ifadesinde münderecatı hakkında izahat verdikleri sonra mukaveleyi teslim eylediğini beyan etmiş.

Müfettişler raporunda; Hüsnü'yü iltizam için ihtiyacın Bakan tarafından şişirildiği ve fazla ihale edildiği tebarüz ettirildiği halde; Bakan on iki ayda 12 bin küsur çöp 6 bin küsür kutu için ki, ceman 18 bin mikâptan fazla tomruk sarfedildiğini savunmuştur.

Fezlekede yer alınıyan ve belirtilen görüşleri değiştirecek ehemmiyet ve kuvvette olan bu ikrar, savunma ve şehadete göre ihtiyaç, sarfiyat, normatif ve tomruk istihlâki tetkik ve vesikalar celbedilmek lâzımgeldiği kanaatindeyiz.

Yukrıda izah ettiğimiz gerekçe, kahve işinde evrak üzerinde yapmak fırsatını bulduğumuz tetkikler, müfettişler fezlekesinde aksettirilen hâdiselerin bambaşka bir ışık altında görülmesine yol açtığı, tomruk işinin de dosyalar üzerinde de tetkiki lâzımgeldiği kanaatini uyandırmıştır. Yüksek Kamutaydan alınan süre daralmış ve üçüncü defa temdit talebine de Komisyonumuz lüzum görmemiştir. Şahsan rey verecek derecede hazır olmadığımız için çekinser kalınmıştır.

Konya	Kayseri
H. Karagülle	*S. A. Feyzioğlu*

Muhalefet

Tekel Genel Müdürlüğü ve Muvakkat Kibrit İşletmesi muamelâtını tahkik eden müfettişler heyetinin fezlekesinde mesuliyeti müstelzim olduğu tebarüz ettirilen hâdiselerin eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'ye sirayeti bakımından Komisyonumuzca yapılan Meclis soruşturması neticesinde verilen karara; sirayet bakımından muhalif ve çekinser kalmamızın sebepleri kısaca şunlardır :

Kahve işi

Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'nün aramalarda ele geçen vesikalarda açık veya kapalı olarak adı geçen yegâne iş kahve işidir : Tahkik konusu olan hâdiseler arasında bu bakımdan önemi büyüktür. Filhakika Tekel İdaresine Riyo'daki Vivakoa İrmaos firmasını temsilen, 3 000 ton kahve teklif eden İstanbul Tüccarlarından Otto Andiriyadis'in evinde ve yazıhanesinde yapılan aramada bulunan ve İstanbul telsiz telgrafhanesinden alınan vesikalardan :

1. — Andiriyadis'in muhtıra defterinin 22 . I . 1945 gününe ait sahifesinde Fransızca (Münkesirim) ve 23 . I . 1945 gününe ait sahifesinde ise İngilizce (Vâkıf'a senet imzaladım) veya Vâkıf'a mektup imzaladım) cümleleri vardır. Andiriyadis bu notları kısaca şöyle izah etmek-

tedir : Vâkıf'a banka önünde rasladım. Kahve işini açtı. Sana yardım edebilirim dedi. Öğleden sonra yazıhanesine gelmemi istedi. İşlerden bahsettim, gelemiyeceğimi söyledim. Ertesi gün saat 11 de yazıhanesine behemehal gelmemi söyledi. Vâkıf'ın işimi bozacağından korkarak aynı gün not defterime (Münkesirim) cümlesini yazdım demiş, Vâkıf Çakmur da bunu teyit eder mahiyette ifade vermiştir. 23 . I . 1945 gününe ait notu için de yine hülâsatan saat 11 de Vâkıf'ın yazıhanesine gittim; benden akreditif açılması için 30 000 dolâr istedi; 25 000 dolara mutabık kaldık. Yazı makinesinin başına geçtim Vivakoa'nın muvafakatı şartına talikan bir mektup yazıp verdim. Demiş, Vâkıf bu mülâkatı ve mektubu inkâr etmiştir; mektup da ele geçmemiştir.

2. — 23 . I . 1945 günü saat 12,15 de Andiriyadis Vivakoa'ya kodla bir telgraf çekmiştir. Altında İngilizcesi yazılıdır. Kod deşifre edildikten sonra metinleri müfettişler tercüme ettirmişlerdir. İngilizce metinde : «Tekelin en yükseği buraya geldi işi düzeltebileceğimi umuyorum beni sıkıştırmayın» yazılı olduğu halde, deşifre edilerek tercüme edilen kod metninde «Tekel Bakanı buraya muvasaalt etti işi düzeltebileceğimi umuyorum beni sıkıştırmayın» yazılıdır. Aynı günde saat 16,30 da Andiriyadis tarafından New - York'ta Edvard Alfasoy'a bir telgraf daha çekilmiştir. Bu telgrafın kopyası yazıhanesinde bulunmuş aslı postaneden alınmıştır. Postaneden alınan telgrafın altındaki İngilizce metinde muhtelif malzeme siparişlerinden, gemiye tahmilden ve saireden bahsedildiği halde, kod ile aynen şunu yazmıştır : «Lûtfen aşağıdakini Vivakoa'ya telgrafla bildiriniz. İnhisarların en yüksek başının mahrem dostu kendini görmüştür ve diyor ki, akreditif işi nakten 25 000 dolâr verdiğimiz takdirde hal edilebilecektir.

25 000 dolâr hakkında bir anlaşma imzaladık. Bu 25 000 dolâr fevkalâde masraf telâkki edilmelidir. Bunun için şu şekli teklif ediyoruz. Bunun % 25 ini ben üzerime alayım, % 75 ini siz tekabbül ediniz. Aksi takdirde bu işin bozulmasından endişe ediyoruz. Muvafakatınızı çok acele olarak şu şekilde telleyiniz : Muvafık usul. Teşekkürlerimizi iblâğ ederiz.» Andiriyadis aynı gün saat 17,30 da Vivakoa'ya şu telgrafı da yazmıştır : «Tekel formaliteleri hazırlıyor, deklâre edilen fiyat fob 288, C, S. F. 350 her iki fiyatı faturanızda mevzuubahis etmenizde bir mahzur var mı? Durum memnuniyet verici. Alfaso'dan telgraf aldınız mı? Andiriyadis» Andiriyadis bu telgrafları da kabul etmektedir ve Vâkıf Çakmur'un bu meblâğı eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'ye vereceğini söylediğini müfettişlere sarih, Komisyonumuzda ise müevvel surette beyan etmiştir.

Suad Hayri Ürgüblü 22 . I . 1945 de İstanbul'a muvasalât etmiş ve ogün Tekel Genel Müdürlüğüne gitmiştir. Tekel binasında Bakan ile Genel Müdür Muavini Ulvi Yenal, Kahve Çay Şubesi Müdürü Muzaffer Sakıcı, Tekel Hukuk müşaviri Münir Karacık, Bakanlık Hukuk Müşaviri Şemsettin Akçaoğlu arasında toplu ve münferit mütaaddit görüşmeler olmuştur. Vâkıf Çakmur'da Bakanı bu sırada ziyaret etmiştir. Vâkıf, bu ziyaretten çıktıktan sonra banka önünde Andiriyadis ile görüşmüş, yukarda izah edilen muhavere olmuş, randevu verilmiş ve ertesi 23 . I . 1945 de 25 000 dolârlık imza edilmiş ve Vivakoa'ya ikisi doğrudan, diğeri Alfaso vasıtasiyle yukarıki telgraflar keşide edilmiştir.

22 . I . 1945 günü Tekel binasında; Satış İşleri Müdürü ve Genel Müdür Vekili Ulvi Yenal Andiriyadis'in temsil ettiği Vivakua ile 350 dolârdan üç bin ton kahve siparişi hakkındaki bağlantıyı, bunun şartlarından olan en geç 7 Ocakta bir Türk bankası tarafından teyit edilmiş garanti şartını, Vivakua'nın 7 Ocakta idareye gelen telgrafında garantinin verildiği bildirilmiş olmakla beraber bir Türk bankasının mezkûr tarihte garantiyi teyit ve tebliğ etmeyip ancak İş Bankasının bunu 9 . I . 1945 tarihinde alıp haber verdiğini söylemiş ve Kahve, Çay Şubesinin daha ucuz teklifler yapıldığı ve Vivakua'nın da garantiyi vaktinde vermediğini ileri sürerek akdin feshini istediğini ve Tekel Hukuk Müşavirinin de akit ile mülzem olmadıkları hakkında yazılı mütalâada bulunduğunu bildirmiş, Umum Müdürün karar vermeden gittiğini ve tereddüdünü izah ederek Bakandan direktif istemiştir. Bakan da garantiyi verdiğini firma gününde bildirmiş iken vasıtanın tebliği geciktirmiş olması bağlantıyı hükümsüz saymaya kâfi gelip gelemiyeceğinde tereddüt ederek bir kere de Bakanlık Hukuk Müşavirinin mütalâası alınmasını tavsiye etmiştir. Bakanlık Hukuk Müşaviri Şemset-

tin Akçaoğlu da hüsnüniyet kaidelerine dayanarak bağlantının devam ettiği, dâva vukuunda tazminat ile idarenin mahkûm olacağı mütalâasında bulunmuş, bunun üzerine her iki müşavir, Umum Müdür Vekili ve Satış İşleri Müdürü Ulvi, ve Kahve, Çay İşleri Şubesi Müdürü Muzaffer Sakıcı eski Bakanın yanına giderek keyfiyeti bildirmişlerdir. Bakan Suad Hayri, Bakanlık Hukuk Müşavirinin mütalâasına iştirak ettiğini beyan ve Ulvi Yenal'a da keyfiyeti İzmir'de bulunan Hürrem Şeren'e bildirip mütalâasını almasını emretmiştir. Ertesi, yani 23 . I . 1945 günü Tekel'e gelen eski Bakana Ulvi Yenal, Hürrem Şeren ile görüştüğünü, Hürrem Şeren'in bağlantının bozulması fikrinde olduğunu söylemiş, Bakan da «Pek âlâ, nasıl istersenız öyle yapın.» (Muzaffer Sakıcı'nın ifadesine göre «Nahoş dedikodular olur, almıyalım..») diyerek diğer işlerle meşgul olmaya devam etmiştir. Komisyonumuzda ifadesi alınırken, Bay Fuad Sirmen'in (Bakan cevabında: Ben Hukuk Müşavirinin mütalâası muvafık ise de idarenin menfati neyi iktiza ettiriyorsa onu yapımız, Umum Müdürle temas ediniz dediğini) yazıyor sualine, Ulvi «evet böyle söyledi» cevabını vermiştir.

24 . I . 1945 günü de tekrar Tekel İdaresine gelen eski Bakan, Genel Müdür Vekili Ulvi Yenal'a şu direktifi vermiştir:

(Bağlantının feshi yüzünden Vivakua'ya tazminat ödemek ihtimalini bertaraf etmek için bir sebep hazırlamak üzere; Tekel Müsteşarı Hulûsi'ye benim namıma telefon et. Ticaret Bakanlığı Müsteşarı Cahit Zamangil'i görsün. Benim selâmımı da söyliyerek, daha ucuz kahve teklifleri alındığını, yeni teklifin 100 000 dolâr kadar Hazine lehine fark yaptığını bildirsin. Dört aylık stok bulunduğundan bahisle akreditif talebimizi reddettirsin. Red cevabında «Şimdilik» kaydını da koydursun.) Bu husus, Tekel ve Ticaret Bakanlıkları müsteşarları Hulûsi Aykent ve Cahit Zamangil'in ve Teftiş Heyeti Reisi ile Muzaffer Sakıcı'nın şahadetleri ile sabittir.

Eski Bakanın arzusuna uygun olarak Ticaret Bakanlığı talebi 25 . I . 1945 te reddetmiştir. Yine ayın 24 ünde akdi bozmak için diğer bir zemin hazırlamak üzere Vivakua'ya Münir Karacık ile beraber ve bizzat tashih ederek şu telgrafı yazdırmıştır.

(Akreditif alabilmek için salâhiyetli Ticaret Bakanlığına başvurduk. Müracaatın neticesinden sizi hemen haberdar edeceğiz. Akreditif alınmadan ve size bildirilmeden yapılan ve yapılacak olan masraf ve saireden dolayı mesuliyetimiz olmıyacağı tabiîdir. Akit tamam olunca lehimize bir tenzilât yapılması imkânının araştırılacağı hakkında vadiniz not edilmiştir).

Şu vakıa ve vesikalar tahlil edilince varılacak neticeler şunlardır :

1. — Eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'nün Bakanlık Hukuk Müşaviri Şemsettin'in mütalâsına iştirak ederek akdin infazı lâzımgeldiğini söylediği 22 . I . 1945 de Andiryadis le Vâkıf arasında mahdut anlaşma olmamıştır. Anlaşmanın vukuu ve imzası muhtıra ve telgraf münderecatları ve Andiryadis'in ifadesiyle sabittir ki, 23 Ocakta olmuştur. Demek ki, Bakanın 22 Ocakta vâkı «akit bakidir» mütalâası ile birgün sonra yapılan anlaşma arasında bir irtibat yoktur.

2. — Andiryadis 23 Ocakta saat 11 de Vâkıf Çakmur'un yazıhanesine gitmiş, pazarlık neticesinde 25 bin dolârlık anlaşmayı imza ederek Vâkıfa verilmiş ve temsil ettiği firmaya ikisi doğrudan, birisi Alfose vasıtasiyle yukarıda metinleri yazılı üç telgrafı çekmiştir. Bir taraftan Vâkıf'ın yazıhanesinde bu pazarlık ve anlaşma yapılarak imza olunduğu, Riyo ve New - York'a telgraf keşide edildiği sırada, diğer taraftan Tekel binasında da muhtelif işler üzerinde çalışmakta olan eski Bakan Ürgüblü'ye Ulvi Yenal Hürrem Şeren ile vâkı telefon muhaberesini anlatmış, Bakan da « Peki vazgeçilisin; demiştir. Bakan Vâkıf Çakmur'un Andiryadis ile yapmakta olduğu temas ve anlaşmadan haberdar olsa idi, bir karar vermeden İzmir'e giden Hürrem Şeren'in tereddüdünü Ulvi Yenal Bakana söylediği zaman Bakan « Pekâlâ, işinize geleni yapın ... » diye akdin bozulmasını terviç etmezdi. Bu da Vâkıf Andiryadis anlaşması ile Bakanın hareketleri arasında irtibat olmadığını göstermektedir.

3. — 23 Ocak 1945 de anlaşma yapılmış, akreditif açılmasını temin için Vâkıf'a 25 000 dolârlık senet verilmiş, Vivakua'ya da tel çekilmiştir. Suad Hayri Ürgüblü, Vâkıf'ın Andiryadis'e ifadesine göre, o akşam Vâkıfın evindeki bir aile toplantısına da iştirak etmiştir. Eğer Vâkıf'ın Andiryadis ile temas ve Anlaşması Ür-

güblü'nün arzusu ve malûmatı altında cereyan etmiş ise neticeyi elbette öğrenmiştir. Yapacağı şey, akreditif küşadı için daha evvel Ticaret Bakanlığına vukubulan müracaatın intacını terviç etmekten ibarettir. Halbuki Bakan Suad Hayri Ürgüblü, Vivakua ile olan bağlantının tazminatsız feshini sağlıyabilmek maksadiyle 24 Ocak 1945 te Tekel Müsteşarı Hulusi Aykent'e akreditif talebinin reddini temin için Ticaret Bakanlığında ve müsteşar Cahit Zamangil nezdinde teşebbüse geçmesi için emir vermiş ve bu emir dairesinde talep 25 Ocakta reddedilmiştir. Bu da, Vâkıf - Andiryadis Anlaşması ile eski Bakanın birgûna alâkası bulunmadığının açık ve katî bir delilidir.

4. — Bakan 24 Ocakta akdin bozulmasını teminen Vivakua'ya da telgraf yazılması hakkında direktif vermiştir. Bu direktife uyarak şubesi telgraf müsveddesini yazmış, Hukuk Müşavirine göstermiş, Müşavir telgrafın maksadı temine kâfi gelemiyeceğini görerek Müdürler Encümeninde bulunan Ürgüblü'ye götürmüş, Ürgüblü el yazısiyle tashih ettikten sonra Vivakoa'ya çekilmiştir. Telgrafta akreditif küşadı için salâhiyetli Ticaret Bakanlığına müracaat edildiği, neticenin bildirileceği, akreditif açılmadan ve bildirilmeden yapılan ve yapılacak olan masraflardan ve saireden İdarenin mesuliyet kabul etmiyeceği, akit tamam olursa, fiyat tenzili hakkındaki vâdin not edildiği bildirilmekte ve bu suretle akdin tamam olmadığı satıcıya anlatılmaktaydı. Bu vesika da Bakan Suad Hayri Ürgüblü'nün Vâkıf Çakmur'un teşebbüs ve hareketleriyle hiçbir alâkası olmadığını gösteren kesin delillerdendir.

5. — Vâkıf, Bakanın İstanbul'a geldiğini gazetelerden veya herhangi bir suretle öğrenerek 22 Ocakta Tekel binasında Suad Hayri Ürgüblü'yü ziyaret etmiştir. Bu ziyaret esnasında, kahve mevzuunu ve bu hususta tereddüt ve mütalâaları öğrenmek fırsatını bulan Vâkıf, Suad Hayri Ürgüblü'ye intisabını ileri sürerek Andiriyadis'i dolandırmayı göze almış ve hareket geçmiştir. Vâkıf, şahsi menfaati için dostunu, akrabasını, şeriklerini aldatan bir adamdır. Yakın akrabaları, ortakları olan Fazıl İ. Verdi ve Mahdumlarını da aldatmıştır. Filhakika, bunlarla Tomkal Limited'in şeriki olduğu halde, Hüsnü Ulus ile anlaşmış, Tomkal'ın teklifini beraberce hazırlamış, imza etmiş, bizzat götürüp Kibrit İdaresine vermiş ve Hüsnü Ulus'a da daha müsait teklif yaptırarak onları atlatmış ve müzayedeye fesat da karıştırmıştır. Bunları yapabilen Vâkıf'ın, ziyaret sırasında kulak misafiri olarak nasılsa öğrendiği kahve işinden dolayı Bakanın arkadaşlığını istismar ederek Andiriyadis'i dolandırmaya kıyam etmesi pek tabiîdir.

6. — Andiriyadis'in 22 Şubat 1946 tarihinde Joe namında birisine yazdığı mektubun aramada ele geçen kopyasında kahve işi hakkında Genel Müdürlüğün leh ve aleyhinde tefsire müsait geniş bilgi verildikten sonra; «Ben şahsan Bakanın yukarıdaki yolsuzluklardan mesul olduğuna inanmıyorum, çünkü inhisarlar bir tek Bakanın müessir bir tarzda kontrol edebileceğinden daha çok büyük bir teşkilâttır» denilmekte ve bir yerinde de «Şerefim üzerine temin ederim ki, İnhisarlar İdaresinde veya Bakanlıkta hiç kimseye bir tek lira bile vermedim ve bu neviden hiçbir teklifle karşılaşmadım» demektedir. Tercümesinde mevcut olmıyan fakat zaptedilen kopyasında «Bir sureti Vivakua'ya gönderilmiştir.» meşruhatı vardır.

Bu mektup dosyada mevcuttur; teftiş heyeti fezlekesinde tetkik ve tahlil konusu yapılmamıştır. Münderecatı Vâkıf'ın kendisine nameşru menfaat teminine çalıştığı hakkındaki kanaatimizi teyit eder.

7. — Satış İşleri Müdürü Ulvi Yenal; Andiriyadis'in telgrafına göre üç ihtimal var :

1. Andiriyadis firmasını dolandırmak istemiş;

2. Birisi haber almış 25 000 dolâr dolandırmak istemiş;

3. Yahut biz ortağız...

Bu ihtimalleri müfettişlere söyledim, yazmalarını rica ettim; yazmadılar demiştir. Bu üç ihtimalden üçüncü ihtimal olan alâkalıların ortaklığını müfettişler tamamiyle reddetmektedirler. Yukardaki izahata göre Vâkıf'ın dolandırmak istemiş olduğu ihtimali tahakkuk etmektedir. Andiriyadis firmasını dolandırmak istemiş olması ihtimalini de mütalâa faydalıdır.

Dosyada Andiriyadis'in Vivaku'ya yazdığı bir mektupta; Andiryadis Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'ya yaptığı kahve satışlarını hikâye etmektedir. Vivakua'nın bildirdiği fiyattan fazlaya satmıştır. Arada farklar husule

gelmiştir. Bu farkı fiyatın % 60 ının normal % 3 komüsyonu ile birlikte kendisine verilmesini % 40 ın Vivakua'ya bırakılmasını ve Amerikada hesabı carisine yatırılmasını istemektedir.

Andiriyadis, alıcıya, satıcının razı olduğu fiyattan fazlaya satıp farkından istifade ettiği gibi, satıcıyı da nameşru tediye lüzumuna ikna ederek dolandırabilir.

Kahve işinin bu safhasına takaddüm eden işlerle sonraki inkişafı tahlil edildiği takdirde dahi, herhangi bakımdan eski Bakana sirayet edebilecek cezai ve hatta malî bir mesuliyet müşahede ve tesbit edilemez; zira:

Kahve mubayaası, Tekel İdaresine aittir; Tekel İdaresi şahsiyeti maneviyeyi haizdir. Bakanlık, akreditif açılma safhasında alâkalanmaktadır. Bakanlığın yazıları bir tavsiye mahiyetindedir. Alâkalılar biz işimizin icabına göre hareket ederiz, Bakanlık emir veremez demektedirler.

U. K. C. C. İngiliz teşekkülü kahve veremiyeceğini bildirdikten sonra ilk müspet teklif yapan Andiriyadis'tir. Andiriyadis ilk teklifi Hürrem Şeren'in şahsına hitaben yazdığı mahrem işaretli 11 . X . 1945 tarihli telgraf ile Fop 266 dolâr üzerinden yapılmıştır. Hürrem Şeren'in bu telgraf üzerine verdiği emir ile Andiriyadis ile idare arasında temas başlamış, Andiriyadis'ten sif 317 dolâr üzerinden ikinci teklif alınmıştır. Bu teklifi Hürrem Şeren kabul etmiş Vivakua'ya kabulü havi telgraf keşide etmişti. Vivakua fiyatta hata olduğundan bahisle fiyatı 362 dolâra çıkarmış, ve bilâhara 350 dolâra inmiştir. Bu çıkış ve iniş sırasındaki muhabere ve muameleyi Hürrem Şeren idare etmiş, 350 dolâr üzerinden 3 000 ton kahve teklifinin kabulüne dair Müdürler Encümeninden karar dahi almadan Hürrem Şeren Vivakua'ya kabul telini yazmış, akreditif açtırılması için de Bakanlığa müracat etmiştir. Bu sırada Mustafa Lûtfi Gök 7 Ocak 1946 tarihli ilk teklifini Hürrem Şeren'e yapmış, bizzat görüşmüşlerdir. - Bu tarih Vivakua'nın garanti vereceği en son gündür ve vermemiştir. - Teklifin vuzuhsuzluğu hasebiyle vazıh, katî ve ucuz teklif getirmesini Hürrem Şeren Mustafa Lûtfi Gök'ten istemiştir. Mustafa Lûtfi Gök 14 . I . 1946 tarihinde 321 dolârlık katî teklifini Hürrem Şeren'e vermiştir. Ucuzluk, vasıf, garanti, yükleme ve ferm oluşu bakımlarından muvafık bir tekliftir. Vivakua'nın 7 Ocakta garantiyi vermediğinden ve ucuz teklif de yapıldığından bahisle Vivakua akdinin bozulmasını aynı gün Kahve Çay Şubesi Müdürlüğü istemiştir. Hürrem Şeren, Mustafa Lûtfi Gök'e teknik bir meselenin halli lüzumunu ileri sürerek, 17 Ocak akşamına kadar size cevap vereceğim demiştir. - Bu cihet Mustafa Lûtfi Gök'ün Hürrem Şeren'e verdiği ve kahve lef 102 de mevcut 18 . I . 1946 tarihli istidada yazılıdır. - 16 Ocak ise Hukuk Müşaviri Vivakua akdiyle mülzem olmadıklarını tahriren bildirmiştir.

Hürrem Şeren'in, Mustafa Lûtfi Gök'e bahsettiği teknik mesele hakuki ihtilâf olsa gerek; ve bu da halledilmiştir. Hürrem Şeren Vivakoa'ya veya mümessili Andiryadis'e akdi bozduğunu pekalâ bildirebilecek durumdadır. Elinde 321 dolârlık ferm bir teklif de vardır. Teklif sahibi Mustafa Gök'e teknik meseleyi halledip 17 akşamına kadar cevap vereceğini de vadetmiştir. Hürrem Şeren vadini, vazifesini, kanunun ve idare menfaatlerinin icabını yerine getirebilecek imkân ve şartlara, salâhiyet ve kudrete malik iken yapmamış, İzmir tütün piyasası ile alâkalanması için Bakanlıktan aldığı emir üzerine 20 . I . 1946 da İzmir'e gidişini siper olarak kullanmağa başlamıştır. Satış İşleri Müdürü Ulvi Yenal; 14 Ocak 1946 da Mustafa Lûtfi Gök'ün 321 dolârlık ferm teklifi geldiğini ve Hukuk Müşaviri teminatın vaktinde gelmediğinden akit ile mülzem olmadıkları mutalâasını bildirdiğini, buna karar veremediklerini ve Umum Müdürün karar almaktan korktuğunu, ayın yirmisi gelip Umum Müdür İzmir'e gideceği sırada işin mühim olduğunu söyliyerek, nihai kararı vermesini istediğini ve Umum Müdür Hürrem Şeren'in «İzmir'den telefonla konuşuruz» diye nihai kararı vermeden İzmir'e gittiğini söylüyor.

Hürrem Şeren, İzmir'e gitmesi için sebep olmadığı kanaatinde olduğunu, Bakanın kendisini uzaklaştırmak istediğini zannettiğini, gayri mantiki emirlerine, müdahalelerine mâni olmaması için gönderildiğini iddia etmektedir. Bakan ise, İzmir tütün piyasasından Amerika'lıların çekilmesi üzerine tahaddüs eden vaziyet hakkında aldığı telgraf, İzmir Valisi Şefik Soyer'le vâki telefon muhaberesi, Meclis koridorunda Başbakan ve Faik Kurdoğlu, Feyzullah Uslu, Kâmran Örs ve kendisi aralarında geçen ko-

nuşmada vaziyete hâkim olacak bir zatın gönderilmesi lüzumunun hissedilmesi üzerine Hürrem Şeren'in İzmir'e hareketini tensip ve emir ettiğini ifade etmektedir. Satış İşleri Müdürünün nihai karar vermesini istemesine ve M. Lûtfi Gök'ün mükerrer müracaatlarına rağmen Hürrem Şeren'in vazifesini yapmamış olması ve Vivakoa ile zuhur edecek hukuki ihtilâftan İdarenin zarar göreceği endişesinden - yakın ihtimal budur - yahut Mustafa Lûtfi Gök veya Andiryadis'ten biriyle anlaşma arzusundan - bu ihtimal uzakçadır - ile gelmiştir.

Hürrem Şeren'in bu kanunsuz ve şüpheli hareketlerini, hiç değilse ihmalini setir için eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü hakkında imale ve şüpheli bir lisan kullandığı anlaşılmaktadır.

Malûm olduğu üzere:

A — Dünya piyasasını, fiyat hareketlerini Genel Müdür ve idare ettiği teşilât takip edip aramak mecburiyetindedir. Buna Satış İşleri Müdürlüğü tevessül etmiş ve 12 firmaya mektup yazmış; bu mektuplara Andiryadis'in mahrem işareti ile Genel Müdür Hürrem Şeren'e çektiği tel ile vâkı teklifi ve bunu takib eden diğer teklifleri sebebiyle gönderilmemiştir.

B — İhtiyacı ve mubayaa miktarını Kısım Müdürünün Genel Müdürlüğe teklif etmesi ve Genel Müdürlüğün de Müdürler Encümeninden karar alarak tesbit eylemesi lâzımdır. Bütçe tahminlerine göre Bakanlığın bildirdiği miktardan 700 ton kadar fazla mubayaayı Andiryadis'in isteği üzerine Tekel kabul ve terviç etmiş, Bakanlığa da bildirmiştir.

C — Mubayaa şartlarını Genel Müdür tâyin eder. Şartlar daima Andiryadis tarafından ilham edilmiş, Genel Müdürlük kabul etmiştir.

D — 5 000 liradan fazla mubayaalar için ilân lâzımdır. İlândan sarfınazar etmek yalnız Umum Müdürün salâhiyeti dâhilindedir. İngiliz'lerin «Brezilya'dan kahve alınabilir, artık biz veremiyeceğiz» demeleri, Andiryadis'in ve Âkif Sadıkoğlu'nun ve bundan sonra da Mustafa Lûtfi Gök'ün, Muhtar Domoko, Hâzim Tamer taraflarından teklifler yapılması ilân halinde yeni tâlipler çıkacağını gösterdiği halde, Genel Müdür Hürrem Şeren ilân yapmamış ve Ulvi Yenal'ın ifadesine göre Müdürler Encümenince ilân kararı verilen 8 Şubat 1946 tarihinde Hürrem Şeren 7 Şubat 1946 tarihiyle Andiryadis telifinin kabulüne dair bir karar yazılmasını istemiştir.

E — Andiryadis 317 dolârlık teklifinden telgrafta hata olmuştur diye rücu ederek 362 ve bilâhara 350 dolâr teklif ettiği zaman, National Kafe Fob fiyatın 275 olduğunu bildirmiş, Muhtar Domoko 272,77 ve Hazım Tamer 233,33 - 5 numara - teklif yapmış ve navlunun 60 dolâr olduğu hakkında bilgileri bulunmuş olduğu halde Hürrem Şeren istical ederek, yani mubayaa komisyonundan ve Müdürler Encümeninden karar almadan 350 dolâr üzerinden Vivakua'ya kabulünü bildirmiştir.

F) 350 dolârlık teklifin kabulüne dair olan telgraftaki garanti şartı tahakkuk etmemiş ve 14 . I . 1946 tarihinde müddetle mukayyet olarak Mustafa Lûtfi Gök 321 dolârdan teklif yapmıştır. Bu teklifi alan Hürrem Şeren 17 akşamına kadar cevap vereceğini söylediği halde ucuzluğunu müddetle mukayyet olmasını nazara almıyarak cevap vermemiş, Vivakua akdini bozmamış ve İzmir'e giderken Ulvi'nin talebine cevaben «İzmir'den telefonla konuşuruz» demiştir.

G) Tek salâhiyet sahibi ve mesul Genel Müdür. Eski Bakana sirayet edebilecek mesuliyet yoktur.

Bu devre Hürrem Şeren'in İzmir'e gittiği 20 . I . 1946 ve eski Bakanın İstanbul'a muvasalat ettiği 22 . I . 1946 tarihine tekaddüm eden safhalardır. Bakanın İstanbul'a vardırğı 22 . I . 1946 dan Ankara'ya döndüğü 27 . I . 1946 tarihine kadar olan muameleleri ihtiva eden ikinci safha yukarıda hulâsa edilmiş ve eski Bakanın durumu izah olunmuştur.

Üçüncü safhayı Bakanın Ankara'ya dönüşünden istifası tarihine kadar cereyan eden hâdiseler teşkil etmektedir.

Bu hâdiselerin başlıcaları İzmir'den dönen Murakabe Heyeti Reisi Kenan Yalter'in Andiriyadis ile teması, Andiriyadis'in 320 dolâra inişi, Mustafa Lûtfi Gök'ün 321 dolârlık teklifini teyit etmesi, Genel Müdürlüğü protesto eylemesi, Başbakanlık ve Bakanlıklara şikâyeti ve nihayet 305 dolâra inmesi, kısa müddetle ilân, neşriyat ve istifadır.

Garanti geç gelmiş olmakla beraber, gününde verildiğini Vivakua'nın telgrafla bildirmiş olması hasebiyle kâfi bir fesih sebebi olamıyacağını Bakanlık Hukuk Müşavirinin bildirmesi, bu keyfiyetin Vivakua'ya ihbarının ihmal edilmesi, ak-

reditif talebi reddedilmekle beraber akreditif açılması için teşebbüse geçilmiş olmaması ve ticaret Müsteşarı Cahit'in reddin feshe sebep olamıyacağı hususunda nazarı dikkati çekmiş olması gibi hukuki sebeplerden dolayı idarenin bir zararla karşılaşmaması endişesi idareye hâkimdir. Eski Bakanda da bu endişe mevcuttur.

Bakan Suad Hayri, kahve işlerinde salâhiyet sahibi Kenan Yalter'e Ankara'ya gelmesini tavsiye ederek 27 Ocak 1945 te Ankara'ya dönmüştür.

Yeni bir teklif daha alarak eski teklifi iptal ettirme konusu üzerinde idarede konuşmalar olmuş, Kenan Yalter de eskiden tanıdığı Andiriyadis ile temasa geçerek binnihaye 320 dolâra inmesini temin etmiştir. Bu teşebbüsü, rakip firmalar Andiriyadis'i himaye ve iltizam olarak iddia müfettişler de kabul etmekte iseler de; teşebbüs idare lehine yapılmış bir harekettir. Bunda eski Bakana atfedilebilecek bir kusur mevcut değildir.

Andiriyadis 320 dolâr teklif ettikten sonra Mustafa Lûtfi Gök'ün fiyatını 321,5 dolârdan 305 dolâra indirmesi de idare lehine hareket edildiğini ve idare menfaatine bir netice doğurduğunu ispat eder.

Andiriyadis'in evinde ve yazıhanesinde yapılan araştırma esnasında ele geçen İngilizce mektuplardan 29 . I . 1946 da Vikaua'ya ve 25 . II . 1946 da Joe'ya yazdığı iki mektuptan alınan şu ibareler bu görüşü teyit eden delillerdendir.

29 . I . 1946 tarihli mektupta; garantinin geç geldiği, Geys Nasyonal Bank ile İşbankasının mesuliyet deruhde etmediği, gecikmenin bir ihtilâf noktası teşkil etmediğini, Hukuk Müşavirlerinin müttefikan akdin tamam olduğunu ve taahhüde sadık kalmak icabettiğini bildirdiklerini, ancak gecikmenin ucuz tekliflere yol açtığını, Tekelin Riyo piyasasını tetkike koyulduğunu, 317 dolârlık teklifin hakikî piyasa fiyatına uygun olduğunu 362 ve 350 dolâra fiyat yükseltilmesinin ihtikâr ve spekülâsyon olması lâzımgeldiğini kaydettikten sonra, «Bu işi inceden inceye tetkik için Ankara'dan iki memur geldi (Birisinin Kenan Yalter olduğunu Andiriyadis ifadesinde beyan etmiştir), bunlar Ticaret Bakanlığı döviz talebini reddetti, bu katîdir. Bu fiyata göre döviz müsaadesi vermez dediler. Ben bir bakanlığın işini diğer bir bakanlık bozamaz, kabulünüz katî idi, şarta muallâk değildi dedim. Yaptığınız büyük masrafları bildirdim. İnhisar İdaresinin 250 bin dolârlık bir dâva ile karşılaşacağını ve kaybedeceklerini söyledim.

Müdürler dâva vukuunda vaziyetlerinin son derece müşkül olacağını söylemekle beraber, iş bu mecraya dökülürse ihtikârdan dolayı Brezilya Hükümetine aleyhinizde müracaatta bulunacaklarını beyan, beni de beş sene ağır hapis cezasını müstelzim ecnebi parası üzerinden fevkalâde para kazanmak suçu ile tehdit ettiler. 315 - 320 dolâr üzerinden teklif yapmazsak benimle ve sizinle bir daha iş görmiyeceklerini söylediler. Eğer dostane hal şekli olarak teklif ettikleri 320 dolârdan kabul ederseniz, sizin Brezilya'da resmî mütaahhit olmanız yolundaki teklifimizi nazara almaya hazırdırlar.» denilmekte olduğu gibi Joe'ya yazdığı mektupta da hâdiseleri hikâye ettikten sonra «Bu sırada kahve ucuzladı ve yine tüccarlar daha aşağı fiyatla teklifler yaptılar. İnhisarların üç müdürü Şubat başında beni dairelerine çağırdılar ve burada uzun bir münakaşadan sonra ton başına otuz dolâr ceman 90 000 dolârlık hususi bir tenzilâta delâlet edip etmiyeceğimi, istikbaldeki işleri göstererek ve Vivakua'yı kendilerinin Brezilya'da tek ve resmî mütaahhidi yapacaklarını vadederek sordular. Hattâ diyebilirim ki, sormadılar, yalvardılar.» denilmektedir. Müfettişler fezlekesinde yer almıyan ve aramada elde edilen bu vesikalar fiyat tenzili teşebbüslerinin iyi niyetle vukuunun açık delilleridir.

Diğer bir mektubunda Andiriyadis Vivakua'ya «biz İnhisarlar İdaresinin mutlak itimat ve tercihine mazharız. Fakat bu demek değildir ki, biz Hükümet tesisini açıkça Hükümet menfaatları aleyhine sevkedebiliriz.» demekte 21 Ocak 1945 tarihli mektubunda ise Vivakua'yı fiyat yükseltmesinden dolayı muahaze ettikten sonra (Kendi istihbarat şebekemiz) den (Hususi ve mahrem) aldığım malûmat diye tafsilât vermekte ve «Bu işte sizin için yegâne (Siyah nokta) 317 dolârlık teklifinizdir ve bundan dolayı İnhisarlar İdarecileri sizi kolay kolay affetmemektedirler» diye mektuba son vermektedir.

Binaenaleyh Kenan Yalter'in İzmir'den dönüşünde kahve işiyle meşgul olması, yeni tek-

lif alarak evvelki teklifi iptal ettirmek ve bu suretle bir dava vukuunda yeni sebep elde bulundurmak için teşebbüste bulunması fena niyetin değil hüsnüniyetin bir tezahürüdür. Kaldıki, bu teşebbüsleri Bakanın suiniyetine hamledebilecek ortada hiç bir emare mevcut değildir. Satış İşleri Müdürü İzmir'de bulunan Hürrem Şeren ile görüştüğünü anlatırken, «Hürrem Şeren'in Kenan Yalter geliyor talimat da onda» dediğini ifade ve beyan etmiştir.

Hürrem Şeren'in İzmir'e gitmesinden altı gün evvel, Mustafa Lûtfi Gök 14 . I . 1946 tarihinde yaptığı 321 dolârlık ferm teklifini mükerreren teyit etmiş Hürrem Şeren 17 akşamına kadar cevap vereceğini vadetmiş ve müddetle de mukayyet bulunmuş iken idareden cevap alamamıştır. Nihayet 25 . I . 1946 tarihinde İdareyi İstanbul Üçüncü Noterliğinden protesto etmiştir. İdare bu protestoya 29 . I . 1946 tarihinde altıncı Noter vasıtasiyle menfi cevap vermiştir. Bu hâdiseler Ürgüplü'nün Ankara'ya dönüşünden sonra olmuştur.

Mustafa Lûtfi Gök protestosuna menfi cevap aldıktan sonra, ucuz ve müsait tekliflerine idarenin cevap vermediğinden yüksek fiyatla kahve mubayaası suretiyle harice fazla döviz çıkarıldığından bahsile tahkik talebini havi telgraflarla Başkanlığa, Tekel, Ticaret ve Maliye Bakanlıklarına 30 .I . 1946 tarihinde şikâyette bulunmuştur. Bu telgrafı alan bakan aynı günde Mustafa Gök'e şikâyetinin incelenmekte olduğu ve neticesinin ayrıca bildirileceği cevabını vermekle beraber ogün yani 30 . I . 1946 gün ve 1422 sayılı yazı ile Genel Müdürlüğe:

«İdarenizin çok daha müsait ve katî teminatlı kahve teklifinde bulunduğu halde kendisine cevap verilmiyerek idarenizce Hazine zararına ve harice fazla döviz çıkarılmasına sebebiyet verilecek şekilde hareket edildiği hakkında Kuru Kahveci Hanında Mustafa Lûtfi Gök tarafından sureti Başbakan, Maliye ve Ticaret Bakanlıklarına da yazılan telgrafın bir örneği bağlı olarak gönderilmiştir.

Bu şikâyetin önemle incelenerek neticesini arz ile Bakanlığımıza bildirilmesini rica ederim.» emrini vermiş, cevab alamadığı için de 12 . II . 1946 tarihinde tekit etmiştir.

Mustafa Lûtfü Gök'ün bu şikâyeti idareye intikal etikten sonra da Genel Müdürlüğe teklifini teyit eden başka müracaatları da olmuştur. Bu müracaatlara dahi cevab verilmemiştir. 6.II. 1946 da Andiryadis 320 dolâr üzerinden son teklifini yapmıştır. Bu arada Muhtar Domoko da 318,5 dolârdan bir teklif yapmıştır. 7 . II . 1946 tarihinde Kahve Çay Şubesi Müdürü, Muhtar Domoko'nun 318,5 dolârlık teklifi varsa da fark az olduğundan daha teminatlı bulunan Andiryadis'in temsil ettiği Vivakua'ya 320 dolâr üzerinden sipariş yapılması muvafık olacağına dair müzekkere vermiş ve Müdürler Encümenine havale edilmiştir. Ogün Müdürler Encümeni toplanmamış, fakat Kısım Müdürü Umum Müdür Hürrem Şeren'in muvafakatı ve tensibi ile Vivakua'ya 320 dolâr üzerinden teklifin kabul edildiğine dair telgraf hazırlayıp imza edilmiş fakat kısım müdürü götürmemiş kalmıştır. İşte bu sırada ve 7 . II . 1946 tarihinde Mustafa Lûtfi Gök 305 dolârlık teklifini İdareye vermiş ve Bakanlığa da tellemiştir. Kısım Müdürünün Umum Müdürün muvafakatı ile hazırladığı telgrafı Vivakua'ya göndermemesinin sebebi bu yeni teklif olmuştur. Bu noktada Satış Müdürünün şöyle bir beyanı vardır:

« Andiryadis 320 dolâra indi, müdüre söyledim muvafık dedi. Müdürler Encümenine teklif yaptım. 320 dolâr üzerinden kabulümüze dair telgraf yazdım. imza ettim; fakat göndermedim. 7 Şubatta toplanamadık. Toplansaydık bu iş bitmişti. Müdür bana 7 Şubatta karar verelim dedi kabul etmedim. 8 de toplandık. M. Lûtfi Gök'ün 305 dolârlık teklifi de gelmiştir; ilâna karar verdik».

Tekelde Genel Müdür ve kısım Müdürü mutabık kalınca, Müdürler Encümeninden karar almak bir formaliteden ibaret olduğunu bütün alâkalılar beyanda müttefiktirler. Hattâ Müdürler Encümeni kararını tatbik etmemek değiştirmek Umum Müdürün salâhiyeti cümlesindendir. Müdürün 320 dolârdan kabule muvafakat etmesi, hattâ 8 Şubatta - Mustafa Lûtfi Gök'ün 305 dolârlık teklifine rağmen - 7 Şubatta karar verelim diye teklif yapması Genel Müdürlüğün Bakana sirayeti mümkün olmıyan bir düşüncesinin eseridir.

8 Şubat 1946 da toplanan encümenin kısa ilân kararı 9 Şubat 1946 tarihli gazetelrde neşredilmiştir. İhale 14 Şubatta olacaktır ve şartlar içinde 10 Martta yükleme mecburiyeti mevcuttur. Bu şarta, ancak Andiriyadis'in yerine getirebileceği bir şart olduğu beyaniyle

her taraftan itiraz edilmiş ve gazete neşriyatı başlamıştır. Bu olaylara muttali olan eski Bakan Teftiş Heyeti Reisine refekatine başka müfettişler de alarak işin bir hafta içinde incelenmesi ve neticenin bildirilmesini emretmiş, teftiş neticelenmeden de istifa etmiştir.

Tahkikat dosyasında mevcut bu mektuplar, emirler ve Genel Müdürlüğün en son (Hukuki ihtilâfın halli ve tekliflerin incelenmesi için Mustafa Lûtfi Gök'e cevap verilemediği) hakkında yazısı Müfettişler Heyetinin fezlekesinde yer almamış, tahlil ve münakaşa edilmemiştir.

Mustafa Gök'ün 14.I.1946 tarihinde vâkı olan Ferm teklifini mütaaddit yazılı ve şifahi müracaatlarına, müddetle mukayyet olmasına, protesto ve şikâyetlerine, Bakanlığın emrine rağmen 7.I.1946 tarihine kadar askıda bırakan ve 16.II.1946 tarihinde dahi halâ «Hukuki ihtilâfın hallinden» bahseden Genel Müdürlüktür. Mubayaa şartlarını tâyin Genel Müdüre aittir. Mubayaa şartları demek olan ilân şartlarını kısmen Müdürler Encümeni, kısmen de şubesinin hazırladığı ifade edilmiştir. 10 Martta yükleme şartını koyan Genel Müdürlüktür. Teftiş Heyeti Reisine keyfiyetin tahkikını emreden ise eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'dür. İlân şartları demek olan mubayaa şartlarını Genel Müdür tâyin edeceğine, ilâna karar veren Müdürler Encümenine Genel Müdür Hürrem Şeren riyaset etmesine ve şartları bilmemesi vârit bulunmamasına ve Kenan Yalter'in ihalenin yapılmaması hakkındaki emrini tebellûğ ettiği zaman «Genel Müdürlüğün prestiji mevzuubahistir; Bakan yazılı emir versin»; diye ihalede ısrar eden Hürrem Şeren'dir. Kenan Yalter bu baptaki emir müsveddesinin kalemi mahsusta olduğunu da ifade etmiştir. Bu son safhada dahi eski Bakanın bir emri müdahalesi hattâ imzası bile yoktur. İşler Genel Müdürlükte Genel Müdür ve diğer alâkalılar tarafından yürütüldüğüne, ilân şartlarından Bakanın haberi bile bulunmadığına göre, bu safhadaki herhangi bir mesuliyetin eski Bakan Suad Hayri Ürgüblü'ye sirayeti düşünülemez.

Yukarıda hülâsa edilen gerekçelere dayanarak gümrük ve Tekel eski Bakanı Suad Hayri Ürgüblü'nün sorumlu olmadığı kanaatiyle çoğunluk kararına muhalif kalınmıştır.

Kayseri
S. A. Feyzioğlu

Konya
H. Karagülle

Ankara
H. O. Bekata
İmzada bulunamadı

Muhalefet Şerhi

1. — Lehte ve aleyhte delil mevcut olan işlerde bunların takdiri tahkikat hakimi mevkiinde bulunan komisyonumuza ait olmayıp hüküm vermekle vazifelendirilecek olan Yüksek Divana bırakılmak lâzımgeldiğinden ve dinamit işinde de tahkikat safhası böyle bir durum gösterdiğinden bu işten dolayı da sanıklar hakkında son tahkikatın açılması,

2. — Tutkalın tecrübe edilmiş ve vasıfları iyi olduğu tahakkuk etmiş olan müesseseden alınmasında bir yolsuzluk ve bunun zatında cezayı müstelzim bir hal yoktur. Fikri Fesçioğlu, Tevfik Taşçı ve Kemal Hakgüder mevcut ve siparişi yapılmış tutkal miktarlarının kifayeti mütalâasını Bakanlığa bildirmiş ve buna rağmen müesseseden bir miktar tutkal alınması hakkındaki emir üzerine buna imtisal etmişlerdir. Bu hususta Bakana isnadedilen tesahübü bunların bildikleri hakkında hiçbir delil mevcut değildir. Şu halde bu üç zatın Bakana atfedilen vazifeyi iyi kullanmamak maddesinde suç ortağı olmak zanni altında bulundurulmalarına mahal göremiyorum. Bundan dolayı adları geçen Fesçioğlu, Taşçı ve Hakgüder haklarında son tahkikatın açılmaması,

3. — İyidere ormanındaki fabrikanın satınalınması Tekel İdaresine fayda ve kâr temin etmiştir. Fabrikanın değeri vardır. Bundan daha ucuza alınabileceği yolundaki mütalâa ancak sahiplerinin Tarım Bakanlığınca mâruz bırakıldıkları müşkilâttan istifade olunabileceği mahiyetinde kalıyor. Bir fabrikayı sahiplerinin bu suretle düşürüldükleri ıztırar durumlarından faydalanmak suretiyle değerinden çok aşağı bir fiyatla almak Hazine için zâhirî bir menfaat olabilirse de Devlet için hakiki ve haklı bir faide olarak telâkki olunamaz.

Vatandaşların zararına Hazine için menfaat temini fikrimce doğru bir iş sayılamaz. Bu sebepten Bakan ve diğer sanıklar hakkında İyidere fabrikası işinden dolayı son tahkikatın açılmasına mahal olmadığı,

Reyinde olup kararın bu cihetlerine muhalifim.

İstanbul Milletvekili
F. H. Demirelli